LUDUS

POZORIŠNE NOVINE ■ BROJ 166–167 ■ NOVEMBAR 2010. ■ GODINA XVII ■ CENA 100 DINARA

INTERVJU:
Donka Špiček
Nikita Milivojević
Natalija Vagapova
Tamara Vučković
Predrag Ejdus
Tomaž Pandur
Janez Janša

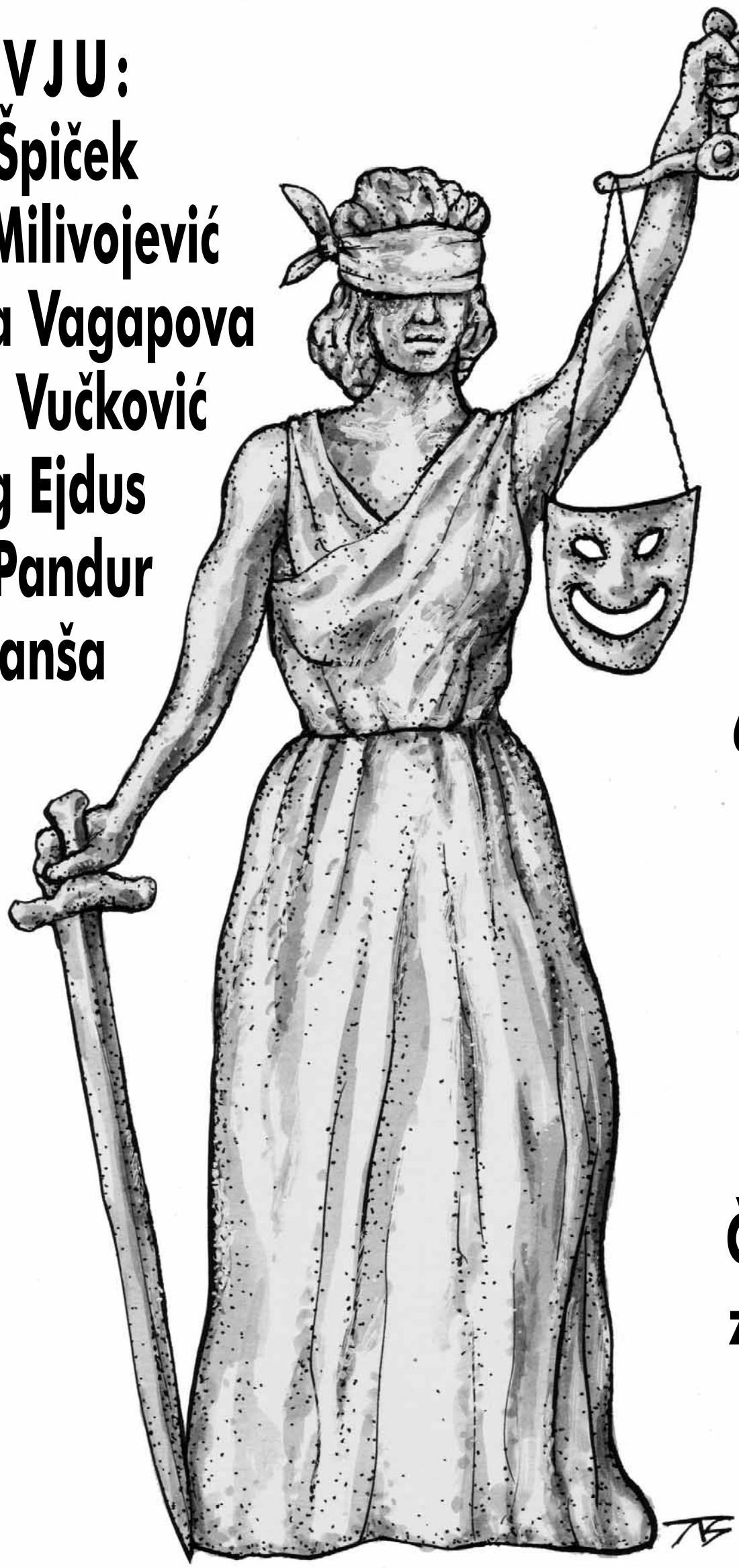

Jubilej:
60 godina Pozorišta „Boško Buha"

Pozorišna kritika i teatar za decu

Osvrt na 44. Bitef

Čehov je specijalista za neizlečive bolesti

Reprint - intervju: Ljubivoje Tadić

BITEF, PpremijerE, GOSTOVANJA...

Ana Tasić

Sezona je ove godine počela nešto ranije. Prvu premijeru smo gledali već 6. septembra, kada je Šabačko pozorište na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu prikazalo Brehtove *Bubnjeve u noći* u režiji Aleksandra – Saše Lukača. Nažalost, uprkos velikom trudu celog, brojnog šabačkog ansambla, reč je o jednoj monotonoj predstavi, prevashodno zbog neadekvatnosti igre. Na istoj, Velikoj sceni Narodnog pozorišta ubrzo je gostovao Dramski teatar iz Skoplja s predstavom *Aleksandar* (o Aleksandru Velikom), čiji je pisac i reditelj aktuelni ambasador Republike Makedonije u Beogradu Ljubiša Georgievski. Zatim smo u „Vuku" konačno pratili premijeru predstave *PR ili potpuno rasulo*, koja je trebalo da bude realizovana na kraju prošle sezone, ali je pomerena zbog povrede Borisa Isakovića. Predstava je delo autorskog tima Nebojša Romčević – Egon Savin, koji je pre nekoliko godina napravio tematski vrlo sličnu, izuzetno uspešnu i nagrađivanu predstavu *Paradoks* u Narodnom pozorištu u Somboru. Komedija *PR ili potpuno rasulo* se, takođe, bavi odnosom politike i tzv. „nezavisnih intelektualaca". Protagonista drame je Leka (Boris Isaković), vizantolog koji piše knjige koje nikoga ne zanimaju; njegova porodica živi na rubu siromaštva, u štrokavom stanu; žena Katarina (Dušanka Glid-Stojanović) permanentno je nezadovoljna, a ćerka Teodora (Maša Dakić) tinjedžeka je, koja kroz svoj imidž neprilagođenosti artikuliše svoj bunt. Jednog dana se njihov stari svet sasvim ruši, neprimetno životarenje se ruši, iskače iz koloseka – u stan im dolazi Apostolović (Branko Cvejić), vešti PR jedne političke partije koja je u vlasništvu srpskog tajkuna. U njegovoj partiji više nema nekompromitovanih članova, te on kreće u potragu za tzv. nezavisnim intelektualcem, s kojim će, poput Mefistofela, sklopiti ugovor o saradnji, oduzimajući mu svaku slobodu, individualnost, izbor (u predstavi se koristi metafora „prodaje duše"). U brzom, groteskom menjanju okolnosti života ove porodice, njihovom furiozno brzom pentranju po društvenoj lestvici, sadržana je činjenica užasnosti društva u kome živimo, odsustva pravila, reda, logike, bilo kakve pravde. U liku njihovog komšije Bore (Predrag Ejdus) sublimirano je svo ono, nušićevsko, odvratno licemerje i malograđanština, divljenje i strah od uticajnih ljudi, koje vodi do nepodnošljivo ljigave snishodljivosti. U formi pitkog, zabavljačkog pozorišta, predstava *PR ili potpuno rasulo* tragikomički odslikava naše društvo...

U Teatru u podrumu Ateljea 212, u septembru je bilo čak tri premijere. Neposredno pre početka Bitefa premijerno je izvedena predstava *rEvolucija: Master class*, prema konceptu, režiji i dramaturgiji zagrebačkih „Bacača sjenki" (Katarina Pejović i Boris Bakal). Ovo interaktivno i interdisciplinarno scensko ostvarenje tematizuje problem revolucije (tematska odrednica protekle sezone u Ateljeu 212), pri čemu se njime bavi kroz radikalniju promenu forme. Gledaoci, vođeni glumcima, glasanjem biraju kojim će se temama tokom predstave baviti (obrazovanje, tolerancija, smrt, vera, seks, hrana itd). Zatim slede segmenti gde glumci govore o izabranoj temi iz ličnih iskustava, uvek uvlače nas, gledaoce, u igru, usmeravaju nas da se setimo svoje prošlosti, da razmišljamo o svojim željama i snovima, da ih javno izrazimo. Glumci Aleksandra Janković, Hristina Popović, Ana Marković, Joana Knežević, Srđan Jovanović i Bojan Krivokapić postaju specifični moderatori razgovora koji podseća i na grupnu terapiju – gledaoci se predano uključuju, dajući savete za rešavanje problema. *Raspravu sa Ernestom Če Gevarom* je režirao Dušan Petrović, prema tekstu argentinskog pisca Hosea Pabla Fajnmana. Radnja se dešava noć uoči streljanja Čea (Aleksandar Srećković), a u centru pažnje je njegov susret s profesorkom Navarom (Branka Šelić). Taj odnos je pokretač brojnih filozofskih pitanja: o manipulaciji, revoluciji, slobodi, razočaranjima, na ličnom, kao i na društvenom planu. *Gospodin* je predstava nastala prema crnohumornoj drami savremenog nemačkog pisca Filipa Lolea u režiji Stevana Bodrože koji ju je scenski interpretirao vrlo vešto, precizno, artificijelno. Scena je bela, nalik stripu, a glumci Svetislav – Bule Goncić, Milena Predić i Bojan Žirović živo igraju priču o Gospodinu koji se buni protiv otuđujućeg, dehumanizujućeg sistema, potrošačke logike, glorifikacije materijalnih vrednosti.

Rasprava sa Ernestom Če Gevarom u režiji D. Petrovića, Atelje 212 (Foto: D. Đorđević)

Onda je počeo Bitef, vreme kada sve drugo stane...

Po završetku Bitefa je i zvanično počela sezona u svim srpskim pozorištima. Na sceni Pozorišta na Terazijama izvedena je beogradska premijera mjuzikla *Glorija* u režiji Ive Milošević koji je letos prvi put izveden u Budvi, u okviru festivala Grad teatar. U dramaturškom prilagođavanju složene, psihološko-filozofske drame Ranka Marinkovića, u formu mjuzikla, došlo je do zgušnjavanja melodramskog sloja – tragičnost neostvarene ljubavi postala je centralna tema predstave (adaptacija teksta Jovan Ćirilov). Kritički aspekti Marinkovićevog teksta, kao što su pitanja vere, njenih iskušenja i granica, odnos telesnosti i duhovnosti, kao i manipulacija religijom, u dobroj meri su opstali, čineći ovu predstavu zanimljivom i značajnom, zato što su u popularnu formu mjuzikla utisnuti ozbiljni, polemički sadržaji. U Beogradskom dramskom pozorištu je izveden mjuzikl *Buđenje proleća*, centralni projekat ovog pozorišta, dugo planiran i dugo najavljivan, nastao prema Vedekindovoj „dečjoj tragediji", ovde adaptiran kao rok mjuzikl (režija Nebojša Bradić). Na Velikoj sceni Narodnog pozorišta u Beogradu realizovana je beogradska premijera predstave *Zlatno tele* u režiji Gorana Markovića. U Jugoslovenskom dramskom je bilo dve premijere. Na velikoj sceni smo videli predstavu *Rođeni u Jugoslaviji*, autorski projekat Dina Mustafića koji je okupio dramaturški tim u sastavu: Minja Bogavac, Maja Pelević, Filip Vujošević, Božo Koprivica, Miloš Krečković i Biserka Savić. U predstavi igraju Mirjana Karanović, Predrag Ejdus, Branka Petrić, Marko Baćović, Slobodan Beštić, Anita Mančić, Goran Jevtić, Anđelika Simić, Radovan Vujović i Milena Vasić, a reč je o istraživačkom projektu o kom je reditelj rekao: „On se neće baviti Jugoslavijom, u smislu nestanka državno-pravnog subjektiviteta, već osećanjem. Bavimo se zapravo vremenom razdruživanja svesni da smo na pragu novog udruživanja koje se zove Evropska unija." Na sceni Teatra „Bojan Stupica" premijera *Elijahovih stolica* (koprodukcija sa festivalom MESS), nastalih na osnovu romana Igora Štiksa. Reditelj Boris Liješević ovako razmišlja povodom predstave: „Šta je identitet? Da li je to ona ličnost koju godinama svesno gradimo ili je to nešto što se krije u genima, u prošlosti i nekim ljudima koje nismo upoznali? Da li onda mi gradimo identitet ili on čeka da ga pronađemo. Ko je u čijoj vlasti? U vremenu ratova, zabrana i preživljavanja identitet se gubi. Naknadna potraga za njim je zamka posle koje ostaje pitanje: da li je ono što dobijamo bilo vredno onoga što smo izgubili?"

U „Vuku Karadžiću" premijera predstave *Negovano voće* rađene po tekstovima Ive Andrića i švedskog pisca Augusta Strindberga u režiji i dramatizaciji Željka Santrača. Predstava je zajednički projekat dva švedska pozorišta – Teatron iz Malmea i Gradskog pozorišta iz Lunda, zatim pozorišta iz Sombora i UK „Vuk Karadžić". U Bitef teatru je premijerno izvedena još jedna predstava urađena u koprodukciji sa Gradom teatrom Budva – plesni *Otelo*, rađen prema motivima Šekspirove tragedije. Koreografi su Zoran Marković i Maša Kolar, kompozitor Lajko Feliks, a u predstavi nastupaju igrači Bitef dens kompanije: Nikola Tomašević, Strahinja Lacković, Miloš Isailović, Miloš Kecman, Tamara Ivanović, Milica Jević i Ana Ignjatović-Zagorac.

I u pozorištima van Beograda bilo je niz premijera. U Somboru *Ženidba* u režiji Ane Đorđević, a zatim i gorepomenuto *Negovano voće* Strindberga u adaptaciji i režiji Željka Santrača. U Narodnom pozorištu u Subotici, u Drami na srpskom jeziku, premijera predstave *Demon iz Debarmale* prema tekstu Gorana Stefanovskog u režiji Dragane Miloševske. U pozorištu Deže Kostolanji nova predstava Andraša Urbana – *Ruža iz Kišinjeva* nastala je prema poeziji Ota Tolnaia. U Pozorištu mladih premijera lutkarske predstave *Baba jaga* koju je po motivima istoimene narodne ruske bajke režirao Boris Salamančev, gost iz Rusije. Na sceni Kikindskog pozorišta premijera *Čarobnjaka iz Oza* koju je, prema tekstu Frenka Bauma, režirao Miodrag Dinulović (ovaj reditelj je sa kikindskim ansamblom u prošloj sezoni realizovao veoma uspešnu predstavu *Slavuj i kineski car*). U Nišu premijera predstave *Eufemizam* u režiji Olje Đorđević. *Timon Atinjanin* V. Šekspira u režiji Gorčina Stojanovića na sceni Srpskog narodnog pozorišta Novi Sad.

Takođe se, s početkom sezone, nastavio i beskrajno dugačak niz festivala. U Centru za kulturu Mladenovac održan je peti festival „Teatar u jednom dejstvu", na kome je izvedeno šest predstava. U Kragujevcu je realizovan peti „JoakimInterfest", međunarodni festival malih scena. Predstave po delima klasičnih dramskih autora u savremenim pozorišnim tumačenjima izveli su ansambli iz Rumunije, Makedonije, Bugarske, Ukrajine, Italije, Bosne i Hercegovine, Kanade, Rusije i Srbije. Povodom ovakvog koncepta programa, direktor Direkcije festivala Dragan Jakovljević, rekao je: „Čini se sva ta raznolikost u delima, kada imamo autore od Šekspira, Bulgakova, Strindberga, Gogolja pa do nekih savremenijih klasika, u novom čitanju daje pravu sliku i duh današnjeg trenutka." U Zaječaru su održani „Dani Zorana Radmilovića", festival na kome je, u takmičarskoj selekciji, prikazano sedam predstava: *Generalna proba samoubistva* Zvezdara teatra iz Beograda, *Žaba* u izvođenju Teatra 55 iz Sarajeva, *Događaj u stanu broj 2* Šabačkog pozorišta, *Pokojnik* Narodnog pozorišta iz Beograda, *Čekaonica* i *Pazarni dani* Ateljea 212, *Sama u kući* i *Karolina Nojber* Pozorišta Timočke krajine. Selektor ovogodišnjeg festivala bio je glumac Branislav Lečić.

POČELA JUBILARNA, 150. SEZONA NAJSTARIJEG SRPSKOG POZORIŠTA

Gala koncertom Opere Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu, u subotu, 16. oktobra, na sceni „Jovan Đorđević" svečano je počela jubilarna, 150. sezona tog najstarijeg domaćeg teatra. Orkestrom SNP-a dirigovala je gošća iz Nemačke Kornelija fon Kersenbrok i Aleksandar Kojić, a prva dramska premijera, izvedena 20. oktobra, bila je *Timon Atinjanin* V. Šekspira u režiji Gorčina Stojanovića sa Borisom Isakovićem u naslovnoj ulozi.

Boris Isaković i Nenad Pećinar u predstavi *Timon Atinjanin*

POZORIŠTU NEMA KO DA PIŠE

„Kritičari zaobilaze dečja pozorišta, ali to ima i svojih prednosti. Dešava se da ako neko nekad i napiše kritiku, taj tekst bude do te mere nestručan da je bolje da ga nije ni bilo. Najviše neostvarenih pisaca u kritici nalazi satisfakciju. A o tome da novinari često sebe promovišu u kritičare, neću ni da govorim", kaže Igor Bojović

Sonja Ćirić

U Srbiji postoje pozorišta za decu, ona aktivno rade, na repertoarima imaju atraktivne naslove, njihovi autori i glumci su poznata imena naše pozorišne scene, gledališta su im puna, svi znaju i smatraju da su teatri za decu neophodni u procesu odrastanja, pa ipak, u očima javnog mnjenja ona su u drugom planu. Na spisku stvari šta se sve pruža teatrima za odraslu publiku a ne pruža se dečjim pozorištima, vidno je istaknuta pozorišna kritika. Tekst koji sledi nema pretenziju da odgovori zašto je to tako, već da eventualno iznova skrene pažnju, aktuelizuje ovu staru i svima dobro poznatu temu, ne bi li stigla do kritičara i njihovih medija od kojih, gotovo u celosti, zavisi.

U svakom većem gradu u Srbiji postoji, kakvo-takvo, pozorište za decu. Na primer, ima ga u Subotici, u Zrenjaninu je Lutkarska scena Narodnog pozorišta „Toša Jovanović", Novi Sad ima Pozorište mladih i Lutkarsko pozorište, Pozorište lutaka je i u Nišu, „Švrća" je u Šapcu, Dečje pozorište postoji u Kragujevcu, Kruševcu, Kraljevu, „Puls teatar" je iz Lazarevca, u Jagodini imaju i Dečje pozorište i pozorište „Stanislavski"... i ko zna koliko još što profesionalnih pozorišta, što u okviru škola, kulturnoumetničkih društava... U Beogradu se bave decom Pozorište „Boško Buha", Malo pozorište „Duško Radović", Pozorištance Puž, „Pinokio", Pan teatar, Teatar 78, Čarapa, „Bakine priče" na Novom Beogradu... Svako od njih se trudi da ostvari osnovni cilj svog postojanja, da razvija dečju maštu pa samim tim i njihovu kreativnost, ukus i mišljenje. A o tome da li idu u dobrom pravcu, ne bi trebalo suditi samo i jedino po dečjem aplauzu.

„Pozorišna kritika predstava za decu i mlade kod nas gotovo da ne postoji", ocenjuje direktorka Malog pozorišta „Duško Radović" Anja Suša. „Kažem 'gotovo', zato što ima nekoliko mlađih kritičara koji pokazuju interes za predstave namenjene deci najmlađeg uzrasta. Međutim, oni mahom pišu za mesečnike, pa ne stignu da ocene sve nove produkcije. Znam da mnogi stariji, iskusniji kritičari kažu da bi bili voljni da osim o predstavama za odrasle pišu i o dečjim, ali da njihova uredništva to ne zanima, odnosno da u večitoj borbi za novinski prostor predstave za decu smatraju manje važnim u korist onih za odrasle. Znači da bitku za kritiku dečjih predstava osim nas, vode i sami kritičari. O kritičarima samo još jedan detalj, odnosi se na mlađe kritičare, mada o starijim ne mogu da govorim zato što, kao što sam već rekla, oni ne pišu o nama: i kad su blagonakloni, u njihovoj kritici se oseća nedovoljan pojmovni aparat kojim barataju. Dečje pozorište je podvrsta koja ima posebne parametre. U kritici je, naime, istaknut impresionistički diskurs. To ću najbolje objasniti citatom Volfganga Šnajdera, predsednika ASITEJ-a, koji takve kritike naziva 'crveni nosići i raširene okice', opisujući njihov impresionistički sud koji se bazira na emotivnoj dimenziji koju pozorište proizvodi, što je vrlo opasno. Kritičari ocenjuju predstavu na osnovu toga da li su deca tašpšala ili plakala a ne na osnovu objektivnih parametara kojima bi se trebalo posvetiti."

U drugim sredinama, kaže Anja Suša, nemaju problem s kritikom. „Na primer, u Švedskoj, kritičarka Margarita Sorenson, poznata baš po kritikama za decu, jedna je od najzaslužnijih što je švedsko dečje pozorište dostiglo ugledni nivo. Mislim da kad dečje pozorište ima ravnopravan status sa scenom za odrasle, onda to utiče i na njegov nivo. Najčešće se na dečji teatar gleda kao na zabavu pa zato ni ne postoje visoka očekivanja od predstave. U našim predstavama igraju glumci Jugoslovenskog dramskog, Narodnog, i drugih pozorišta za odrasle, i oni to ne rade ništa lošije ili drugačije nego u svojim kućama, pa nema razloga da naše predstave ne budu evaluirane kao one namenjene odrasloj publici."

San letnje noći, Pozorištance Puž

Anja Suša smatra da je takav, neravnopravan odnos, proistekao iz „grupnog automatizma koji se uspostavio tokom devedesetih godina kada su pozorišta za decu pravila predstave s namerom da proizvedu iluzije koje će deci odvratiti pažnju od realnog sveta, a ne predstave koje uspostavljaju kontakt s realnošću. Ali, ta situacija se promenila pa sada rad svih pozorišta za decu zaslužuje da bude kritički valorizovan."

Branko Milićević Kockica, pisac, reditelj, glumac, a pre svega osnivač i upravnik Pozorištanca Puž, u svom stilu kaže: „Ja radim šta radim i kako radim, i ne mogu nikog da vučem za rukav da me oceni." Napominje da kritičari ne dolaze u Puž pa su prestali i da ih zovu. „Jedino Branka Krilović dođe na svaku našu premijeru." Slobodanka – Caca Aleksić, rediteljka Puža, priča da su zvali na jednu predstavu Ivana Medenicu, „vrh naše kritike, istina davno, kad je tek počinjao da se bavi kritikom. Došao je, ali nije ni reč napisao o nama. Zašto, ne znamo. Prestao je da dolazi, a i mi smo prestali da ga zovemo. Muharem Pervić je ranije dolazio i veoma kvalitetno pisao, pa je i on prestao. Povremeno o nama piše Jovan Ćirilov, ali to je esej a ne kritika, Saša Milosavljević i Željko Hubač su pisali dok su bili kritičari, i Željko Jovanović takođe." Caca Aleksić, ocenjujući našu pozorišnu kritiku uopšte, kaže da „kritičari ne pišu za publiku, već za pozorište i svoje kolege. To se oseća, i mislim da u tome treba takođe tražiti razlog što ljudi ne čitaju pozorišne kritike, pa se ima utisak i da kritika nije veza između teatra i publike." Branko Kockica kaže da je odavno prestao da odgoneta zašto kritičari ne pišu o predstavama „Pužića", pogotovo što „svakog dana ima stvari na koje mogu da utičem i koje mogu da rešim. Na primer, u poslednje vreme se bavim predstavama bez Branka i Cace, predstavama 'Pužića' koje će raditi neko drugi, a koje će biti u našem stilu. Izuzetno sam zadovoljan *Snom letnje noći* koji je napisala i režirala mlada Aleksandra Dejvis iz Londona, a od pre neki dan na repertoaru nam je *Lunja i Maza* po tekstu Bore Petkovića i u režiji Ane Radivojević. Eto, to me sad zanima, a ne kritika. Hoću da i kad Caca i ja odemo u penziju, ima ko da nastavi naš *Pužić*."

Igor Bojović, upravnik Pozorišta lutaka „Pinokio" ima osećaj da „kritičari zaobilaze dečja pozorišta", ali dodaje da to ima i svojih prednosti: „Dešava se, da ako neko nekad i napiše neku kritiku, taj tekst bude do te mere nestručan da je bolje da ga nije ni bilo. Najviše neostvarenih pisaca u kritici nalazi satisfakciju. Pozorišna kritika se uči samo na Fakultetu dramskih umetnosti, ja sam je učio kod Vave Hristića, ali ima odseka gde taj predmet ne postoji. Svi znamo da se lutkarstvo nigde ne predaje, pa kako onda da očekujem kritičara stručnog za lutkarske predstave? O tome da često novinari sebe promovišu u kritičare, neću ni da pričam. Radovalo bi me da je drugačije, da imamo kritiku koja će biti i putokaz, korektiv onoga što radimo." Inače, kaže Bojović, pozorišta za decu „prisutna su u medijima – javlja se o svakoj premijeri, festivalu, gostovanju, čak, imam utisak, manje-više koliko se inforiše i o pozorištima za odrasle. Do javnosti, znači, dopiru informacije o našem radu. Možda će jednom ta informacija dobiti i dopunu u formi pozorišne kritike – treba misliti pozitivno."

AKTIVNOSTI UDRUŽENJA DRAMSKIH UMETNIKA SRBIJE

U okviru raznih, redovnih i vanrednih aktivnosti Udruženja dramskih umetnika Srbije u periodu koji pokriva ovaj broj „Ludusa" jedna od onih kojima je posvećena posebna pažnja je konkurs za nagradu „Miloš Žutić" koja se dodeljuje za glumačka ostvarenje na scenama Srbije u periodu od 30.6 2009. do 30.6.2010. Shodno pravilima, tj. konkursom predloženi su sledeći glumci:

– Draginja Voganjac (Srpsko narodno pozorište) za nekoliko uloga u predstavi *Nasrtaji na njen život* Martina Krimpa, u režiji Anđelke Nikolić;

– Nebojša Ilić (Atelje 212) za nekoliko uloga u predstavi *Čekaonica* autora Borisa Liješevića i Branka Dimitrijevića, u režiji Borisa Liješevića;

– Petar Kralj (Beogradsko dramsko pozorište) za ulogu Starog čoveka u predstavi *Rekvijem* Hanoha Levina, u režiji Milice Kralj;

– Milena Pavlović-Čučilović (Beogradsko dramsko pozorište) za ulogu Majke u predstavi *Rekvijem* Hanoha Levina, u režiji Milice Kralj;

– Marko Živić (Beogradsko dramsko pozorište) za ulogu Alana Feliksa u predstavi *Sviraj to ponovo, Sem* Vudija Alena, u režiji Marka Manojlovića;

– Milena Dravić (Beogradsko dramsko pozorište) za ulogu Mod u predstavi *Harold i Mod* Kolina Higinsa, u režiji Milana Karadžića;

– Petar Benčina (Beogradsko dramsko pozorište) za ulogu Harolda u predstavi *Harold i Mod* Kolina Higinsa, u režiji Milana Karadžića;

– Dobrila Stojnić (Madlenianum) za salvador i Gala u predstavi *Čekaj me na nebu, ljubavi moja* Fernanda Arabala, u režiji Tatjane Mandić-Rigonat;

– Maša Dakić (Malo pozorište „Duško Radović") za ulogu Vendle u predstavi *Buđenje proleća* Franka Vedekinda, u režiji Anje Suše;

– Hristina Popović (Malo pozorište „Duško Radović") za ulogu Ona u predstavi *Bog je DJ* Falka Rihtera, u režiji Miloša Lolića;

– Nikola Vujović (Malo pozorište „Duško Radović") za ulogu On u predstavi *Bog je DJ* Falka Rihtera, u režiji Miloša Lolića;

– Nenad Stojmenović (Narodno pozorište, Beograd) za ulogu Dionisa u predstavi *Bahantkinje* Euripida, u režiji Stafana Valdemara Holma;

– Boris Pingović (Narodno pozorište, Beograd) za ulogu Krisa u predstavi *Životinjsko carstvo* Rolanda Šimelpfeninga, u režiji Ksenije Krnajski;

– Aleksandar Đurica (Narodno pozorište, Beograd) za ulogu Pante u predstavi *Pokojnik* Branislava Nušića, u režiji Egona Savina;

– Branimir Brstina (Atelje 212) za ulogu potpukovnika Svetozara u predstavi *Pazarni dan* Aleksandra Popovića, u režiji Egona Savina;

– Emina Elor (Ujvideki szinhaz, Novi Sad) za ulogu Lucifera u predstavi *Čovekova tragedija* Imrea Madača, u režiji Kokana Mladenovića;

– Aron Balaž (Ujvideki szinhaz, Novi Sad) za ulogu Adama u predstavi *Čovekova tragedija* Imrea Madača, u režiji Kokana Mladenovića;

– Gabriela Crnković (Ujvideki szinhaz, Novi Sad) za ulogu Irme u predstavi *Staklena cipelica* Ferenca Molnara, u režiji Radoslava Milenkovića.

O šesnaestom laureatu ove Nagrade odlučivaće žiri u sastavu: Gordana Đurđević, glumica, Bojan Žirović, glumac i prošlogodišnji dobitnik, Mladen Popović, dramaturg, Jelisaveta Sablić, glumica i Dragoslav Todorović, reditelj.

U cilju povraćaja svoje bogate, nacionalizovane imovine, UDUS je pristupio intenzivnom prikupljanju sve relevantne dokumentacije, planova i tlocrta koji se nalaze u arhivima grada Beograda, Srbije i Jugoslavije.

NEMA VELIKIH DOGAĐAJA BEZ NEČIJE NESREĆE

„Paradoks je da vi u stvari treba da poništite literarnog Andrića kako biste ga pretvorili u scenskog. Tako sve te njegove maestralne misli i reči pretvarate u neko novo dejstvo, u pokret, u gest, u neku novu, scensku snagu. U jednom trenutku sam pomislio kako je prebacivanje Andrićevog romana u scensku formu kao gradnja mosta", kaže Nikita Milivojević, reditelj predstave *Na Drini ćuprija* izvedene u dizeldorfskom Šaušpilhausu

Nikita Milivojević

Olivera Milošević

Život je svetlost nad kojim stalno vreba mrak" – napisao je Ivo. Piše o tome Ivo Andrić u čuvenom romanu *Na Drini ćuprija* u kome su, između ostalog, prepletene priče koje kroz vekove prate gradnju mosta u Višegradu i govore o životu oko mosta, na njemu i pored. Sam most koji je večan u simbolici je suprotnost prolaznosti ljudskog života. Tu je i istorija koja se sudbinski meša u čovekov život i vlast koja se uvek poziva na više ciljeve. Tu su i granice koje čovek sam sebi postavlja... Reditelj Nikita Milivojević, nemački glumci i dramaturzi dizeldorfskog Šaušpilhausa na svoj način su čitali Andrića gradeći predstavu *Na Drini ćuprija*. Čuveni roman našeg nobelovca reditelj je za scenu priredio s dramaturgom Kristofom Lepšim – delo je dramatizovano u 9 slika, ima 25 likova koje u predstavi tumači petoro glemaca.

U radnoj sobi Ive Andrića, tu gde je živeo i gde je napisao ovaj roman, s Nikitom Milivojevićem razgovaramo o uzbudljivom pozorišnom iskustvu.

Lepo je da na ovom mestu razgovaramo nakon premijere predstave *Na Drini ćuprija* u Dizeldorfu. Kako su tamo razumeli Andrića?

Stvarno, biti u Andrićevoj sobi, tu gde za radnim stolom još stoji njegov rukopis nešto je posebno. Dovodio sam ovde svoje kolege iz Nemačke, dramaturge i druge goste tokom priprema za rad na predstavi. Tada nismo mogli u Andrićevu radnu sobu i ovo sada je prava privilegija... To je i jedan od mojih prvih utisak vezan za Andrića nakon premijere u Dizeldorfu. Bilo je veoma uzbudljivo tamo. Višestruko uzbudljivo. Zato što osećate da radite nešto zaista vanserijski značajno. Raditi predstavu *Na drini ćiprija* je projekat koji samo možete da sanjate. U Nemačkoj, na njihovom jeziku i u tako značajnom pozorištu. Mislim da nam se predstava posrećila. Dobili smo odlične kritike i ona nastavlja da živi. Bila je to posebna pozorišna avantura za mene i voleo bih da je podelim s našom publikom, da predstava gostuje ovde.

Na Drini ćuprija u dizeldorfskom Šaušpilhausu

Niste dramatizovali čitav Andrićev roman, ali koji njegov trag ste pratili u predstavi?

Takvog pisca kao što je Andrić, od te suptilne misli i tišine, veoma je teško preneti u pozorište. I s tim u vezi je jedan paradoks, vi u stvari treba da poništite literarnog Andrića kako biste ga pretvorili u scenskog Andrića. Tako sve te reči i sve što tu u značenju stoji pretvarate u neko novo dejstvo, u pokret, u gest, u bilo šta što bi imalo tu neku novu, scensku snagu. U jednom trenutku sam pomislio kako je to kao gradnja mosta: prebaciti Andrćev roman u scensku formu i uopšte razmišlajti o svakoj njegovoj reči i rečenici. To je dugo trajalo, a onda je na scenu stao u nekom novom jeziku. Prvi strah je bio kako izbeći ta opšta mesta kada se kaže roman *Na Drini ćuprija*. Imate mnogo stereotipa vezanih za to, o mostu kao simbolu povezivanja, o tome kako treba graditi mostove koji će nas povezivati... to su sve asocijacije iz srednje škole. Te stereotipe smo odbacivali i tražili nešto drugo, s dubljim smislom iz tog materijala. E, sad šta je to drugo? Odlučili smo da to budu divne male ljudske priče koje se nalaze u tom Andrićevom romanu koje kao da su upisane u most. To mi je bio cilj, da ovom predstavom poništimo veliki ram istorije i stvorimo jedan mali u kome su sve te ljubavi, mržnje, strahovi, sve što je prisutno u pričama tih ljudi. U jednom trenutku sam se setio i Mihiza i njegove divne rečenice iz komada *Banović Strahinja* – „Moja priča je mala u vašoj velikoj priči". Sve više imam razumevanja i ljubavi za te male ljudske priče. U njima sam prepoznao nešto što može biti i velika priča. Naša predstava je takvog tkanja.

Postoji verovanje da ako neko želi da razume šta se ovde dešava onda treba da pročita Andrića. Šta i kako su vaši glumci razumeli tumačeći s vama najznačajnije njegovo delo?

Mogu reći da su oni ovom predstavom otkrili Andrića. Do tada nisu znali za njega i njegovo delo. To je jedan potpuno nepoznat svet za nemačke glumce i njihovu publiku. Nedavno sam dobio imejl u kom mi javljaju da je nakon predstave rasprodat tiraž romana *Na drini ćuprija* na nemačkom jeziku. To me je posebno uznemirilio. Eto šta sve može jedna predstava. Teško je reći šta su sve videli i razumeli iz Andrićevog dela. Ali, ono što sam pokušao u ta dva meseca rada s njima jeste da ih uverim u to da ne treba da se bavimo njihovim pomodnim osećanjem šta je Balkan. Tu takođe ima stereotipa. Čitava ta ispolitizovana projekcija Balkana i Evrope. Oni su u startu očekivali jednu takvu priču. To šta bi oni i nemačka publika voleli da vide. Govorio sam im da to nije u ovom delu najvažnije i da to mene ne zanima i da bi bilo dobro da im, upravo zato što dolazim odavde, ponudim novu perspektivu čitave priče. Na kraju sam ih ubedio. Jedva, ali jesam. Treba imati na umu da je tamo drugačiji način mišljenja, drugačiji teatar i da je u svemu tome trebalo da se nađemo. Jedini argumenti bili su pozorišni. Glumci su uvek i svuda veoma pragmatični, kad vide da je neka scena dobra, uzbudljiva i da ima emociju oni stanu iza vas, ne interesuje ih ni politika, niti bilo šta drugo.

Koje su tačke oslonca vaše predstave: emocija, priča, odnosi među likovima...?

Emocija, uvek. Uvek me i pre svega zanima taj arhetipski sloj. Kod Andrića toga zaista ima. Zanimljiva je bila i forma. Svega pet glumaca sve vreme pričaju o mostu i svemu onome što se dešavalo na mostu, o ljudima i sudbinama, o tome kako se te priče do danas prenose s generacije na generaciju. Da je most je još uvek tamo i da naše vreme ispisuje i stranice kojih nema u romanu a pripadaju mu. Pet glumaca nas vode kroz priču, oni igraju sve likove, njih tridesetak. To im je bilo zanimljivo, da se u istom trenutku smenjuju priče, likovi, situacije... To je spoljašnja struktura i u suštini glumački materijal nalazili su u razumevanju toga ko su ti ljudi i kakva je priča koju tumače. Bilo je lutanja, jer teško su shvatali sve to, kad su bili Turci, a kada Austrijanci, kad se most gradio, a kada i zašto se razgrađivao i tome slično. Jednom su na probu doneli i mapu da razjasne gde se sve to dešava. To mi je bilo veoma simpatično i ta mapa je postala važan deo predstave. Bila je veoma kreativna i uzbudljiva saradnja. Reditelj samo može poželeti takve glumce.

Svako od nas ima omiljeni deo iz Andrićevog romana *Na drini ćuprija*. Koji je vaš?

Stalno sam radeći otkrivao neke nove stvari u tom romanu. U ovom trenutku pada mi na pamet jedna uzbudljiva mala priča, kojom sam nekako branio i svoj koncept malih priča koje se uvek nalaze u pozadini velikih istorijskih događaja. To je priča o tom nesretnom austrijskom vojniku Fedunu koji čitavu zimu čuva most. Andrić na početku priče o njemu kaže kako veliki događaji ne mogu bez nečije nesreće. Nesreća tog vojnika je što se zaljubi u tamo neku devojku i kad postane jasno da je to sve neostvarivo, on se ubije. To je potresno i uzbudljivo, ta nesreća koja stoji u pozadini velikih događaja je velika i istinita.

ISTINSKI BAŠTINIK „MIHIZOVSKOG" DUHA

Jordan Cvetanović dobitnik Mihizove nagrade

Nagrada za dramsko stvaralaštvo „Borislav Mihajlović Mihiz" za 2010. uručena je u nedelju, 17. oktobra Jordanu Cvetanoviću, dramskom autoru iz Beograda, za dosadašnji ostvareni opus, na svečanosti koja je održana u Domu kulture, u Mihizovom rodnom Irigu. Cvetanović je šesti dobitnik Mihizove nagrade, koju dodeljuju Fond „Borislav Mihajlović Mihiz" i Srpska čitaonica u Irigu, pod pokroviteljstvom Vlade Vojvodine i Ministarstva kulture.

U čast laureata, Narodno pozorište „Toša Jovanović" iz Zrenjanina izvelo je predstavu *Gama kas*, po tekstu Milene Bogavac, koja je 2008. godine dobila pomenutu nagradu.

Po oceni žirija, u čijem sastavu su bili Svetislav Jovanov, Kokan Maldenović i Ferenc Deak, „svojim do sada izvedenim ili objavljenim komadima Jordan Cvetanović pokazuje da je savremena srpska drama bogatija za još jedan autentičan, moderan i umnogom pogledu beskompromisan autorski glas. Osnovne Cvetanovićeve tematske preokupacije su krizni mikrokosmos porodice, relacija između 'normalnosti' i drugosti (duhovne, emotivne, pa i seksualne), kao i problem nepodnošljivosti patnje – bolje reći, nepodnošljivosti slobode.

Drame Jordana Cvetanovića ubedljivo obrću u očima posmatrača ustaljenu vrednosnu hijerarhiju između strategije i taktike. Naime, svojim prividno taktičkim, mikroskopski preciznim i slojevitim dramskim prosedeom, ovaj autor uspeva ne samo da raščisti magle Velikih Laži, već i da demistifikuje često pogubni sjaj Velikih Istina – a to ga čini istinskim baštinikom 'mihizovskog' duha" – rečeno je u obrazloženju nagrade.

Jordan Cvetanović, rođen je 1982. godine u Nikšiću. Diplomirao je dramaturgiju na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu. Napisao je zbirku priča *Priče za tešku noć, uspavanka za odrasle* (Prosveta, 2003), koja je prevedena na slovenački jezik i objavljena 2007. (Škuc, Ljubljana). U nikšićkom Gradskom pozorištu izveden je njegov komad *Pretis lonac (komad za ponijeti)* 2003. u režiji Dragana Marinkovića, a godinu dana kasnije isti komad je imao i premijeru na italijanskom jeziku na festivalu „Glumci traže pisca" u Rimu u pozorištu „Ljuirino". Drama *Dilovanje emocija (analni rodoslov)* doživela je javno čitanje u Reksu, 2006. u režiji Milana Đukanovića, a iste godine je objavljena u časopisu „Scena" (br. 2, april–jun 2006). U martu 2009. u Ateljeu 212 uspešno je postavljen njegov komad *Terapija* u režiji Gorana Markovića. Isti komad će uskoro biti premijerno izveden u teatru „Rugatino" u Zagrebu.

Uručenje Mihizove nagrade Jordanu Cvetanoviću

Njegov komad *Simptomi (komedija o bolesnom društvu)* osvojio je prvu nagradu u okviru konkursa „Novi dramski tekst" Narodnog pozorišta u Subotici gde će premijerno biti izveden u ovoj pozorišnoj sezoni. Cvetanović objavljuje tekstove i kolumne u nekoliko časopisa u Srbiji, Sloveniji i Crnoj Gori.

Dodeli nagrade prisustvovali su potpredsednik Vlade Vojvodine Dušan Jakovljev, pokrajinski sekretar za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova Miroslav Vasin, Mihizova ćerka Mila Janković, književnici Dobrica Ćosić, Svetislav Basara i brojni drugi gosti.

G. Nonin

BLANKA PORTILJO JE GLUMAČKI MONSTRUM

„Raditi *Hamleta* sa ženom u naslovnoj ulozi je odluka koja potpuno drugačije određuje koncept predstave. Razmišljanje o Hamletu koga tumači žena otvorilo nam je nove poglede na taj Šekspirov komad", kaže Tomaž Pandur, reditelj koji je ulogu Hamleta poverio proslavljenoj Almodovarovoj glumici Blanki Portiljo

Tomaž Pandur

Prošle su godine od kako je kao student režije postavio predstavu *Šeherezada* i zatalasao okoštalo pozorište eks-Yu prostora. Bila je to lekcija iz kreativnosti, umeća i mašte. Od tada Tomaž Pandur vredno stvara svoje pozorište u koje dovodi umetnike iz celog sveta i predstave u kojima se nižu velikani istorije, drame i književnosti: *Faust*, *Hamlet*, *Božanstvena komedija*, *Ruska misija*, *Hazarski rečnik*, *Kaligula*, *Tesla*... Tomaž već ima veliku i zanimljivu karijeru. Na Bitefu je učestvovao tri puta, a dva puta je odneo nagrade. Njegovo pozorište povezuje različite umetnosti u jednu multikulturalnu i višejezičnu laboratoriju. Radi tamo gde ima istomišljenike u profesiji, mogućnost za ostvarenje svojih ideja i uslove za specifičan rad. Već nekoliko godina je u Madridu njegov dom. Glumica Blanka Portiljo s kojom je Pedro Almodovar snimio svoja dva poslednja filma je i njegova. S Blankom u glavnim ulogama realizovao je Lakloove *Opasne veze* u predstavi *Baroko*, Euripidovu *Medeju* i Šekspirovog *Hamleta*. To je u ovom trenutku jedini ženski Hamlet u Evropi.

Medeju, inspirisanu balkanskom pričom, režirao je za letnji festival u malom španskom mestu Merida. U antičkom teatru, gde staje 3.000 ljudi, ispunjenom do poslednjeg mesta u svih deset večeri izvođenja.

Za sada poslednje svoje delo uradio je u Berlinu, predstavu *Simfonija tužnih pesama* u kojoj igra ovovremeni Nurejev, baletski igrač Vladimir Malakov i glumica Hana Šigula.

U Beogradu je bio nakratko, na početku Bitefa, da na Kalemegdanu otvori izložbu fotografija velikog formata, autora Aljoše Rebolja na kojima su prizori iz Pandurovih predstava koje je u poslednjih nekoliko godina radio u evropskim pozorištima. Ovaj intervju radili smo na tom mestu s najlepšim pogledom na zalazak sunca i na ušće Save u Dunav.

Poslednji put smo se s vama u Beogradu sreli pre nekoliko godina, na otvaranju izložbe kostimografa Angeline Atlagić, tada je vaša karijera u Španiji bila u usponu. Šta se u međuvremenu dešavalo s vama i vašim pozorištem?

Radio sam u Madridu predstavu *Baroko*, po Lakloovim *Opasnim vezama*. Ta predstava je vrlo promenila moj odnos prema svetu i pozorištu. Nakon nje vrata su mi otvorila sva pozorišta u Španiji, tako da deo svog života sada provodim u Madridu, stvarajući jedan kontinuitet koji mi je postao važan. Nisam više putujući reditelj, stalno s koferom u ruci, koji uvek počinje iz početka. Sada imam manje-više stalnu ekipu saradnika, stvoreno je i stalno glumačko jezgro budućeg pozorišta. Posle *Baroka* radio sam predstavu *Alas*, sa slavnim koreografom Načom Duatom, zatim Šekspirovog *Hamleta* s Blankom Portiljo u naslovnoj ulozi, pa s njom i *Medeju*. Stalno sam tamo u novim projektima i Španija nekako postaje zemlja u kojoj ostvarujem svoje pozorište.

Da li je Španija još uvek tako otvorena za umetnost, s obzirom na godine ekonomske krize?

U Madridu su u poslednjih godinu dana nastali veliki rezovi. Kriza je svuda, ali oni nekako nastoje da obezbede osnovni i kvalitetan pravac umetnosti. Radim trenutno u Teatru Espanjol, jednom od vodećih pozorišta u ovom gradu, i unutar repertoarske politike odlučili su se da rade manje premijera, ali da održe visok kvalitet. Rezovi u budžetima pozorišta su veliki, ali oni svoje programske vizije uspevaju da ostvare. Predstavama koje imaju veliki odjek kod publike. Naš Hamlet je izvođen 54 puta uzastopno, svake večeri pred punom salom i investicija se posle tridesetog izvođenja isplatila, ostalo je bila zarada.

Blanka Portiljo, glumica u filmovima Pedra Almodovara, govori da je Tomaž Pandur drugi reditelj koji je obeležio njenu karijeru. Kako izgleda saradnja s njom, kakva je bila kao Hamlet, a kakva je Medeja?

Blanka je čudesna glumica, glumački monstrum kako ja u šali govorim. Od prvog susreta smo znali da smo ista profesionalna krvna grupa. Ona je već imala svoju slavu i profesionalno ostvarenje na filmu, posebno kod Almodovara, u dva filma – *Volver* i *Slomljeni zagrljaj*. U pozorištu, međutim nije bilo tako. Mi smo radeći tri predstave, posebno Hamleta, ostvarili izazove najvišeg ranga. Raditi Hamleta sa ženom u naslovnoj ulozi je odluka koja potpuno drugačuje određuje koncept predstave. Razmišljanje o Hamletu koga tumači žena otvorilo nam je nove poglede na taj Šekspirov komad. Mislim da je u ovom trenutku ona jedini ženski Hamlet koji i te kako ima razlog svog takvog postojanja. Vidim to na gostovanjima svuda po svetu, ljudi se polemično bave tom predstavom što je veoma uzbudljivo.

Koja je ključna dilema ženskog Hamleta?

„To be or not to be", još uvek. Biti ili ne biti. Ali ženski Hamlet živi drugačije, ima drugačiju percepciju sveta, ima druge probleme, sa ženskim Hamletom se ruše sve relacije unutar komada, sve predrasude. Kakva je, recimo ljubavna veza sa Ofelijom, kakav je odnos s majkom, kakav sa ocem, u kakvoj je vezi Hamlet s Horacijom? Tu je čitava plejada i senzualnih i seksualnih opasnih veza. Hamlet je na taj način dobio na odnosima unutar komada. Blanka to igra savršeno. Ona to igra uz mnoge fizičke i emotivne transformacije, ima tu magičnu sposobnost da te uvuče u svoj svet.

***Medeja* koju ste radili u Španiji i sa španskim glumcima tiče se jako prostora Balkana. Kako i zašto ste tako tumačili ovu grčku tragediju?**

U pravu ste, *Medeja* rađena u Španiji je s Balkana. Kao priča o izbeglicama. Priča Medeje je za mene priča o egzodusu koji je sve nas sa prostora nekadašnje zajedničke domovine označio i označava, još uvek. Mi svi koji smo izgubili domovine, koji smo izgubili gradove, kojima su promenili putne isprave i tako dalje... ali i to samovoljno izbeglištvo od svega toga veoma određuje čoveka, barem mene je odredilo. I Medeja je egzemplar varvarke, kako smo je zvali dok smo radili predstavu, koja se sukobljava sa svojim najbližima i s državom zarad pravde. Za mene je ta predstava bila jedna od mojih najintimnijih priča u kojoj su prisutni različiti motivi s Balkana, od starih srpskih venčanica, makedonske muzike, slovenačkih paganskih maski u kojima se na kraju pojavljuju Argonauti koji su plovili po Dunavu, Savi i Jadranskom moru... Priča je nekakav kompendijum onoga što ja jesam ili kako se u ovom trenutku osećam. Medeja je moj svet, taj put Argonauta je jedno od najlepših putovanja u istoriji.

Nakon *Medeje* režirali ste u Berlinu predstavu *Simfonija tužnih pesama*?

Predstava je rađena uz muziku iz čuvene Treće simfonije Henrika Goreckog, a njena režija bila je veliki izazov. Radi se o najprestižnijoj operskoj kući u Berlinu, s trenutno najvećim baletskim igračem na svetu, Vladimirom Malakovom i s jednom velikom glumicom, Hanom Šigulom. Situacija u kojoj se našla čitava ekipa bila je nova za sve. Tražili smo potpuno novi kod u izrazu. Ušli smo u operu 19. veka, u gabarite njihovog načina razmišljanja. Ideja nije bila da im se dopadnemo, već da napravimo radikalan rez i pokažemo sami sebi i publici da je budućnost u sinergiji svih pozorišnih elemenata. Da je potpuno pase u 21. veku govoriti o dramskom, operskom ili baletskom pozorištu... Sve to smo prešli u prošlim vekovima. Vreme je čak i za novu terminologiju. Od onih sam koji veruju u moć pozorišta, ali u ono koje se menja i raste s nama. Tako da mislim da je pozorište dinamičan organizam koji se menja. Ono nas uvodi u neke svetove i prostore za koje inače nemamo ključ. Pozorište je tu da otvori neke skrivene i nove prostore koje inače nosimo u sebi.

Taj ključ upotrebićete u novim predstavama koje pripremate?

Jedan ključ već držim u ruci, u Madridu pripremam predstavu koja će imati premijeru u martu 2011. Radi je ista ekipa. Angelina Atlagić kostime, Sven Jonke scenografiju, Livia Pandur i ja dramatizaciju. Radimo po Viskontijevom filmu *Sumrak bogova*, i tako posle *Medeje* pratimo naš neorealističan pristup. Zatim se vraćamo u Zagreb i Sloveniju. Radićemo predstavu *Rat i mir* inspirisanu romanom Lava Nikolajeviča Tolstoja. Biće to, u stvari, dve vezane predstave. Jedne večeri će se igrati *Rat*, druge *Mir*, kao dva stanja duha i to je jedna od prvih predstava koju radimo u koprodukciji sa evropskom prestonicom kulture gradom Maribor u 2012. godini.

To je još jedan veliki posao koji vas čeka kao predsednika Saveta projekta Maribor – evropska prestonica kulture 2012. Šta ste sve osmislili za taj događaj?

Mnogo toga. Radi se o veoma složenom projektu i to je životni izazov koji se ne može odbiti, jer dešava se zaista jednom u životu da grad u kom si rođen bude u centru evropske kulture. Do tada Maribor gotovo da nije postojao na kulturnoj mapi sveta. Moj cilj je da od Maribora napravimo novu kulturnu destinaciju i da taj grad upišemo na tu mapu sveta. To je za taj grad, nakon železnice i generala Majstera koji je oslobodio taj deo Slovenije od Austrijanaca, treća istorijska prilika. Veliki izazov koji je mnogo više od režiranja jedne predstave. Radi se o režiji arhitekture duha. Verujem da se na taj način može preporoditi i grad i ljudi, i da nakon toga Maribor više nikada neće biti grad bez budućnosti.

U Beogradu ste i zahvaljujući Angelini Atlagić, koja je vaš stalni saradnik i na projektima koje ste pomenuli. Kako izgleda ta saradnja?

Poznato je da sam zaljubljen u Angelinu i u njen rad. Ona je od onih stvaralaca u mom opusu bez koje jednostavno ne ide. Tokom godina divne saradnje našli smo ne samo zajednički jezik, nego smo jedno od drugog prihvatali jezike stvaralaštva i stvorili neki treći. Angelina je u poslednjih sedam godina saradnik na svim mojim projektima u svetu i zanimljivo je da se ne ponavljamo i da smo još u stanju da se međusobno iznenadimo, da jedan drugog inspirišemo. Pri tome je Angelina trenutno jedini kostimograf na svetu koji svoje glumce svlači. To je istovremeno duhovito i veoma mudro, radi se o ogoljavanju, ne o opterećivanju glumca kostimom, na najbolji mogući način.

Kakav je vaš odnos prema Bitef festivalu?

Bitef je bio presudan u mojoj pozorišnoj karijeri. Bez Bitefa ne bih bio to što jesam i zato imam veoma emotivan odnos prema tom festivalu i autorima njegove izvorne ideje. Žao mi je što sve te godine dolazim na Bitef samo da otvaram izložbe, jer moje predstave žive svuda po Evropi i čini mi se da je vreme da se Beograd ponovo sretne s mojim pozorištem.

Multikulturalnost je bio vaš pojam pre nego što je postao značajan u Evropi. Šta na toj vašoj mapi znači Beograd?

Beograd u tom multikulturnom smislu smatram centrom Evrope. To je jedan od retkih gradova s dve reke. I geografska datost govori o karakteru tog grada. Bez obzira na evropske planove za 2020. godinu kada se ovaj grad kandiduje za evropsku prestonicu kulture, mislim da Beograd to već jeste. Tu je osnovan Bitef, Fest i druge manifestacije koje su starije od mnogih sličnih
u Evropi.

Olivera Milošević

KULTURA OD NAS PRAVI BOLJE LJUDE

Kako gradeći kulturni Maribor razmišljate o tome koliko su kultura i umetnost važni za jedno društvo i jedan grad?

Mnogo su važni. Kutura i umetnost predstavljaju otvorena vrata, provetravanje jednog društva i njegovo oplemenjivanje. Kultura tako od svih nas pravi bolje ljude. Ta moć ne može da se uporedi ni s jednom drugom silom na svetu. Ona je velika i kada smo je svesni možemo biti veoma moćni. Kultura je osnova lepote koja je ovom svetu potrebna kao što mu je potrebna i promena sistema vrednosti.

Hamlet (Foto: Aljoša Rebolj)

SCENSKA TRAGANJA I DRUGE PRIČE

Uprkos raznim polemikama koje je izazvala, selekcija 44. Bitefa prikazala je publici zanimljiva ostvarenja savremenog evropskog pozorišta čiji se značaj u širem kontekstu ne može osporiti, čak i ako su neka od njih, možda, do nas stigla i s malim zakašnjenjem

Vesna Radovanović

Ostavljen bez podnaslova kojim se najčešće sažeto objedinjuju dominantne teme predstava iz glavnog programa, ovogodišnji BITEF je sprečio uobičajene polemike po pitanju toga da li i u kojoj meri se selekcija može dovesti u vezu s njim, ali je dovođenje nekoliko predstava koje nisu nastale tokom prethodne već tokom neke od ranijih sezona, otvorilo prostor za nove diskusije među kojima je i pitanje da li bi se kriza, koja je poslednje dve godine dominirala i kao pozorišna tema, zapravo, mogla smatrati pravim podnaslovom i 44. beogradskog teatarskog festivala.

Dve od tih, uslovno rečeno, starih predstava, bila su i dva dela trilogije *Sad Face/Happy Face* trupe *Needcompany*, kojom se reditelj Jan Lauers po prvi put predstavio beogradskoj publici i to ostvarenjima različitog rediteljsko-dramaturškog pristupa i veoma različite energije. Predstava ***Izabelina soba***, kojom je festival i otvoren, duboko je lično suočavanje reditelja s gubitkom oca, ali nam pred očima odmotava i istoriju XX veka, sa temama kolonijalizma, ratova, kulturnog nasleđa i ostalih velikih tema koje su ga obeležile. S obzirom na to da je predstava nastala 2002. godine, mogla bi se posmatrati kao Luersov svojevrstan odgovor na *fin de siècle* što je, s današnjeg aspekta, već stvar prošlosti, ali ono što traje jeste neverovatna pozitivna energija kojom predstava zrači, izazivajući prevashodno emotivnu reakciju kod publike. Razigranost i prividna lakoća kojom izvođači linearnom naracijom prikazuju tok Izabeline biografije i razvoj prošloga veka, ostvarena je koliko igrom toliko i zavodljivom muzikom (kompozitor Hans Peter Dal) koja doprinosi poetičnosti predstave. S druge strane, ***Kuća jelena***, treći deo pomenute trilogije, potpuno je drugačijeg sentimenta. Uzimajući kao polazište pogibiju brata jedne od plesačica, koji je kao ratni izveštač stradao na Kosovu, Lauers istražuje pitanja pravde kao i lične i kolektivne krivice. Iako slikovno privlačna, dramaturški daleko razrađenija i kompleksnija, predstava je donekle hermetična i, za razliku od *Izabeline sobe*, ostavlja utisak tek nakon promišljenog sređivanja impresija. Za ove dve predstave Janu Lauersu je dodeljena „Politikina nagrada" za najbolje rediteljsko ostvarenje, a BITEF nam je njegovim dovođenjem omogućio uvid u delo jednog od pozorišnih stvaralaca koji, na vrlo specifičan način, estetikom koja je spoj pozorišta, performansa, muzičke i likovne umetnosti, utiče na evropsku pozorišnu scenu već više od dvadeset godina.

Frankenštajn-Projekat, mađarskog reditelja Kornela Mundrucija koji je našoj filmskoj publici poznat po jednoj od priča u omnibusu *Izgubljeno-nađeno*, u kom je učestvovao i reditelj Stefan Arsenijević, kao i po filmu *Delta* koji je na prošlogodišnjem Kanskom festivalu osvojio nagradu kritike, izazvao je interesovanje ali je, u velikoj meri, izneverio očekivanja. Rađena kao filmsko-pozorišna priča koja istražuje temu monstruma kojima smo okruženi i onih koji se skrivaju u nama samima, kao i pitanja da li je krivica društva koje ih stvara veća od krivice njih samih, predstava je nudila daleko više od onoga što je kao krajnji rezultat prikazala. Prva polovina, koja prati kasting za film i u kojoj osim profesionalnih glumaca učestvuju i amateri, zanimljiva je, brza, puna vrcavih dijaloga, i veoma jasna u prikazivanju monstruma koje srećemo u svakodnevnom životu, a koje često i ne primećujemo. U drugom delu predstave, međutim, tempo posustaje, a kraj se iščekuje sa osećajem monotonije i indiferentnosti prema događajima na sceni. Takav pad kvaliteta možda se može objasniti time da je amater koji je inače nosilac centralne uloge u drugom delu predstave, zamenjen profesionalnim glumcem što je u potpunosti promenilo „odnos snaga" među izvođačima i poremetilo koncept koji postoji u originalnoj postavi. Ipak, upravo ta „igra između profesionalizma i amaterizma", kako stoji u obrazloženju žirija, donela je predstavi Specijalnu nagradu.

Još jedna predstava koja donekle nije uspela da ispuni očekivanja većeg dela publike, bila je i ***T.E.O.R.E.M.A.***, poljskog reditelja Gžegoža Jažine. Priča o strancu koji se pojavljuje u životima ni po čemu posebne porodice i menja ih iz temelja, prikazana je stilizovanim scenskim sredstvima, gotovo koreografisanim neverbalnim izrazom uz tek nekoliko izgovorenih rečenica, i veoma malo odstupa od istoimenog filma P. P. Pazolinija po kom je i rađena. Ono što predstavu razlikuje od filma ostavljajući je siromašnijom za jedan nivo, jeste svođenje teme oslobođenja kao takvog na oslobođenje tela, a potom i na sâmo seksualno oslobođenje koje, u kontekstu savremene „pornografizacije" tela, deluje anahrono. Scene susreta službavke sa strancem i način na koji on na nju deluje – takođe oslobađajuće, ali više na jedan metaforički način – odstupaju od tog šablona i izdvajaju se kao daleko najupečatljivije u predstavi. Spor i monoton tempo, koji je kod većeg dela publike izazvao neodobravanje, ima dramaturški značaj u prikazivanju učmalosti života kojim članovi porodice žive. Daleko ozbiljniji problem je stilski neujednačen glumački izraz koji je u neverbalnim scenama izuzetno razrađen, usredsređen, precizan i čist, dok one retke scene u kojima se govori ostavljaju utisak površnosti, nedovršenosti i glumačkog „lutanja" u traganju za adekvatnim scenskim jezikom.

Nešto drugačiji oblik traganja za scenskim izrazom došao je iz Slovenije. Predstava ***Spomenik G2***, reditelja Janeza Janše, svojevrsna je rekonstrukcija, tačnije „rememorizacija", istoimene predstave Dušana Jovanovića, nastale 1972. godine. Tadašnja predstava bila je odgovor na tada novo vreme preispitivanja partizanske prošlosti, dok Janšina obnovljena verzija zvuči kao svojevrsna replika na tu predstavu, ali i na ovo novo novo vreme. Specifičan proces pripreme sastojao se iz nekoliko faza: Jovanović je u saradnji s glumcima Jožicom Avbelj i Matjažom Jarcom, koji su učestvovali i u staroj predstavi, pokušao da rekonstruiše sećanja na nju, Janša i glumci mlađe generacije Teja Reba i Boštjan Narat su im se kasnije pridružili, a dokumentovanu pomoć u rekonstrukciji pružio im je jedan kratak video-snimak probe. Iako ideja sama po sebi nije revolucionarna, krajnji rezultat zavređuje pažnju kako na nivou pozorišnog eksperimenta, tako i kao svojevrstan omaž nekadašnjem pozorišnom vremenu: s dve generacije glumaca na sceni, novim izvođenjem koje i podseća na staro i namerno se razlikuje od njega, uz projektovane odlomke iz tadašnjih kritika i intervjua, predstava prerasta u neku vrstu vremeplova, te će pre svega ostati upamćena od strane starije generacije koja je gledala obe predstave i kojima se ona obraća putem više kanala.

Specifičnoj publici je namenjena i predstava Dalije Aćin ***Ko bi hteo mamu kao moju***, zanimljivo zamišljen audiovizuelni eksperiment koji je koreografkinja izvela kroz razgovore sa ćerkom, pokušavši tim putem da se pozabavi problemima koji muče savremene roditelje: pitanja (ne)ispunjenih očekivanja, zamerki, prekora, malih želja i velikih trenutaka bliskosti, u najintimnijem krugu. U želji da sama sebi uskrati potpunu kontrolu nad materijalom, s obzirom na to da su odgovori koje devojčica daje rezultat unapred pripremljenih pitanja, Dalija Aćin je osmislila plesni nastup kojim prati odabrane odlomke iz snimljenih razgovora, a na izbor i redosled kojih ne može da utiče. Osim kao simpatična igra koja je umesto u kućnoj videoteci završila na pozorišnoj sceni, predstava *Ko bi hteo mamu kao moju* teško da može biti zanimljiva širem pozorišnom auditorijumu, već je značajnija za samu autorku i ciljanu, roditeljsku publiku koja bi, podstaknuta idejom, mogla poželeti da se pozabavi svojim odnosom sa sopstvenom decom.

Drugi domaći predstavnik na ovogodišnjem festivalu bila je predstava ***Bahantkinje*** Narodnog pozorišta iz Beograda, u režiji Stafana Valdemara Holma. Švedski reditelj čije je gostovanje u nacionalnom teatru deo saradnje te kuće sa Kraljevskim dramskim pozorištem „Dramaten" iz Stokholma čiji je Holm donedavno bio umetnički direktor i upravnik, prišao je Euripidovoj drami vođen idejom da bi antička tragedija trebalo da sadrži jasno prepoznatljive komične elemente koji doprinose snazi tragike na kraju komada. Taj pristup, kao i osavremenjivanje antičke drame koje je izvršeno površno, tek kroz kostime i muziku, rezultira predstavom koja je, u celini gledano veoma zabavna, ali nakon što se prvi utisci slegnu, dolazi se do zaključka da je, čak i među tim spoljašnjim sredstvima dosta onih koja su proizvoljna, nasumična i ne ukazuju na neki jasan rediteljski pristup koji bi stajao iza njih.

Još jedan rezultat međunarodne saradnje jeste i predstava ***Tužni tropi*** nastala, u koreografiji Virđilija Sijenija prema istoimenom ključnom delu savremene antropologije Kloda Levi-Strosa, kao deo ENPARTS projekta u kom kao jedan od koproducenata učestvuje i Bitef. Osim prijatnog ugođaja, vizuelne dopadljivosti boja i plesnih segmenata koji se, u seriji scenskih prizora smenjuju pred očima publike tokom sat vremena, predstava teško da je prosečnom gledaocu ponudila nešto više. Međutim, oni koji su ostali na okruglom stolu mogli su da čuju veoma zanimljivu diskusiju koja se razvila između koreografa Sijenija, antropologa Aleksandra Boškovića, plesača Igora Koruge i Sanje Krsmanović-Tasić, plesačice Dah teatra, uz moderaciju Minje Bogavac, tokom koje su se učesnici dotakli uticaja Levi-Strosovog dela i ritualnog pozorišta ne samo na nastanak ove predstave, već i savremenog plesnog teatra uopšte, kao i da budu bliže upoznati sa „deartikulacijom tela" kao osnovnim principom rada trupe Virđilija Sijenija.

Ovogodišnji jubilej, 150 godina od rođenja A. P. Čehova, na Bitefu je dvojako propraćen. Jednodnevna tribina pod nazivom „Čehov u XXI veku", na kojoj su učestvovali odabrani poznavaoci Čehova, bila je posvećena pokušaju otkrivanja razloga stalne privlačnosti njegovog dela, dok su svoje mesto u glavnom programu našle dve postavke njegovih drama. ***Tri sestre*** Moskovskog teatra „OKOLO kraj kuće Stanislavskog", u režiji Jurija Pogrebničkova, ostavlja utisak da je u pitanju *work in progress*, pogotovo ako se ima na umu da je reditelju to već treći put u karijeri da postavlja isti komad. Težnja ka osavremenjivanju drame, iako vidljiva, sprovedena je nedosledno, ritam je neujednačen, a predstava u celini mlaka i nedovoljno zanimljiva. S druge strane, ***Ujka Vanja***, jedna od poslednjih režija Jirgena Goša pred smrt, precizna je rediteljsko-glumačka studija Čehovljevih junaka. Promišljeno i pažljivo razrađeno do najsitnijih detalja, Goševo čitanje *Ujka Vanje* ponire duboko u psihologiju likova, izazivajući osećaj tuge i sete svojstvenih Čehovu. Smešteni u zatvoren, klaustrofobičan prostor, odlični glumci berlinskog Dojčes teatra – među kojima se posebno ističu Ulrih Mates u ulozi Ujka Vanje i Jens Harcer kao doktor Astrov, koji su za upravo ova dva glumačka ostvarenja proglašeni glumcima 2008. godine u Nemačkoj od strane prestižnog pozorišnog časopisa „Teater hojte" –najveći su kvalitet predstave. Međutim, iako najkompleksnija i najslojevitija među ostvarenjima u glavnoj selekciji ovogodišnjeg Bitefa, o čemu svedoči ne samo gran pri festivala koji joj je dodeljen, već i nagrada publike, ostaje pitanje u kojoj se meri predstava Jirgena Goša može smatrati novom pozorišnom tendencijom, odnosno da li je neka vrsta povratka klasičnijim čitanjima, zapravo, izvesna vrsta novih trendova u pozorištu.

Sve u svemu, uprkos raznim polemikama koje je izazvala, selekcija 44. Bitefa prikazala je publici zanimljiva ostvarenja savremenog evropskog pozorišta čiji se značaj u širem kontekstu ne može sporiti, čak i ako su neka od njih, možda, do nas stigla i s malim zakašnjenjem.

Bahantkinje (Foto: Sonja Žugić)

Frankenštajn (Foto: Sonja Žugić)

Izabelina soba (Foto: Sonja Žugić)

ČEHOV JE SPECIJALISTA ZA NEIZLEČIVE BOLESTI

U okviru 44. Bitefa održan je okrugli sto o Čehovu na kome su o delu ruskog klasika i njegovim scenskim postavkama govorili Jovan Ćirilov, Dejan Mijač, Žorž Bani, Tomi Janežič, Elena Kovalskaja, Jurij Pogrebničko, Ivana Vujić, Nikita Milivojević i drugi

Sonja Šulović

Parafrazirajući Getea, umetnička vrednost nekog dela može se meriti stepenom njegove nedokučivosti, a jedno delo aktuelno je sve dok se ne može do kraja pročitati. Kako se dela Antona Pavloviča Čehova igraju i danas širom sveta, Čehov kao da je pravi primer „još nedokučivog". Koja su iskušenja čitanja i postavljanja njegovih dela na scenu danas? Da li je Čehov realista ili simbolista, da li su njegovi komadi komedije ili drame, da li je dekonstrukcija i osavremenjivanje pravi i jedini put za inscenaciju Čehova u veku ubrzanja koji nema sluha za „obične ili banalne" teme kao što su pitanja o smislu i besmislu života, prolaznosti, neostvarenosti, usamljenosti, ljubavi, apatiji...? Ovo je deo tema međunarodne konferencije „Čehov na sceni u 21. veku" organizovane u okviru 44. Bitefa.

Jubilej 150 godina od rođenja ruskog klasika kao povod za razgovor (održan 23. septembra u Sava centru) povezan je i sa mini-celinom prikazanom na ovogodišnjem Bitefu – dve predstave rađene po Čehovljevim delima. Dojčes teatar iz Berlina izveo je *Ujka Vanju* u režiji preminulog reditelja Jirgena Goša, i osvojio nagradu stručnog žirija i nagradu publike. Na završnici 44. Bitefa Moskovski teatar „OKOLO kraj kuće Stanislavskog" odigrao je *Tri sestre* reditelja Jurija Pogrebnička.

Na skupu, čiji je moderator bio kritičar i teatrolog Ivan Medenica, učestvovali su domaći i svetski poznavaoci Čehova – teatrolozi, pozorišni reditelji i istoričari književnosti. O svojim ličnim scenskim iskustvima sa postavkama Čehovljevih drama, kao i teorijskim analizama njegovih dela govorili su: Jovan Ćirilov, Dejan Mijač, Žorž Bani, Tomi Janežič, Elena Kovalskaja, Jurij Pogrebničko, Ivana Vujić, Nikita Milivojević, Anđelija Todorović, Predrag Štrbac, Enisa Uspenski, Nalatalija Vagapova i Dmitrij Trubočkin.

Ivan Medenica: Počeo bih kratkim, uvodnim pregledom glavnih tačaka i momenata u režiranju Čehova u prethodnom veku. Jedna od glavnih dilema i izazova danas je pitanje nesporazuma između Čehova i Stanislavskog – Da li je Čehov bio zadovoljan onim što je i kako je postavljao Stanislavski? Ovo pitanje postalo je aktuelno u zapadnoj Evropi i Rusiji nakon Drugog svetskog rata kada smo se upoznali sa Čehovljevom korespondencijom i njegovim pismima u kojima se otkrivaju čuveni nesporazumi po pitanju žanra. U zapadnoj Evropi Čehova otkrivaju u Francuskoj ruski emigranti između dva svetska rata i upravo tada kreće tendencija, nasuprot realističko-naturalističkom pristupu, insistiranja na onome što je simbolično u Čehovljevim režijama. Znamo da nakon Drugog svetskog rata počinje pristup u kome reditelji insistiraju na globalnim metaforama i sintetičkim temama koje se izvode iz Čehovljevog dela. U drugoj polovini 20. veka stvara se metatekst značajnih režija koji bitno menja našu recepciju Čehova i koji obavezuje kasnije reditelje. Danas dolazimo u fazu gde reditelji izbegavaju bilo kakve spoljašnje, ideološke, filozofske i estetske pozicije u pristupu Čehovu.

Žorž Bani: Čehovljev teatar je vrlo originalan jer se nalazi na međi između nekoliko oprečnih elemenata. Pod njegovim uticajem završava se 19. i počinje 20. vek, a kako nije isključivo ruski pisac nalazi se negde između istoka i zapada. Čehov je na raskršću istorije i velikog istorijskog diskursa i onog intimnog i privatnog života, on je unutar samog komada i nestaje u njegovom svetu, ali opet pruža i svoje viđenje sveta. Postavlja suštinska pitanja poput onog šta je to u životu svrsishodno, a šta izlišno, njegovi likovi ili dela mogu biti i komični i dramatični... On je izuzetno moderan autor, jedinstven u spajanju jedne i druge dimenzije, negde na preseku realizma i simbolizma.

Dejan Mijač: Nikada nisam mogao, čitajući i radeći Čehova, da pronađem bilo kakav odgovor, već samo da dođem do određenih pitanja. Čehov se na početku i predstavljao kao „doktor koga su napustili pacijenti". Čehov ima potrebu da pre dijagnoze napravi anamnezu u smislu „to dolazi od toga". On izvodi svoje ljude i stavlja ih u trenutak kada moraju da ispovede svoje bolesno stanje, da kažu šta ih tišti, a on je depresivni lekar koji kruži oko postelje pacijenta i sve nekako sa strane posmatra. Čehov vidi stvar kao specijalista za neizlečive bolesti koji otprilike kaže: „Naučite da živite s tom činjenicom". Čehov, lekar i umetnik, ostavlja čoveka na čistini, samog sa sobom da rešava svoj problem. Doživljavam ga kao pisca apsurda, a još u mladosti sam ga doživeo i kao prvog ruskog pisca bez Boga. Ono što predstave Čehova treba da izazovu jesu ona pitanja koja deca postavljaju, koja su logična, a na koja ne možete da date precizan odgovor.

Tomi Janežič: Teško je biti pametan s Čehovom. Veličina njegove umetnosti manifestuje se u njegovoj specifičnoj celovitosti koja ima veze sa spajanjem suprotnosti. Posebno je upečatljiv spoj empatije i distance u odnosu na likove u njegovim dramama. Njegovi likovi nemaju nameru da budu smešni, već žele da postignu neku veličinu. On im ne zamera, ne kritikuje ih i ne osuđuje, već u tome pronalazi neku lepotu i ume da se smeška. Za razliku od Dostojevskog kod koga su svi likovi on sam, Čehov kao da sve vreme gleda šta ljudi rade i da u tom promatranju uživa i da voli tu raznolikost. Za postavljanje Čehovljeve drame na scenu važna je još jedna opozicija ili tenzija – odnos između situacija, dakle događaj sam. Sve činjenice, radnje, rečenice imaju snažnu kontekstualizaciju. Ako se menjaju date okolnosti, situacija ili kontekst u kom se nešto određeno dešava ili neko nešto govori ili čini, stvar dobija potpuno drugi, a kod Čehova možda bi bilo tačnije reći da gubi bilo kakav ili bar specifičan smisao. Ali, Čehov kontekst ne opisuje rečima, on ostavlja čitaocu da ga zamisli i sam pronađe, a pozorišnom stvaraocu da ga na sceni kreira. To je po meni čar Čehova i izazov i za reditelje i za glumce i za gledaoce. Stvaranje životnosti možda je najveći izazov u postavljanju Čehova na scenu koji postaje sve aktuelniji u vremenu kada je sve podložno diskusiji. Neki reditelji su na svoj način shvatali činjenicu da je autor svoje drame opisao kao komedije i shvatali da ih tako treba i igrati. Čehov nigde to nije rekao, već je rekao da se igraju jednostavno.

Elena Kovalskaja: Često me pitaju zašto se Čehov u Rusiji igra u starinskim kostimima i enterijerima. Bilo je pokušaja da se on aktualizuje tako što će se u njega ubaciti neka nova čitanja u ogoljenom prostoru, ali Rusima takav Čehov deluje glupo i smešno. Postavljanje starinskog, kostimiranog Čehova spektakl je koji ne ljuti ni publiku ni kritičare. Kada bi *Višnjik* koji simbolizuje ono izgubljeno premestili u sadašnje vreme to bi u Rusiji značilo da žalimo za bivšim Sovjetskim Savezom. U Čehovljevim pozorišnim komadima nalazim mnoštvo pripovedaka i sigurna sam da vek njegove dramaturgije tek sledi.

Jurij Pogrebničko: Za razliku od dogmatski shvaćenog sistema Stanislavskog, Čehov se do publike „prenosi" preko glumaca. Bez obzira na ono što reditelj unapred pripremi, ostaje jedino ono do čega dolazi kroz raspravu sa članovima ansambla. Ispostavilo se da se ovog puta mnogo štošta promenilo, a ovo je treća verzija *Tri sestre* koju postavljam. Ne zato što su glumice novi naraštaj, već zbog toga što drugi ljudi igraju iste uloge. Kako Čehovljev junak sve vreme pokušava da se samospozna, tako i glumac, gradeći lik koji tumači, treba da spozna svoje ja. I to je ono što me zanima kod Čehova, to traženje i ostvarenje. Kad to glumcima pođe za rukom ne znate koga ste zapravo zavoleli njih ili njihov lik.

Erik Lakaskad: Već petnaest godina radim na Čehovu, a imam vrlo malo informacija o njegovom životu i radu jer mi je uvek važno da zadržim lični stav, ostanem nezavistan kada delo postavljam na scenu. Sigurno je da je Čehov bolji za male prostore, a kada je u pitanju veliki prostor mislim da je glumac taj koji nosi scenu. Sve je u snazi glumca da iznese scenu i uspostavi odnos s publikom. Rad na Čehovljevim delima, pre svega, neverovatno je iskustvo za glumca. Njegova dela su prožeta ljudskim i egzistencijalnim pitanjima koja su vanvremenska, a ispod privida jednostavnosti nalaze se duboka i suštinska pitanja i stoga mislim da nema potrebe insistirati na modernosti po svaku cenu.

Ivana Vujić: Projekat *Tri sestre* je moj prvi Čehov. Nisam mogla da radim Čehova jer sam smatrala da nisam dovoljno slobodna, slobodna od same sebe u pozorištu i životu, a i među glumcima sam sumnjala da li ću naći dovoljno dobre partnere. Ovaj Čehov došao je u momentu mog iskrenog nesnalaženja. Uz pomoć dramaturga Slavenke Milovanović počela sam da radim. Kada smo pročitali sve pripovetke i drame najviše mi se dopala pripovetka *Dosadna priča* koju je voleo Tomas Man. Pisma Čehova bila su možda i uzbudljivija od drama. Na pitanje ko može da glumi, odgovor je bio samo oni koji su potpuno oslobođeni, oni koji su mnogo doživeli i preživeli. Uzeli smo materijal iz pisama i u celini komad *Tri sestre* s glumicama koje su velike zvezde. Čehova, koji kao lekar i pisac učestvuje i promatra komad u kome se rađaju njegovi likovi među kojima je i njegova žena, igrao je Rade Marković koji nas je napustio. Ali, mislim da je ovo način da stvorimo život – da ne pokvarimo Čehova, a da mu pristupimo na pravi pozorišni način. Rad je naporan, ali iskren i samo tako se Čehov može raditi – iskreno, pa makar se i poginulo.

Nikita Milivojević: Šta bi Čehov trebalo da bude u 21. veku? Kao reditelj, nakon ovog razgovora, ne bih znao šta bih sutra iskoristio za prvu probu, a mogao bih dosta toga upotrebiti i to opet ne bi značilo da bih glumca pomerio ni za milimetar. Najtačniji put, ono što mene pokrene kod Čehova, uvek je bilo nekoliko slika za koje se uhvatim ne shvatajući zašto je to tako. Nakon nekoliko režija Čehovljevih dela, imam utisak da se krećem među likovima koji se plaše da im se život nije desio. Mislim da je najvažnije gde se govori priča i kome, ali s druge strane kada se pronađe supstanca u koju verujete onda je svejedno da li je Čehov 19, 20. ili 21. veka.

Utisak koji se stiče nakon svih izlaganja možda i najbolje oslikava ono što je naveo umetnički direktor i selektor Bitefa Jovan Ćirilov – „Čehov među klasicima dramske književnosti veća je enigma nego Šekspir i Molijer. Sva trojica ne silaze sa svetskih pozornica i na svu trojicu može da se primeni formula Jana Kota da su oni naši savremenici, ali kao da je najmanje jasno zašto je među dramskim piscima na razmeđi 19. i 20. veka upravo Čehov najprivlačniji za savremene reditelje i publiku."

Čehov nije autor krajnosti. Kao pisac koji piše o zaustavljanju vremena, o izgubljenim životima u jednom vremenskom ćorsokaku, može biti alternativa ili duševni spas za vek u kome vladaju nepozorišni mediji, vreme u kome se „bezglavo juri". Možda se danas njegov *Višnjik* može shvatiti kao metafora da se živi jedan izdvojeni život beskorisne lepote, onda kada se zahteva samo rad koji donosi momentalni materijalni dobitak. Pitanje je da li će Čehov „istrpeti" radikalnije intervencije reditelja, ali je izvesno da vek Čehovljeve dramaturgije tek dolazi i da će ostati „glavna hrana modernog pozorišta".

Domaći i svetski poznavaoci Čehova učestvovali su na međunarodnoj konferenciji „Čehov na sceni u 21. veku", organizovanoj u okviru 44. Bitefa (Foto: Sonja Žugić)

Ludus citat

Olga Spiridonović
O GLUMI, PRIVATNOSTI, USAMLJENOSTI

Ima vaših kolega koji kategorički tvrde da mogu povući strogu granicu između onoga što je pozorište i onoga što je život.

I ja to mogu. Istog trenutka kad završim svoju predstavu i zatvorim vrata pozorišta, ja nastavljam da živim svojim najnormalnijim životom. Moji prijatelji, moje ljubavi, recimo, doživeli su užasne šokove zato što sam ja u svom ličnom životu bila do te mere na zemlji, obična, jednostavna... Pa izludeli bismo da glumimo i u privatnom životu. Ja to i ne umem... Znate kad sam poslednjih godina najtužnija i najnesrećnija... Dosta sam pričala ljudima o samoći. Na samoću se čovek navikne. Ja se jedino trudim da u toj samoći ne postanem osobenjak. Čovek koji živi sam postane vremenom osobenjak. Grozno je biti osobenjak...

(Iz knjige „Glumci govore 2" Feliksa Pašića, izdavač: „Prometej" i „Sterijino pozorje")

FESTIVAL SA ILI BEZ SLOGANA

Činjenica da ove godine Bitef nije imao slogan je i refleksija potrebe za pokretanjem javne diskusije o programu tog prestižnog festivala, njegovim redefinisanjem, te autorefleksivnosti, ispitivanjem odnosa prema sopstvenoj tradiciji i istoriji

Ana Tasić

U Bitef teatru je, tokom Bitefa, održana tribina „No logo” bazično usmerena na problem savremenih festivalskih politika. Polazište tribine je bila činjenica da ove godine, posle duže godina, Bitef nije imao slogan, podnaslov, ili temu, odnosno da je program koncipiran pod odrednicom „No logo”. Takav izbor selektora Anje Suše i Jovana Ćirilova dosta je provokativan i ima više značenja, to jest pokreće razmišljanja u više pravaca. S jedne strane, to je reakcija na situaciju koju smo imali u medijima u proteklih nekoliko godina, a to je da su se oni, u velikom broju slučajeva, u evaluaciji festivala bavili sasvim irelevantnim pitanjem – da li je program festivala „odgovorio na temu”, dok su suštinski važnija pitanja ostala van fokusa. To je, očigledno, bio rezultat činjenice nerazumevanja funkcije slogana, činjenice da on treba da bude samo fleksiblan, opštiji tematski okvir. Slogani su, naravno, odlična marketinška sredstva, pogodni za medijske eksploatacije, korisni u funkciji formiranja vesti, medijskih najava i prezentacija festivala. Iskustvo je pokazalo da su slogani mač s dve oštrice, jer koliko su korisni u medijskim prezentacijama događaja, toliko se i zloupotrebljavaju, ili pogrešno razumeju, postaju povod za nebitne diskusije. Dalje, činjenica da ove godine nije bilo podnaslova je i refleksija potrebe za pokretanjem javne diskusije o programu Bitefa, njegovim redefinisanjem, te autorefleksivnosti, ispitivanjem odnosa prema sopstvenoj tradiciji i istoriji. To je, naravno, prirodna potreba, uzimajući u obzir da je reč o velikom internacionalnom festivalu koji je star 44 godine i koji je nastao u sasvim drugačijem vremenu. Geopolitički, društveni, kulturološki kontekst se bitno promenio od vremena osnivanja festivala. U poslednje vreme su u stručnoj javnosti (od strane časopisa „Teatron” i Muzeja pozorišne umetnosti Srbije) pokrenute diskusije o neophodnosti za izmenom programske odrednice Bitefa, kao festivala „novih pozorišnih tendencija”. Ovaj formalan zahtev je mapirao nekoliko značajnih pitanja – šta znači pojam novog u umetnosti danas, da li je on relevantan ili anahron, zatim pitanje odnosa između istraživačkog i mejnstrim teatra, kao i pitanje koje proizlazi iz našeg vremena – odnos između tržišta i teatarske (festivalske) produkcije. Nije sporno da je koncept „novih tendencija”, danas, posle postmodernizma koji je institucionalizovao eklekticizam i ukinuo pojam novog u umetnosti, u globalnom smislu, zaista postao anahron. U tom globalnom smislu, odrednica Bitefa kao festivala „novih tendencija” jeste jedna istorijska kategorija, jer program Bitefa, danas, u najvećoj meri, znači predstavljanje najznačajnijih mejnstrim teatarskih umetnika (mejnstrim u smislu vrhunskih umetničkih dela). Ipak, u kontekstu ove teme, treba praviti bitnu razliku između globalnog i lokalnog. Ono što su osamdesete i devedesete donele u globalnom (Zapadnom) svetu ne može se primeniti na Srbiju kojoj su devedesete dovele izolaciju i sankcije. Imajući to u vidu, kao i stanje teatarske produkcije u Srbiji, Bitef, u određenom smislu i dalje jeste festival novih pozorišnih tendencija – u našem/lokalnom kontekstu. Na ovom mestu se, dakle, definiše važno pitanje i polje za diskusiju – pozicioniranje Bitefa – njegovo mesto, značaj i funkcija u Srbiji, kao i njegovo mesto i značaj u svetu. To je značajno jer je Bitef deo svetske ali i naše tradicije, pri čemu je društveni i umetnički kontekst u svetu i Srbiji prilično različit i zato je to pitanje toliko složeno.

„No Logo”, naravno, referira i na uticajnu studiju kanadske autorke i aktivistkinje Naomi Klajn, objavljenu pre deset godina – antiglobalističku studiju, oštru kritiku tržišta, brendova, korporacija, uticaja marketinga. U kontekstu festivala, razmatranja Naomi Klajn mogu se primeniti na problem komercijalizacije festivala, ili šire, tržišnu eksploataciju umetnosti. Danas je sve, naravno, postalo roba, pa i umetnost. Činjenica da je dolazak dobrog dela umetnika koji učestvuju na Bitefu potrebno bukirati dve godine ranije i za to platiti ogroman novac dosta govori o odnosu tržišta i aktuelne umetničke produkcije. Takođe, u tome je sadržan i odgovor na pitanje da li je Bitef mejnstrim festival. Danas se sve, naravno, komercijalizovalo, sve je postalo roba, pa i umetnost. Ideja „No logo” je onda oblik pobune protiv komercijalizacije i merkantilizacije svega, pobuna protiv loga, brenda, marketinga. Ipak, to je neka vrsta virtualne pobune, jer ideja „Ne logo” zapravo postaje „Logo”. Pokušaj negacije brenda postaje brend, negacija marketinga postaje marketing. To je ironija i paradoks našeg vremena, ironija tržišta, pokazatelj složenosti i kontradikcija našeg vremena. I bunt se danas komodifikuje, postaje roba.

***

Na tribini „No logo” učestvovali su predstavnici nekoliko festivala – Anja Suša i Jovan Ćiriliv (BITEF), Dino Mustafić (MESS), Miroslav – Miki Radonjić (Sterijino pozorje), Andraš Urban (Desire), Branislava Anđelković (Oktobarski salon), kao i Ivan Medenica, predstavnik kritičara/teoretičara. Razgovor je bio veoma zanimljiv i koristan, čuli smo različita iskustva, svi učesnici su dali svoja viđenja ovih značajnih problema, ali, nažalost, razgovor je bio slabo posećen.

Dino Mustafić je govorio o tome da je MESS, koji ove godine slavi pedeset godina, nakon raspada Jugoslavije i dolaska nove ekipe ljudi na festival, redefinisan i da već trinaest godina postoji kao internacionalni festival. Govoreći o programu, Mustafić je istakao da selekciju MESSA karakteriše to što ona predstavlja i informaciju i edukaciju, traži suočavanje s različitim scenskim estetikama. U tom smislu, on smatra da je uloga festivala da ostavi dovoljno refleksije na nacionalnu produkciju, što njima, nažalost, ne polazi za rukom. Branislava Anđelković, iz pozicije direktora Muzeja savremene umetnosti i umetničkog direktora i selektora 50. Oktobarskog salona, govorila je o transformacijama Oktobarskog salona, kao našeg najznačajnijeg događaja na polju likovnih umetnosti. On je 2003. i 2004. postao međunarodni i tada se promenio odnos prema njemu, od tada je, iz godine u godinu rastao, da bi 2009. to već bila megaizložba u duhu velikih manifestacija i bijenala. Miki Radonjić je, između ostalog, rekao da je Pozorje, tokom devedesetih godina, pokušavalo da se prilagodi jednom novom kontekstu, vremenu i prostoru, te je došlo do redefinisanja njegovog programa s ciljem da se vidi gde se nalazi domaća pozorišna produkcija u odnosu na inostranu, a ne da bi se napravio novi Bitef u Novom Sadu. Andraš Urban je rekao da će festival „Desire” u Subotici ove godine biti održan drugi put, pa nije bilo prilike da se razmišlja o njegovom repozicioniranju, što je slučaj s velikim festivalima o kojima je ovde reč. Što se tiče korišćenja loga i koncepcije programa tog festivala, Urban je rekao da oni koriste logo kao jednu vrstu igre, a da ih manji budžet ograničava i onemogućava da dovedu neka veća imena...

Učesnici tribine „No logo” održane u okviru pratećeg programa 44. Bitefa (Foto: Sonja Žugić)

ŠEŠIR TAJNU ČUVA

Održano deseto dramsko tamičenje mađarskih vojvođanskih pisaca u Novosadskom pozorištu/Ujvideki sinhaz

Snežana Miletić

Najbolji pisac Desetog dramskog takmičenja mađarskih vojvođanskih pisaca, održanog u Novosadskom pozorištu/Ujvideki sinhaz je Đerđ Serbhorvat, a najbolji reditelj Sorin Militaru! Najbolji glavni glumci ovog nesvakidašnjeg pozorišnog događaja, u okviru koga se sreću tri pisca, tri reditelja i tri grupe glumaca koje je ove godine činilo čak 39 glumaca, da bi za – realnih – 24 sata napravili tri predstave, jesu glumac NP Subotica Ervin Palfi i glumica iz Temišvara Enike Eder, dok su za najbolje epizodiste proglašeni domaćini: Terezia Figura i Atila Mađar. Drugo mesto zauzeo je tekst Ane Terek a treće drama pisca Endrea Mariaša. U žiriju, koji je odlučivao o najboljima, bili su: reditelj Zoltan Šeregi, pisac i dramaturg Tibor Zalam, te glumica Irena Abraham. Tri predstave, koje su izvedene pod zajedničkim naslovom *Čizmoskidači*, odigrane su u nizu pred publikom.

Iako uvek u znaku odličnih glumaca – ovogodišnje izdanje Dramskog takmičenja imalo je goste iz celog regiona: pored glumaca iz Subotice, stigle su i kolege iz Temišvara i Bekeščabe –takmičenje je bilo i u znaku jakog rediteljskog pečata, stoga prikaz ovog događaja stiže upravo iz njihovog ugla...

Jednu od predstava režirao je Sorin Militaru, danas među vodećim rediteljima mlađe generacije u Rumuniji koji će, inače, 5. novembra u Novosadskom pozorištu režijom komada *Ubijanje naroda* austrijskog pisca Vernera Švaba otvoriti novu sezonu. Predstava koju je napravio može komotno da bude deo zvaničnog repertoara ove kuće. Drugi reditelj, mladi Makedonac Jane Spasić, student Slobodana Unkovskog, obreo se u Novom Sadu zahvaljujući beogradskoj saradnji s Gaborom Pongom, jednim od glumaca Novosadskog pozorišta. Oduševljen je događajem koji nudi vanredan izazov za svakog ko je spreman da izazove, najpre sebe a onda i druge: „Moto pokaži šta znaš, i to u kratkom roku, prilika je da se brzomisleće preispitaju sve veštine i osobine dramskog stvaraoca, bio on glumac, reditelj, pisac, ali i da se opipa puls i razmišljanje same publike koja na taj događaj dolazi 'na neviđeno'. Tim pre je ovo izazov za mladog čoveka, ali mislim da nije ništa manji izazov za nekog etabliranog ko nije navikao ovako da radi i ko se možda uljuljkao u neke forme i stereotipe.” Spasić još dodaje da mu se naročito dopao entuzijazam s kojim su svi prionuli na posao te da tako nečemu do sada nije prisustvovao.

Treći reditelj bila je glumica Margareta Taboroši: „Angažman na ovom događaju, ma u kojoj ulozi da si – pisca, reditelja, glumca ili organizatora, uvek je neizvesnost. Dolaziš nespreman, ne zato što je to tvoj karakter, već zato što je to suština događaja, potpuno je neizvesno šta te čeka, ne znaš kakav će biti tekst, koja će i kakva biti tvoja ekipa, a imaš jako malo vremena da sve to uklopiš, zapravo, za kratko vreme moraš da uobličiš svoje ideje i mogućnosti. Moraš se više osloniti na intuiciju, jer inspiracija ponekad ćuti”, otkriva Margareta.

Dramsko takmičenje startovalo je u Novosadskom pozorištu pre deset godina. Sve počinje 21. septembra ujutro kada dramaturg pozorišta Kata Đarmati, nakon listanja dnevnih novina, uvek je to „Mađar so”, iseče desetak zanimljivih naslova koje stavi u šešir. Pisci potom iz šešira izvlače naslove, dramaturg ih prethodno objedini jednim naslovom pod kojim oni imaju zadatak da do kraja dana napišu tekst. Na red dolaze reditelji koji, opet iz šešira, izvlače ime pisca čiji će tekst režirati. Na isti način izvlače se i tri ekipe glumaca – A, B i C (oformi ih prethodno dramaturg), a tako, iz šešira, saznaje se i koja će ekipa gde raditi, u kojoj sali, odnosno na kojoj sceni i kojim će se redom predstaviti publici. Između svega toga dođe i koji sat sna ali zapravo, sve to – pisanje, režiranje i igranje – desi se u realnih 24 sata.

Važno je još napomenuti da su najbolji pisci sa ovog takmičenja kasnije dobijali šansu da njihov komad bude postavljen na scenu Novosadskog pozorišta.

Glumci *Čizmoskidači* stigli sa svih strana

BITEF NADRASTA I VODEĆE EVROPSKE FESTIVALE

„Ubeđena sam, o tome i pišem u knjizi, da su ruska pozorišta počela da dolaze u Beograd iz političkih razloga. Jer, trebalo se pomiriti s Josipom Brozom Titom. I uvek kad nekog političara treba odobrovoljiti prvo puštaju kulturu. Ne mari naša draga vlast mnogo za kulturu, ali kad nešto treba da se odobrovolji onda 'ajde prvo kulturo napred", kaže Natalija Vagapova, autor knjige *Bitef – pozorište, festival, život*

Olivera Milošević

Promocija knjige Natalije Vagapove (Foto: Sonja Žugić)

Više od četiri decenije Bitefa stalo je između korica velike, lepe i nekoliko kilograma teške knjige *Bitef – pozorište, festival, život* ruske autorke Natalije Vagapove. Vagapova, veliki erudita i poznavalac teatra studirala je slavistiku. Srpski jezik učila je od unuka Lava Nikolajeviča, Ilje Iljiča Tolstoja, po njenim rečima autora najboljeg srpsko-ruskog rečnika. Na postdiplomskim studijama istražuje književnost naroda Jugoslavije, doktorira temom „Rediteljska delatnost Branka Gavele". Objavila je i knjigu *Formiranje realizma u scenskoj umetnosti Jugoslavije*. Pratila je Sterijino pozorje. Bitef prati od sedamdesetih godina prošlog veka. U Moskvi najpre 1999. objavljuje knjigu o Bitefu, koju je za ovo dopunjeno izdanje preveo Novica Antić. Natalija Vagapova je istovremeno jedna od najvrednijih ruskih prevodioca slovenske književnosti. Do sada je prevela dela Andrića, Veljka Petrovića, Eriha Koša, Svetlane Velmar Janković, Miloradа Pavića, Dušana Kovačevića...

Na Bitef je prvi put došla davnih godina kao prevodilac prvoj ruskoj delegaciji, gostu festivala. Od tada je svake godine tu.

Velika knjiga o Bitefu bila je za nju, kaže, veliki izazov.

Kako biste opisali vašu veliku knjigu o Bitefu?

Knjiga bi se mogla opisati kao istorija Bitefa, međutim ona to nije u naučnom smislu, već predstavlja niz mojih razmišljanja o različitim temama kojima se bavio i koje je otvarao Bitef. Pre svega kako je nastao taj festival, a pre toga kako je nastao Atelje 212 i o Miri Trailović koja je sve to inicirala. Pišem o tim prvim godinama kada su na Bitef dolazili avangardni Amerikanci i kako onda Mira insistira da dođu i Moskovljani. O tome kako je Atelje išao na gostovanje u Ameriku, a upravnica došla u sovjetsku ambasadu da ponudi gostovanje predstava *Ko se boji Virdžinije Vulf* i *Kralja Ibija* u Moskvi. Taj repertoar je tada kod nas bio potpuno nepoznat. Mira je bila uporna i Atelje gostuje u Moskvi s tim predstavama. Tako je pomerena gvozdena zavesa. Dobila sam zadatak da na ruskom napišem program za to gostovanje. Vrtela sam se kao riba na vrućoj tavi, jer morala sam da napišem sve kako jeste, a da ne budem cenzurisana. I tako u Moskvu početkom sedamdesetih godina prošlog veka banuše Jugosloveni iz Ateljea 212, kako smo ih tada zvali, i nagrne publika na njihove predstave. Bez ikakve reklame i najave, pročulo se po Moskvi da dolaze. Bila je neviđena gužva, ogromno interesovanje. Ljudi su, kako se to kaže, visili s lustera. O svemu tome sam želela da pišem, jer nastanak Bitefa treba staviti u određeni vremenski kontekst.

Kako se vi sećate tog vremena?

Bitef je nastao uoči događaja koji će obeležiti 1968. godinu, vreme studentskih protesta, velikih nada, kasnije i velikih razočaranja. Ruska pozorišta nešto kasnije počinju da dolaze na Bitef. Bilo je to neobično za to doba hladnih odnosa između naših zemalja. Ja sam ubeđena, o tome i pišem u knjizi, da su ruska pozorišta počela da dolaze u Beograd iz političkih razloga. Jer, trebalo se pomiriti s Josipom Brozom Titom. I uvek kad nekog političara treba odobrovoljiti prvo puštaju kulturu. Ne mari naša draga vlast mnogo za kulturu, ali kad nešto treba da se odobrovolji onda 'ajde prvo kulturo napred! I tako su najbolja ruska pozorišta krenula u svet, na Bitef, u Beograd, dobijali su nagrade, a mi gledali šta se u drugom svetu u pozorištima dešava.

Kada i kako ste počeli da dolazite ovde?

U maju mesecu 1968. godine sam prvo došla u Novi Sad na Sterijino pozorje, ništa ne znajući o studentskim demonstracijama koje su bile u toku. Došla sam i u Beograd da obiđem svog poznanika koji je radio u ruskoj ambasadi i nađem se usred praznog grada. Na ulici samo policija i ljudi u plavim kombinezonima. Tada sam počela darazumem šta se radi u vašoj zemlji. Želela sam da napišem knjigu koja će nastojati da razjasni kakav je Bitef festival, ali i kakvi su atmosfera i život vašoj zemlji. Upoznala sam ovde najbolje ljude, sada nažalost pokojne, kao što su Jovan Hristić, Slobodan Selenić, Miru koja je svima bila kao majčica... I kad bih se vratila pričala bih u Moskvi kakvi su Srbi, i svaki put bih zaključila da su to neki neobični ljudi.

Kako razmišljate o tome gde je danas mesto Bitefa u velikom broju festivala po svetu?

U pravu ste, tih festivala sada toliko ima... ali nisu svi kvalitetni. Potpuno se slažem sa engleskim pozorišnim kritičarem Majklom Kovenijem koji kaže da Bitef po kvalitetu stoji uz vodeće evropske festivale, kao što su u Avinjonu i Edinburgu, a nakad ih čak i nadraste, jer Bitef je zaista kao laboratorija rediteljske misli, pre svega dramskog teatra. Šteta je što nema dovoljno novca pa da se u vreme trajanja festivala organizuju rediteljske radionice. Sećam se godine 1996. kada je došao Robert Vilson i držao svoj master-klas. To su bile veoma teške godine za vašu zemlju, rat je tek bio završen i tu dolazi veliki svetski majstor režije sa svojim vrhunskim predavanjem. To mnogo, mnogo znači. Takvi događaji i sam Bitef mnogo podižu nivo i ugled ne samo Beograda nego i čitave Srbije. Ljudi koji iz sveta dolaze na ovaj festival su takođe zanimljivi, kao moja stara prijateljica Nina Kiralji iz Budimpešte i drugi zanimljivi pozorišni znalci, moje divne kolege iz Engleske, Italije, Poljske... Oni koji jednom dođu vežu se za ovaj festival i uvek mu se vraćaju.

Bilo bi lepo da neko, a možda i više njih jednom napišu pravu istoriju Bitefa. Ova knjiga ipak predstavlja moje impresije o tom festivalu.

SLOGANI FESTIVALA SU MI POMAGALI U SNALAŽENJU

Bitef je, u stvari uticao i na vaše profesionalno opredeljenje?

To je tačno. Ja sam od mojih kolega iz Rusije ovde mnogo više videla šta se dešava u svetu pozorišta. Možda i nisam sve najbolje razumela, ali sam sve pažljivo pratila. Zatim sam razmišljala kako da sve to opišem, kako da sve to stavim u određenu formu. U tome su mi pomagali podnaslovi festivala, to što je ove godine bilo No logo. Meni su baš ti logoi pomagali da se snađem. Mira je imala odličnu intuiciju, Jovan takođe i sklapali su program koji predtavlja istoriju svetskog pozorišta. Od kad je američko avangardno pozorište postalo manje zanimljivo, Bitef postaje laboratorija, pre svega, rediteljske misli. Volim i što na okruglim stolovima Bitefa niko ne gnjavi. Ako neko kaže i veliku glupost niko se neće smejati, neko drugi će opet reći nešto veoma pametno. Žao mi je što nema više biltena. Nosila sam ih kući u Moskvu, kasnije listala sa uživanjem, u njima je prenošen ne samo program, već i atmosfera Bitefa, života Beograda i evropskih kultura određenog perioda. Lepo je što je to na internetu, ali bilten je takođe tradicija ovog festivala. Plakati takođe, ta divna dela Slobodana i Savete Mašić. U knjigu sam uvrstila i hroniku kulturnih i političkih događaja koji su pratili Bitef.

KROKI MONOGRAFIJE O BITEFU

Natalija Vagapova videla je mnoštvo Bitefovih predstava, bila je i u žiriju. U ovoj monografiji ona piše o tim predstavama i na nepretenciozan a upečatljiv način ih povezuje s društvenim okolnostima u kojima su se festivali odvijali. Piše i o tome kako je taj Bitef ubrzo nakon osnivanja 1967. prerastao okvire obične smotre novih predstava. Postao je laboratorija savremene režije, katedra i diskusioni klub ne samo teatarskih praktičara iz raznih zemalja, već i kritičara, pozorišnih pedagoga, studenata i obične publike. Studija Natalije Vagapove zapravo je prva napisana istorija Bitefa.

Autorka prikazuje i kulturološki i društveni aspekt Bitefa. Njena stremljenja da odrazi svu raznolikost Beogradskog internacionalnog teatarskog festivala ogleda se i u strukturi knjige koja se sastoji iz pet poglavlja. U prvom „Režija promenljive stvarnosti" reč je o rađanju same ideje festivala i njegovih prvih petnaest godina. Drugo poglavlje „Festival političke jeresi" (1987–1990) posebnu pažnju posvećuje ulozi koju je Bitef odigrao u oblikovanju liberalne kritičke misli u zemljama srednje i jugoistočne Evrope. Treći deo koji obuhvata period od 1991. do 1996. „Politika plus postmodernizam" posvećen je novom periodu istorije evropske kulture – godinama posle pada Berlinskog zida koje su, kako Vagapova ističe, „za oblast zapadnog Balkana postale vreme teških iskušenja" i u kojima je pre svega bilo važno „očuvanje same ideje Bitefa u složenim uslovima i o novim tekovinama pozorišne umetnosti koje je odrazio festival (...) o eksperimentima postmodernizma i postavangarde s klasičnom dramskom književnošću".

Razdoblje od 1997. do 2000. nazvano je „Devedesete" i u njemu se na izvestan način produžava priča o tegobnom životu festivala u uslovima istorijskog potresa poslednje decenije XX veka. „To što Bitef tih godina nije prestajao sa radom, postalo je jedan od faktora povratka srpske kulture, kao i samog imena Srbije, na mapu Evrope." U petom poglavlju „Bitef u XXI veku" u stilu kratkih izveštaja autorka prikazuje sedam izdanja Bitefa s posebnim akcentom na „rediteljskom pozorištu" i naglašava da je Bitef jedinstven organizam u čijoj strukturi počiva energija trajnog stvaralačkog života i sposobnosti samoobnavljanja.

LUDUS
MOŽETE KUPITI...

Beograd:

U knjižarama: **„Beopolis"** (TC „Euro centar", Makedonska 30),
„Stubovi kulture" (Trg Republike 5) i
„Aleksandar Belić" (Studentski trg 5),
„Plavi krug" (Majke Jevrosime 2).
U **„Supermarketu"** (Višnjićeva 10).
U pozorištima (na mestima gde se prodaju programi predstava).

Novi Sad:

U **„Dućanu" Srpskog narodnog pozorišta** (Pozorišni trg 1) i u knjižari **„Solaris"** (Sutjeska 2).

IZBEGLIŠTVO JE BOLEST MODERNOG DOBA

„Šta je identitet? I sâm sam se to pitao radeći predstavu. Da li je to ona ličnost koju mi svesno gradimo u životu, svojim odlukama, iskustvom? Ili je to nešto što se krije u krvi, genima i nekim precima", kaže reditelj Boris Liješević

Predstava *Elijahova stolica*, rađena po romanu Igora Štiksa u dramatizaciji Branka Dimitrijevića, premijerno izvedena 16. oktobra na Sceni „Bojan Stupica" Jugoslovenskog dramskog pozorišta, praćena je burnim aplauzom prilikom svakog izvođenja kao i pohvalnim ocenama, opaskama i komentarima. Svetozar Cvetković, Jelena Trkulja, Renata Ulmanski, Maja Izetbegović, Đuza Stojiljković i Bane Jevtić maestralno dočaravaju priču neobičnoj sudbini 50-godišnjeg austrijskog pisca koji nakon raspada braka i emocionalne krize napušta Pariz i vraća se u Beč, gde pronalazi skriveno pismo pokojne majke iz '41. koje menja njegov život i zbog koga kreće u potragu za svojim korenima, što ga dovodi u ratom zahvaćeno Sarajevo '92, gde doživljava i lepe trenutke ljubavi i prijateljstva.

Govoreći o svojim motivima da radi ovu predstavu, za koju scenografiju potpisuje Gorčin Stojanović, a kostim Maja Mirković, kaže da je roman pročitao još 2008. godine i odmah znao da treba da radi predstavu po njemu: „Glavni junak, koji je 1941. rođen kao Austrijanac, sin nacističkog vojnika, u svojoj 50-oj godini saznaje da je njegov otac neki Jevrejin koji je tada u Beču radio za partiju i zaljubio se u njegovu majku. Naš junak je zbog sticaja ratnih okolnosti morao da dobije drugo prezime i čitav život proživeo kao Ričard Rihter, ne znajući da mu zapravo pripada prezime Šnajder. Nikada se nije osećao kao nečiji sin, a sada to osećanje snažno proradi u njemu. Potreba da sazna nešto o svom ocu dovodi ga u Sarajevo 1992. Motivisalo me to osećanje sina prema ocu, ta potreba za ocem.

„Otac je mislim, ključna figura u životu muškarca. Otac prolazi kroz sve inicijacije i situacije pre sina. Uključujući i smrt. I zato je otac za sina uvek uzror koji se prihvata ili protiv koga se bori.

„Otac je nešto nepremostivo i nezamenjivo. To se duboko oseća. Otac se ne može sakriti, jer su tu u igri biologija, krv, genetika i to sve u nekom momentu proradi. Veza između oca i sina ne zavisi ni od toga da li oni znaju jedan za drugoga. Istina dolazi i kroz snove i intuiciju."

Čitava ta priča na svoj način, veli reditelj, otvara i osetljivo pitanje identiteta i ozbiljne dileme u vezi sa njima: „Šta je identitet? I sam sam se to pitao radeći predstavu. Da li je to ona ličnost koju mi svesno gradimo u životu, svojim odlukama, iskustvom? Ili je to nešto što se krije u krvi, genima i nekim precima. Nešto što odjednom proradi i iznenadi nas? Ko koga gradi i ko je u čijoj vlasti?

„Pošto sazna za svoje pravo poreklo i svog oca, glavni junak se u ovom komadu pita ko je on? A da li treba to da se pita? I da li uopšte može to da se ne pita. Ima li izbora?

Da li sam ja neko drugi ako saznam da otac nije bio taj za koga sam mislio? Možda ne. U nekom slučaju to ne mora ništa da promeni. Neko bi rekao... pa dobro, pa šta onda?

Ali ako je naš junak izgradio svoju buntovničku ličnost i spisateljsku karijeru na otporu i osudi generacije svojih roditelja, koju povezuje sa krivicom za Drugi svetski rat, a sada saznaje da nije sin nacističkog vojnika, nego sin Jevreja? Nije sin dželata protiv koje je osuđivao, nego sin žrtve!!! Onda se svojom literaturom nije borio protiv oca, kao što je mislio? Već se nesvesno borio protiv svog lažnog oca, a u ime pravog oca za kog nije ni znao. Tu se onda menja.

„A naknadna potraga za identitetom šta donosi? 'Umrećeš i rodićeš se tog dana.' To kaže Tiresija Edipu kada ovaj pita 'čiji sam sin'. Verujem da dugo skrivane istine uvek koštaju. Sve to što miruje u prošlosti, nekako mislim da je najbolje da tamo i ostane. A opet ne možemo a da ne zabodemo lopatu u zemlju. Imamo li izbora?"

Boris Liješević, između ostalog kaže da se *Elijahova stolica* bavi temama i pitanjima koja nas se veoma tiču. Po njegovim rečima svedoci smo vremena kada se za nekoliko godina razgradila zemlja koja je decenijama građena. „Nešto nam je udarilo u glavu i odjednom smo počeli da se zanimamo za nacionalnost, imena, ko odakle dolazi... opredelili se, odelili, podigli zidove. I onda jedni žive u jednom delu grada, drugi u drugom... I kao sve je u redu, Evropa je našla najbolje rešenje... a rešenje je najgore moguće – getoizacija. To nije izmirenje sukoba, već samo razdvajanje sukobljenih strana, ograđivanje žicom. Tako nestaju gradovi, dobijaju druga imena, koja više odgovaraju toponimiji dominantne nacije nego prethodno ime. A gubi se ono najdragocjenije – raznolikost jezika, naroda, vera. Dođe jedan period netrpeljivosti i sruši sve ono što se gradilo vekovima. To se dogodilo mnogim gradovima i to je budućnost koju Štiks naziva 'bolešću modernog doba', na čijoj je listi bilo i Sarajevo. Takvi gradovi kako ih on naziva 'savremeni Vaviloni' nestaju. Setimo se Bagdada! Pred našim očima!!! Za nekoliko dana!!!

„A 'bolest modernog doba' ostavlja za sobom ljude proterane iz svojih domova. I oni čitav život nose ključeve kuća koje su napustili. Ključeve koji ih uvek podsećaju da su izbeglice. Eto, izbeglištvo je rezultat modernog doba. Ono je jedina istorijska konstanta. I prošlost i sadašnjost i budućnost."

Boris Liješević

Elijahova stolica u režiji B. Liješevića, Jugoslovensko dramsko pozorište (Foto: E. Szabo)

Odgovarajući na pitanje žanra *Elijahove stolice* Liješević podseća da je njegov profesor Bora Drašković rekao da je žanr u XX veku postao gledalac: „Ako se publika smeje, onda je komedija, kada počne da plače, to postaje drama ili već tragedija... I Čehov je drugačije mislio o žanru nekih svojih komada i čudio se kako svi plaču, a on napisao komediju. Slično mislim i o žanru realnosti u kojoj živimo. Svakome se dogodi da sa sahrane žuri jer mora da stigne na slavlje... svadbu, slavu, premijeru... Koliko se žanrova izmeša u jednom danu? I kako onda uspostaviti dominantni žanr?!

„Ne mislim da je realnost tragična. Svako vreme je teško. Stradanja možda jesu masovnija u XX i XXI veku, nego u drugima, ali ne zaboravimo, u svakom momentu se rađaju deca i život ipak opstaje. U svakom momentu negde nastaje neka umetnost. Kada bismo samo mogli da sagledamo trenutak u 20h uveče, kada se po celoj Evropi, u raznim pozorišnim centrima dižu zavese i počinju pozorišne predstave. Zamislite koliko predstava počinje večeras u 20h u Evropi? Zar to nije dovoljan razlog za radost?!"

A. Dobrović

OMAŽ UMETNICIMA KOJI SU SE POZORIŠTEM BORILI ZA DOSTOJANSTVO

Po Liješevićevim rečima posebno mu je rediteljski bilo uzbudljivo to što Ričarda (glavnog junaka) njegov ratni reporterski posao u Sarajevu (koji mu služi kao alibi za prave razloge njegovog boravka) dovodi na probu pozorišne predstave. „Tako u ovu priču o potrazi za ocem ulazi i ljubav, ali i pozorište. Odlazio sam u Sarajevo da saznam o tome, kako i zašto su na 200 metara od prve linije fronta oni pravili predstave. Admir Glamočak mi je pričao kako je, kada su radili Godoa, Suzan Sontag krala kifle iz svog hotela i donosila im na probu, kako bi imali nešto da pojedu tog dana. Umesto honorara na kraju rada bi dobijali kutiju cigareta. Igrali su predstave često pod svećama i u prehladnim salama. A sale su uvek bile pune. Posle jedne predstave aplauz je toliko dugo trajao, oni se klanjali i klanjali, aplauz nije prestajao, dok nisu počeli predstavu da igraju ispočetka. Na bis. I odigrali je ponovo pred istom publikom. To se valjda nikada u istoriji nije dogodilo. Tako su se svojim radom borili da sačuvaju dostojanstvo. Pozorište im je sačuvalo životno dostojanstvo, da ne pokleknu pred okolnostima zime, gladi, opasnosti, nedostatka osnovnih životnih elemenata. Voleo bih da ova predstava bude mali omaž toj njihovoj borbi za dostojanstvom."

GENERAL GLUMAČKE VOJSKE

Otkrivena spomen-ploča Zoranu Radmiloviću

Uznak sećanja na Zorana Radmilovića povodom 25 godina od smrti, 21. jula 2010, na zgradi u kojoj je živeo s porodicom, u Mileševskoj 38 (nekada Ulica Save Kovačevića), otkrivena je spomen-ploča. Na srpskom i engleskom jeziku piše: „U ovoj zgradi živeo je veliki srpski glumac Zoran Radmilović (1933–1985)."

Uz prisustvo porodice, malog broja kolega i poštovalaca, spomen-ploču, rad vajara Zorana Maleša, otkrili su ćerka Ana Radmilović i predsednik opštine Vračar Branimir Kuzmanović. Tom prilikom, kao Zoranov kolega i jedan od inicijatora postavljanja ovog obeležja, rekao sam:

„Dame i gospodo, dragi prijatelji, od danas je mnogo lepše šetati Vračarom!

Pre mnogo godina, pre četvrt veka na današnji dan otišao je VELIKI GLUMAC.

I onda je nastala praznina.

Tadašnji upravnik Ateljea 212, Ljubomir – Muci Draškić rekao je: 'Moje pozorište je izgubilo generala glumačke vojske, glumčinu koji se rađa jednom u dva ili tri veka.'

I – praznina i danas traje. Posle 25 godina!

Zoran Radmilović je bio jedinstven, neponovljiv.

Mi, koji smo imali prilike da s njim radimo, da sedimo za istim stolom, da s njim putujemo ili dočekujemo zore, svedoci smo da, gde je bio on, bio je tu i uspeh, bila je tu radost stvaranja, gde je bio on, tu se događalo pravo pozorište. I mnogo štošta još – pravog!

Zato je taj čovek zaista i posle toliko godina svakodnevno u našim mislima, sećanjima, u našim životima.

Na pjaceti ispred Ateljea 212 vrlo brzo posle Zoranove smrti otkrivena je bista velikog glumca. Ona je posle renoviranja Ateljea preneta u gornji foaje Zoranovog pozorišta, a na pjaceti publiku sačekuje Zoran kao kralj Ibi.

Ustanovljena je nagrada 'Zoran Radmilović' za glumačku bravuru, ima i onih koji stanuju u Ulici Zorana Radmilovića. U njegovom Zaječaru je Pozorište Timočke krajine 'Zoran Radmilović'. Svake godine Zaječar je nekoliko dana epicentar kulturnog dešavanja u okviru Festivala 'Dani Zorana Radmilovića', gde se svake večeri dodeljuje 'Zoranov brk' i srebrnjak s njegovim likom. Pre nekoliko godina Zaječar je otkrio spomenik svome proslavljenom Radmiloviću.

Danas neki mladi vredni ljudi koji žele da ovaj naš grad bude lepši, da ovaj naš Vračar bude kutak u kome će se iz dana u dan bolje i lepše živeti, potrudili su se da na današnji dan odaju priznanje LEGENDI, velikom glumcu čije je delo ostavilo dubok trag u kulturi ovoga grada i ove zemlje.

Da se ne zaboravi: ovde, u ovoj zgradi živeo je taj jedinstveni čarobnjak, tu je promišljao neke važne misli, ponekad i nešto važno zabeležio.

Ko zna koliko je puta ovim pločnikom koračao žureći ka nekoj sceni, ka nekom od nezaboravnih likova ili vraćajući se onima koje je bezgranično voleo.

Siguran sam da će se prolaznici rado zaustavljati pred ovom pločom, pred ovim imenom, jer svako sećanje na Zorana Radmilovića upisuje ga ponovo i ponovo u besmrtne, ulepšavajući naše duše i duše svih onih koji su ga na bilo koji način upoznali.

Davnih sedamdesetih godina prošloga veka Zoran je na sceni svog Ateljea 212 odigrao Bulgakovljevog Molijera. Bili smo tu, pored njega i Pera Kralj i Gaga Nikolić i Aljoša Vučković i ja.

Zato završavam rečenicom koju je francuski narod namenio velikom Molijeru, a koja tako pripada i našem Zoranu Radmiloviću:

'Njegovoj slavi ne nedostaje ništa
a našoj slavi nedostaje On'."

Milan – Caci Mihailović

Milan – Caci Mihailović na otkrivanju spomen-ploče Zoranu Radmiloviću

ŠTA NAM (NE)ZNAČI ZEMLJA KOJE NEMA

„Jugoslavija je, sa svim svojim plusevima i minusevima, bila uzbudljiva zemlja i ozbiljna država“, kaže Predrag Ejdus protagonista predstave *Rođeni u YU* koja je privukla posebnu pažnju javnosti

Moj identitet je jugoslovenski“, rekao je Predrag Ejdus, protagonista predstave *Rođeni u YU* Jugoslovenskog dramskog pozorišta koja je privukla naročitu pažnju javnosti i kao pozorišni čin ali i u tematskom smislu.

Reditelj Dino Mustafić je predstavu *Rođeni u YU* koncipirao kao istraživački teatarski poduhvat u kome se ne bavi Jugoslavijom kao političkom kategorijom, već onim šta je ona značila ljudima, svojim državljanima. Okupio je glumačku ekipu različitih godišta i kroz njihove pripovesti i ispovesti bavio se datom temom. U tom glumačkom timu je i Predrag Ejdus koji, između ostalog, napominje: „Uzbudljivo je i zanimljivo bilo raditi ovu neobičnu predstavu. Za mene je raspad Jugoslavije bio jedan od najtragičnijih trenutaka u životu.“

Zašto?

Moj identitet je duboko jugoslovenski. Iako je to moja privatna stvar, reći ću vam da sam se uvek izjašnjavao kao Jugosloven pa i danas. Vezan sam za tu državu, svestan i onog pozitivnog i onog negativnog što je obeležavalo i obeležilo život u u toj zemlji, u tom sistemu. Mada, odvajam zemlju i politički sistem, ali i taj sistem je doživljavao svoje promene, uspone i padove. No, to je sve obeležilo moj život, mene. Ne govorim o jugonostalgiji nego, jednostavno, nemam ni rezervnu mladost, ni rezervno detinjstvo u kome bih se naknadno mogao formirati. Moja žal za tom zemljom postoji i zbog toga što je ona bila fantastična mešavina u kojoj su se prožimale razne kulture, jezici, geografska područja... Uzbudljiva zemlja i ozbiljna država. Da nam, recimo, iz Jugoslavije nisu ostali, doduše sad već oronuli domovi kulture u svakom malo većem selu ne verujem da bismo ih sada napravili. A ima tu još čitav spektar stvari.

Na primer?

Raspad Jugoslavije i stvaranje ujedinjene Evrope. Siguran sam da je Jugoslavija, s mnogim svojim obeležjima, bila anticipacija ujedinjene Evrope. I to se sve češće pominje samo se sad zove jugosferičnost. Čak i ta jugoslovenska planska privreda, koja je bivala kritikovana kao antitržišna, zapravo je svojevrsan pandan dašnjim tzv. kvotama u proizvodnji u zemljama Evropske unije. Bila je jednopartijska država, ali izgleda da su razlike među frakcijama unutar te jedne bile veće nego sada među različitim političkim partijama. No, mi se u predstavi bavimo našim sećanjima, razmišljanjima, osećajima transponovanim u neke male dramske forme.

Dakle, igrate sebe?

Igram sećanje na sebe kada sam bio devetogodišnji dečak, pa student, pa vojnik, pa mladi glumac... Ostali akteri takođe, na neki način igraju sebe. Goran Stefanovski i Dušan Jovanović su nam poslali svoje pripovesti koje mi izvodimo.

Može li se govoriti o nekoj niti koja se provlači kroz sve priče, povezuje ih?

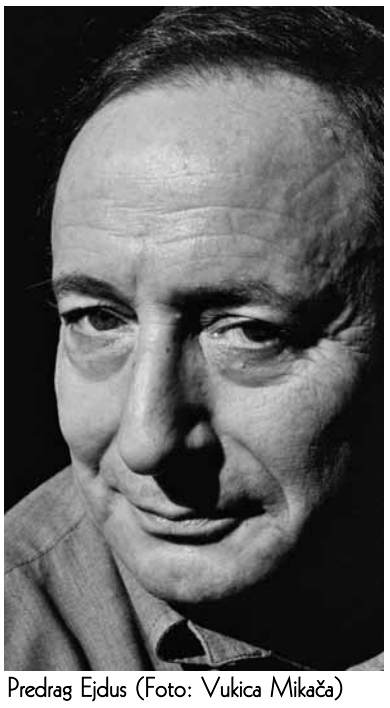

Predrag Ejdus (Foto: Vukica Mikača)

Pitanje gde smo sad, šta smo sad... bez obzira na nove države i identitete, a naročito posle tog stravičnog rata, kataklizme, tektonskog poremećaja koji nam je svima duboko, duboko, uticao na živote na ovaj ili onaj način. Ima i farse i satire i dramskih pasaža, ali sve sa ironijskom distancom posebno u odnosu na period raspada i sveg tog stravičnog ratnog divljanja, svih tih nazovipolitičara i te opšte pljačke. Poslednji stadijum socijalizma mnogi, po meni s pravom, nazivaju banditizam. Uzbuđen sam pred premijeru ove predstave, ne samo u nekom glumačkom smislu, nego više zato što mi je stalo do toga da vidim reakciju publike, oslušnem njihovu vizuru, preispitivanja... Jer, činjenica je da na ovim prostorima prisutan strašan zaborav. Imamo jednu scenu koja se zove brisanje istorije. Možete li reći da nije postojao jedan vrednosni i moralni sistem?

Nisu li upravo moralni i vrednosni sistem nešto što se sve češće pominje ne samo kada je reč o poređenju ovog i onog vremena?

Naravno. Nema sumnje da su i vrednosni i moralni sistem u Jugoslaviji imali ozbiljnih mana i nedostataka, ali je u poređenju s današnjim vremenom bilo, recimo, mnogo manje nepravde. Satima bi se moglo nabrajati šta je sve u poređenju s današnjim vremenom bolje, što naravno ne anulira ono što nije bilo dobro.

Izvesno, komunistička elita koja je stvorila državu ona ju je i rasturila. Prvi znaci duboko nacionalističkih poriva i sukoba su se prvo pojavili u Komunističkoj partiji, državnom vrhu pa onda u ostalim segmentima. Mada se idelogija, ako je to uopšte i bila, vrlo brzo transponovala u ekonomske interese, tj. otimačinu i bitku za lične pozicije.

Šta Jugoslavija (može) da znači današnjoj deci, omladini, nekome ko je rođen na primer ’95?

Bavimo se u predstavi i tom temom. Ako mene lično pitate, svesno ili nesvesno – znači im jer je formirala one koji njih formiraju. Mene je, kad sam bio mlad, zanimalo da znam gde su mu živeli roditelji, baba i dede... U školi smo, nažalost, učili više o Napoleonovim osvajanjima i hunskim ratovima nego o srpskoj istoriji. Na isti način danas neke stvari interesuju moju decu. Čuo sam za jedan zanimljiv grafit koji kaže: „Ne znam Tita al’ rado ga se sećam“ u potpisu – tinejdžer.

Sem uloge u ovoj predstavi koliko još imate tzv. živih uloga? Dosta dugo ste među rekorderima.

Nikad ne znam baš tačan broj jer neke se predstave skidaju s reperoara, druge nastaju... Ali, tu sam negde između 15 i 17-18.

Nedavno je premijerno prikazan film *Šišanje* u kome takođe igrate, a koji je praćen izuzetno pohvalnim komentarima...

Odličan film. Znao sam da će biti dobar čim sam pročitao scenario. Mladi reditelj Stevan Filipović je napravio izuzetno hrabar film. Taj scenario koji je nastao pre četiri godine frapantno je anticipirao stvari. Na primer oko svih tih neonacista, ekstremnih grupa, čitave priče oko tog Ustavnog suda koji hoće ili neće regulisati njihovo delovanje. A evo, svedoci smo, da već 6-7 meseci Ustavni sud ne objavljuje šta je to što je društveno neprihvatljivo. Znači, neko na određeni način podržava te
stvari.

Tatjana Nježić

Rođeni u YU, Jugoslovensko dramsko pozorište (Foto: Ema Szabo)

UMETNICI O PREDSTAVI *ROĐENI U YU*

Predstava *Rođeni u YU* Dina Mustafića, premijerno izvedena 12. oktobra u Jugoslovenskom dramskom pozorištu, istraživački je projekat u kom je reditelj okupio dramaturški tim (Minja Bogavac, Maja Pelević, Filip Vujošević, Božo Koprivica, Miloš Krečković, Biserka Savić) koji se zajedno s glumcima Mirjanom Karanović, Predragom Ejdusom, Brankom Petrić, Markom Baćovićem, Slobodanom Beštićem, Anitom Mančić, Anđelikom Simić, Radovanom Vujovićem, Milenom Vasić bavio temom Jugoslavije. U umetničkoj ekipi su i Dragutin Broz (scenograf), Maja Mirković i Biljana Tegeltija (kostimografi), Vladimir Pejković (kompozitor) i Sonja Vukićević (scenski pokret).

Dino Mustafić: „Bavili smo se onim šta je Jugoslavija značila za ljude koji su svojim rođenjem, prebivalištem, matičnim brojem bivali vezanu za nju. Nakon raspada mnogima od nas, ako ne i svima, životi su se potpuno promenili. U predstavi se bavimo preispitivanjem šta je to nama značilo za naše vaspitanje, ideje i iluzije, šta se dogodilo nakon loma, šta imamo sad, kako se sve skupa odrazilo na naše živote, šta smo izgubili, šta spoznali... Mislim da smo svi izašli sa određenim ožiljcima. U našoj memoriji postoje talozi sećanja na bezbrižnost, sigurnost, stabilan vrednosni sistem sa svojim vrlinama i manama. A s druge strane, u isto vreme, gorki talog teških iskustva, razočaranje da se sve to dešavalo u određenoj matrici, ideološki kontrolisanoj situaciji koja je morala da pukne. Demontiranje zemlje bilo je praćeno zamenom jednog kolektivnog identiteta drugim, s jedne strane, a s druge taj rat koji je bio krvav, strašan, razarački je u svojoj pozadini očigledno imao i motive čiste otimačine i pljačke. Pri tom, jedno od osnovnih obeležja svega toga jeste brutalnost. No, mi se u predstavi nismo bavili ratom, već fenomenima našeg nekadašnjeg života i onoga što je uplivalo u naš sadašnji život.

„Radeći predstavu iznova sam se sreo sa činjenicom da 50, 60 godina u životu jednog čoveka znači mnogo, ponekad i čitav život, a za državu i istorijski proces to ne znači ništa. U tom smislu je strašno kako te naše biografije i lične priče bivaju samlevene u vrtlogu koji se zove istorija, realnost na terenu, svetske sile. Koliko je zapravo čovek mali u tim snažnim turbulencijama. Šta pojedincu preostaje u svemu tome? Jedino što čovek može jeste da se okrene sopstvenim principima koji će mu sačuvati dostojanstvo. Radim na prostoru čitave bivše Jugoslavije. Ono što je najstrašnija spoznaja to je da smo svi izgubili integritet i da smo strahovito ponižen.“

Anđelika Simić: „U početku sam imala zadršku u odnosu na temu. Sve što se tiče prošlosti, valjda zato što smo njome toliko opterećeni na razne načine, nije nešto što će me iz cuga privući jer, koliko mogu, nastojim da živim sadašnjost i možda malčice budućnost. Dođe mi da viknem – malo futura, molim! Ali radeći s Dinom i sa ekipom uvidela sam koliko je to uzbudljivo, interesantno, koliko nas se tiče. Svako od nas je imao individualnu probu u kojoj se otvarao, govorio o svojoj intimi.“

Slobodan Beštić: „Ima i komedije i tragedije u scenama koje radimo, a tema je zapravo bolna. Nismo ulazili u to ko je kriv a ko prav u svemu što se dešavalo, već se bavili onim kako smo mi kroz to prolazili. Lično ponekad imam utisak da ćemo se generacijama lečiti od ovog moralnog sunovrata i da nam je zaista neophodno da izgradimo identitet nanovo, vratimo se nekim vrednostima. Težak proces. Mislim da će ova predstava biti kockica u tom novom mozaiku.“

DANI DANILA – BATE STOJKOVIĆA

Na rođendan glumca Danila – Bate Stojkovića, 11. avgusta 2010. godine u Vrnjačkoj Banji upriličena je lepa svečanost. Od tog dana banjski amfiteatar nosi ime velikog glumca. Otkriven je i njegov portret u reljefu, rad Dragiše Obradovića.

Prikazan je i film o Batinim boravcima u Vrnjačkoj Banji, na video-bimovima duž šetališta banjski gosti su mogli da vide filmove u kojima je Danilo Stojković ostvario nezaboravne uloge, a u kafanama su služeni specijaliteti koje je Bata voleo: čorbast pasulj i svadbarski kupus, teleći repovi, svinjsko i jagnjeće pečenje, ljute papričice, čvarci... a sve pod budnim okom Cice Simić i Nikole Džamića, koji su i inicijatori i organizatori Dana Danila – Bate Stojkovića.

Batina supruga Olga, Milan – Caci Mihailović i Ljiljana Dragutinović na otkrivanju portreta Bate Stojkovića

Uz prisustvo Batine supruge Olge i kolega iz Ateljea 212, Ljiljane Dragutinović, Branimira Brstine i Milana – Cacija Mihailovića (koji je na svečanosti govorio o Bati), Vrnjačka Banja je na dostojan način odala priznanje voljenom glumcu i svom dugogodišnjem gostu.

MNOGO TOGA U ŽIVOTU JE PITANJE VERE, A TEK U POZORIŠTU...!

„Uvek sam smatrala da čovek sam utiče na svoj život. Da formira sebe, svoj profesionalni i privatni život, a opet, da se u svemu tome i sam menja. Nekad je to bolje, nekad gore, nekad se zaluta... pa se preispituje... Svako, ili bar skoro svi, stignu tačno tamo gde bi trebalo da budu", kaže Tamara Vučković

Sonja Ćirić

Predstava *Metamorfoze*, premijerno izvedena krajem prošle sezone na sceni Jugoslovenskog dramskog pozorišta, povod je za razgovor s glumicom Tamarom Vučković. Predstava je glumački izazovna zbog stalnih promena načina igre unutar istog lika i zbog činjenice da svaki glumac tumači više likova. Po mišljenju kritičara Ivana Medenice, „takav stil glume bio je najartikulisaniji u odličnoj igri Tamare Vučković, koja je umela da nas uveče u dramu jedne Eho ili Junone, da bi nas, u sekundi, iz nje izbacila, stvorivši jasnu ironijsku distancu".

Pre *Metamorfoza*, bila je veoma hvaljena i zbog uloga u predstavama *U močvari, Na dnu, Razvaljivanje, Neke devojke...*

Šta za vas, u životu van scene, znači promena? Da li i koliko čovek sam može da utiče na menjanje – i lično i sudbinsko?

Promenu svako shvata na svoj, krajnje subjektivan način. Uvek sam smatrala da čovek sam utiče na svoj život. Da formira sebe, svoj profesionalni i privatni život, a opet, da se u svemu tome i sam menja. Nekad je to bolje, nekad gore, nekad se zaluta... pa se preispituje... Svako, ili bar skoro svi, stignu tačno tamo gde bi trebalo da budu. Kod nas je to u nekim sferama života krajnje diskutabilno. Ono što je na tom putu važno, bar meni, jeste otklanjanje predrasuda i raznih principa koje smo usvojili a da i sami nismo svesni kako i kada. Skoro podjednako je strašno kada neko nema baš nikakve principe, kao i onaj koji je pun istih. Taj pun principa je, po definiciji, čovek koji se ne menja i ne trpi promene. Često je u takvim slučajevima to jednostavno pitanje inteligencije. Što se tiče menjanja u širem kontekstu, u društvu, mislim da i tu čovek može da utiče na neke pojave, barem malo. Da ukazuje na njih i da se, eventualno, organizuje sa istomišljenicima i tako skrene pažnju javnosti. Kod nas je to retka pojava, zbog razumljivih razloga. Sve ovo sam lepo rekla, ali priznajem, hvatam sebe u inerciji. Do apatije nisam došla, to je sigurno, i nadam se da nikad neću.

Predstava *Metamorfoze* je, nema sumnje, izuzetno zahtevna za glumca. Opišite neku od proba, šta je sve trebalo pokrenuti u sebi da bi se, na primer, dobila emocija koju opisuje Ovidije a koju glumac nije iskusio?

Došla sam na otvaranje ovogodišnjeg Bitefa, na predstavu *Izabelina soba*. Ulaze glumci, počinje predstava i ja shvatam da sam predstavu gledala. Desetak sekundi sam bila u nedoumici gde je to moglo biti... Ace Popovski nam je dao da pogledamo tu predstavu na DVD-u u nameri da nam pokaže mogući put izražavanja... Naravno, naša predstava je sasvim drugačija, ali neki elementi su zajednički, a to je pre svega način na koji jedan lik preuzima radnju od drugog a da niko ne napušta scenu ili ulazi u nju kad je očekivano i kada to tekst nalaže. Emocija je tu, nije ona problem. Problem može biti okvir u koji je postavljena i, naravno, njena mera.

Divan je bio rad na toj predstavi. Ace je imao poverenja u glumce i želju da zajednički pronađemo način izražavanja. Povremeno me taj rad vraćao u atmosferu koja je postojala kada smo radili *Bure baruta*.

Verujete li, kako tvrdi Ovidije u *Metamorfozama* a sa čim se slažu i autori predstave, da svako od nas traga za srodnim bićem, za svojom drugom polovinom kojoj pripada?

Pa naravno da je to tako, kada verujete, tako je! Mnogo toga u životu je pitanje vere, a tek u pozorištu...! Možda tragamo za svojom drugom polovinom, a možda je to nešto drugo sto tražimo... neki stalni nemir jeste....

U Jugoslovenskom dramskom očekuju da će *Metamorfoze* biti rado gledana predstava iako je rađena na bitefovskoj tradiciji. Šta vi mislite? Da li smatrate da je u današnje vreme ekonomske krize sigurnije postavljati takozvane produkcije za narod, ili smatrate da je jedan od glavnih zadataka pozorišta da obrazuje i vaspitava publiku?

Kažete „iako"? Pa da, u pravu ste... Mislim da je to „iako" posledica nedovoljne hrabrosti da se upuštamo u nešto drugo i novo, makar i pogrešili. Mislim da je greška, ali ona prava greška tako korisna i lepa u pozorištu. To znači da se nešto pokušava, nešto se miče... A kad nema grešaka, nema ničega. Trebalo bi podržati svaki istinski i pravi pokušaj.

Šta znači kod nas ekonomska kriza? Mi je imamo stalno. Već dvadesetak godina. Pitanje je šta se hoće u okviru jednog pozorišta, a onda naravno i na nivou grada, pa rekla bih i države. Finansijski sigurnije jeste postavljati takozvane produkcije za narod, a da li to znači da napravimo *Farmu* u pozoristu? To bi bilo najsigurnije! Isto tako, ni to nije zagarantovani put finansijskog uspeha. Bilo je dosta „predstava za narod" i to sa sve zvučnim imenima, pa nisu postizale željeni uspeh. Obrnuti primeri su isto tako poznati... Umetničke predstave postizale su ogroman uspeh i predstavljale su neke repere. Nije dobro da pozorište primenjuje televizijske kriterijume. Podilaženju sumnjivim ukusima u takvoj atmosferi nema kraja.

Naravno, stvaranje umetničkih predstava, ili pokušaj njihovog pravljenja, nosi malo više rizika. Finansijskih, pre svega. Svuda u svetu je tako pa i kod nas. Ozbiljne države i gradovi prave strategije, naravno transparentne i subvencionišu pozorišta, jer ona ne mogu sama da se izdržavaju – jasno je. Mera tih subvencija nije ista za sva pozorišta. Neka imaju veći nacionalni značaj, neka imaju veći umetnički značaj, neka su manja (u smislu veličine zgrade),a neka prosto veća. Kod nas bi u pozorištima bilo mnogo bolje kada bismo znali odgovor na pitanje: o čemu se ovde radi?

Osim *Metamorfoza*, i predstava *U močvari* je inspirisana antičkom literaturom – Euripidovom *Medejom*. I Hester, kao i Medeja, ostavljena je, i ona se sveti ubijajući ćerku. Kako ste je opravdali pred sobom i pred publikom?

Ne znam da li sam je opravdala pred publikom. O tome sude drugi, publika. Bilo je teško uraditi tu predstavu. Pre svega, tekst je bio veliki problem, a onda i prevod, potpuno neprimenljiv na sceni. Na tekstu se radilo sve do same premijere. Scene su menjale redosled, replike takođe. Čitajući strane kritike londonske predstave s Holi Hanter, shvatila sam da su imali isti problem s tekstom.

Pred samom sobom nisam je pravdala.

Medeju sam igrala u više varijanti. Predstava *Razvaljivanje* u režiji Ive Milošević takođe se bavila tim fenomenom. To je jedna od predstava u kojoj sam napravila iskorak, ona mi je donela veliki korak sa samom sobom. Dokumentarna gluma. Sedeti 35 minuta u direktnom obraćanju publici tekstom koji, na dopadljiv način, polako otkriva ubistvo sopstvenog deteta, sina, nimalo nije lako.

Dok smo radili tu predstavu, povremeno sam se prisećala sebe i rada u podrumu JDP-a 1997. godine, kada smo Leka i ja uradili jednu jako tešku predstavu, *Ekstazu smrti*, koja je bila omiljena među filozofima i psihijatrima u Beogradu. Bilo je tu i Medeje. Tad sam, vrlo teško, kod sebe definisala granicu. Ušla u tako složene i rekla bih, opasne zone. Ušla sam, svesno, u potpuno poistovećenje, s namerom da vidim šta će se desiti. Naravno, napravila sam iskorak kada je trebalo i shvatila sam gde je granica. Moja granica poigravanja sa sobom.

Na dnu, Jugoslovensko dramsko pozorište (Foto: Nenad Petrović)

Predstava *U močvari* priča i o pogrešnim izborima. Kako birate projekte? Kako je moguće proceniti da li će predstava biti dobra ili ne?

Ništa novo nemam da kažem što već mnogo puta nije rečeno.Tekst, reditelj, ekipa glumaca. A opet, svi mi pravimo pogrešne izbore u ovom ili onom smeru. To je tako normalno. Najgore sam se osećala kada sam pre ulaska u neku predstavu imala loš osećaj, a onda se on potvrdio u toku rada...To mi se, srećom, desilo samo dva-tri puta. Desilo mi se i da sam propustila da učestvujem u nekim predstavama.

I *U močvari* i u *Na dnu*, kao i u mnogim ranijim predstavama, jedan od elemenata od kojih ste gradili likove bio je erotizam postignut bojom glasa, pokretom ili diskretnim obnaživanjem. Kažu da to postižu samo sugestivne glumice, bogate unutrašnjom lepotom...

Nemam komentar. Nisam ništa od toga smšljala unapred. To se pojavi ili ne u zavisnosti od zadatka, reditelja. Mnogo je važno poverenje glumac–reditelj. Jedini put kad sam se skinula gola bilo je u predstavi *Na dnu* u JDP-u. Paolo Mađeli mi je to predložio, ja odbila, a onda me zamolio da probamo. Sala je bila zatvorena i nameštao je svetlo, dugo, dugo... Posle probe rekao mi je: „Govno si i glupa si ako misliš da sam ja čovek koji ne voli žene!"

Svrstavaju vas u, grubo i banalno rečeno, karakterne glumice zato što likovi koje tumačite, pomenuću samo Ženu u *Razvaljivanju*, imaju složene i neuobičajene živote. Da li ste i vi sami uticali da vas reditelji biraju uglavnom za takve likove?

Ne znam, stvarno ne znam. Sigurno sam nekako uticala. Uticali su i oni na mene. Svašta je u tom biranju u igri. Ne znam.

Kako podnosite javnost? Štampa, naročito ženska, opsedala vas je povodom televizijske serije *Na terapiji* zato što ste igrali sa svojim suprugom Mikijem Manojlovićem.

Nije me opsedala štampa, ne znam zašto to mislite. Poneko je tražio intervju. Nije ta serija, nažalost, imala odgovarajuću gledanost. Delom zbog termina prikazivanja, a najvećim delom zbog toga što se prikazivala na Foxu. *Na terapiji* se reprizira u Bosni u udarnim terminima na glavnoj, državnoj televiziji i to sa ogromnim uspehom. Zašto je kod nas imala takvu sudbinu, pitanje je za neke druge ljude. Što se javnosti tiče, ona je vezana za Mikija. Za mene ne, možda uža javnost. Nije to loša kombinacija. Retko se pojavljujemo u javnosti zajedno i godinama jedno drugog nismo pominjali iako su pritisci ponekad bili vrlo jaki. Mi, zaista, imamo različita mišljenja o raznim stvarima, o raznim ljudima a ono što je zajedničko nije za javnost. Kada bih vam sada i rekla nešto više o tome eto i nas i vas u *Farmi*. Začas! Bar ja tako doživljavam tu stvar.

U močvari, Jugoslovensko dramsko pozorište (Foto: Ema Szabo)

VIŠE IGRE, VIŠE DUHA, POZORIŠTE „BOŠKO BUHA"

Pozorište „Boško Buha" osnovano je 13. oktobra 1950. godine, prerastavši iz dotadašnjeg Kulturno-umetničkog društva u prvo srpsko profesionalno pozorište za decu i omladinu. Među osnivačima, najistaknutije mesto pripada gospođi Giti Predić-Nušić, ćerki poznatog dramskog pisca Branislava Nušića.

Od početka svog rada do danas, prva asocijacija na Pozorište „Boško Buha" je bajka. Adaptacije bajki i klasika za decu su, dakle, osnovno opredeljenje umetnika koji rade u ovom pozorištu. A kako se svi oni razlikuju po generaciji i umetničkim rukopisima, tako se i njihove scenske adaptacije kreću od najklasičnijih (Mala sirena, Petar Pan) do tematski, sadržajno i estetski osavremenjenih (Pipi duga čarapa, Gospodar muva, Plavi zec...). Takođe, u Pozorištu su zastupljeni i naslovi koji se sve manje oslanjanju na klasičan dramski tekst (Miracle, Igra...).

Istovremeno, komadi s Večerne scene „Buha" obraćaju se onom „omladinskom" delu publike, što znači pre svega srednjoškolcima. Nakon sezone Šekspira i renesansne komedije (Ukroćena goropad, Sluga dvaju gospodara...), na Večernjoj sceni sada su zastupljeni savremeni problemski komadi koji se bave gorućim društvenim problemima (seksualno sazrevanje, trgovina ljudima, snalaženje malog čoveka u duboko ukorenjenom sistemu), na način prilagođen mlađoj generaciji – Instant seksualno vaspitanje, Igra u tami, Dečko koji obećava...

Osnovni cilj i želja umetnika koji rade u Pozorištu „Boško Buha" je da se približe deci i mladima, tako da oni to i ne primete (dakle nikako didaktičnim, „ex catedra" pristupom), i da ih podstakne da aktivno razmišljaju o problemima koji ih okružuju i učestvuju u njihovom rešavanju.

Želja svih ljudi koji se bave pozorištem je da promene svet. Ma koliko ta ambicija zvučala neizvodljivo, sigurni smo da pozorište koje se bavi generacijama koje dolaze, to ipak može, makar i sasvim malim, jedva primetnim koracima.

Ovim tekstom podsetićemo se istorije koja traje već šezdeset godina, a koju su, predano i posvećeno, gradili svi okupljeni u i oko „Buhe", baveći se našim najvažnijim sugrađanima – decom.

Dakle, bilo jednom jedno pozorište...

Gita Predić-Nušić
PRVA DEČJA POZORIŠTA

„Sećam se prvog dečjeg pozorišta", rekla je u jednom razgovoru teta Gita, „koje su na početku ovog stoleća osnovali Mihailo Sretenović, učitelj, i Branislav Nušić, književnik. To pozorište je u pravom smislu reči bilo dečje, jer su u njemu isključivo deca igrala sve uloge. Njegovi osnivači su sami pisali komade, spremali decu, izrađivali dekor i kostime, bili reditelji, sufleri, dekorateri, pa i garderoberi, blagajnici i razvodnici.

„Prirodno, dva siromašna čoveka – jedan književnik, a drugi učitelj – nisu mogla iz materijalnih razloga dugo da izdrže sa ovom svojom retkom zamisli i to je pozorište posle dve godine prestalo da radi.

„... Posle trideset godina na inicijativu Branislava Nušića, formirano je drugo dečje pozorište 'Rodino pozorište', čiji su osnivači opet bili pojedinci – Živojin – Bata i Sofija Vukadinović, Milivoj Predić i ja. To je pozorište sa isto toliko žrtava i ljubavi počelo i radilo, dajući lepe rezultate. Mnogi članovi njegovog ansambla kasnije su se potpuno posvetili pozorištu. Rat je omeo dalji rad, a ja verujem da bismo mi, iako smo potpisivali menice za opremu svake premijere, produžili i dalje, jer smo znali da radimo jedan posao koji traži mnogo ljubavi i žrtava, ali pruža zadovoljstvo i radost, jer je posvećen mladima. Ovo pozorište otišlo je u svom radu korak dalje. U njemu su uloge odraslih igrali stariji glumci, a deca samo dečje role. Pošto su za ovo pozorište uglavnom pisali Vuk Dinović i Predić, gledali su da bude što više dečjih uloga u komadima, jer je odrasle glumce trebalo honorisati. U ovom pozorištu zajedno sa Vukadinovićem i Predićem, bila sam reditelj, a i krojač, sufler i, po potrebi, glumica.

„... Odmah posle oslobođenja, 1945. godine, otvoreno je Pionirsko pozorište, a sav dekor i garderoba 'Rodinog pozorišta', sačuvani za vreme okupacije, ustupljeni su ovom novom pozorištu, koje je u zimu iste godine igralo sa puno žrtava. Probe, a naročito predstave, održavane su u potpuno hladnim dvoranama. Žrtvovala su se i deca iz publike, ali vesela dečja igra na sceni pobeđivala je hladnoću.

„Ovo pozorište izvršilo je jednu veliku misiju obilazeći našu decu koja su bila u domovima u Bugarskoj. Putovalo se autobusima iz mesta u mesto, iz doma u dom, i davalo nekad i tri predstave dnevno.

„Ovim pozorištem rukovodili smo Sofija Vukadinović, Milivoj Predić i ja.

„... Sećam se i osnivanja Dečjeg pozorišta 'Boško Buha' 1950. godine. I taj početak bio je smeo, ali ovoga puta nije postojao onaj najteži problem – materijalno pitanje, jer je tu brigu sada na sebe primila zajednica. Naše je bilo samo da stvorimo umetničku predstavu. Više nije bilo pitanje koliko će se odraslih glumaca uzeti, nije bilo smetnji da se uzme i plati reditelj, da nacrte za dekor i kostime izrade renomirani slikari, da se nabavi sav potreban materijal. Ovo pozorište otišlo je još jedan korak dalje od 'Rodinog pozorišta'. To je pozorište za decu, gde pretežno igraju odrasli glumci, a samo po potrebi deca – dečje role. Nama, njegovim pokretačima, ostalo je bilo da oko ovog najmanjeg pozorišnog kolektiva okupimo što više ljudi koji će mu posvetiti svoju pažnju; zainteresovati književnike da pišu za decu, muzičare da komponuju, slikare da slikaju, reditelje i glumce da se što više posvete radu dečjeg pozorišta.

„Da dodam još nešto. Mi osnivači prvih dečjih pozorišta nismo smeli ni da sanjamo o tome da dobijemo svoju pozorišnu zgradu. Toga se dobro sećam, a evo, doživljavam danas i najlepše i najviše što sam mogla – otvaranje zgrade Dečjeg pozorišta 'Boško Buha', stalnog umetničkog ansambla sa lepim imenima glumaca i galerijom naših renomiranih umetnika – reditelja, slikara, književnika i muzičara – kao saradnika."

Donka Ignjatović
MOJA PRISEĆANJA

Šezdeset godina BOŠKA BUHE! Moje čestitke, a uz to, evo i malo prelistavanja i prisećanja.

Zaposleni sami sređuju pozorište

Kada sam došla u Pozorište, slavili smo 20 godina. Đurđinka Marković, upravnica, svima je poklonila torbice za šminku. Bilo je to nekako porodično, nežno i toplo. Upravnica je bila brižna i autoritativna, do kraja posvećena pozorištu, sve je držala pod kontrolom, a nepogrešivo je umela da izabere saradnike, naročito reditelje, na našu sreću. Režirali su samo najbolji: Miroslav Belović, Minja Dedić, Srboljub – Lule Stanković, Bojan Stupica, Arsa Jovanović, Dejan Mijač. Na repertoaru su bile već dugovečne i nagrađivane predstave *Ukradeni princ i izgubjena princeza* (548 izvođenja), *Bajka o caru i pastiru, Biberče, Kapetan Džon Piplfoks... Pepeljugu* Aleksandra Popovića, ne bajkovito, nego savremeno režirao je Miroslav Belović. Tu su i *Čarobnjak iz Oza* u režiji Minje Dedića sa Sekom Sablić i Boletom Stošićem, *Pipi duga čarapa* (igrala je Olja Grastić), u režiji Dejana Mijača koji je, mislim, u Beogradu prvi put režirao baš u našem pozorištu.

Već od 1959. godine Pozorište je imalo i Večernju scenu. Na repertoaru je bio *Susret* u režiji Bojana Stupice, sa izvanrednom Oljom Grastić i Milanom Miloševićem u glavnim ulogama, zatim *Leons i Lena*, *Ćorsokak*... Sećam se, naravno, samo najboljih predstava kojima bi se Pozorište i danas ponosilo. Đurđinka Marković je angažovala i dramaturga, tek diplomiranu Miru Santini, želeći da tematski i žanrovski obogati repertoar. Mira je pratila dečju literaturu i predlagala sve smelija i smelija dela. Osveženja su bila mjuzikl *Vašar u Topoli* Dobrice Erića u režiji M. Gajića, zatim šumadijski mjuzikl *Torta na pet spratova* (muziku je napisao Kosta Babić u režiji Dejana Mijača), ljupka, vesela, šarena predstava. Zatim *Plavi zec* Dejana Mijača, što je do danas za mene neprevaziđena predstava, kolaž od pet pesama sa pet glumica.

I pored tako dobrih predstava, Pozorište je uvek nekako bilo zatvoreno, dolazilo je malo mladih glumaca i novih reditelja, sve do dolaska Paola Mađelija. On je uneo pravu čaroliju u Pozorište. Nikad naša scena nije tako čarobno izgledala kao u predstavi *Aladinova čarobna lampa* (Predrag Panić u glavnoj ulozi), *Pinokio* (odlična Zorica Jovanović i Minja Vujović), i na kraju, najsmelija bila je adaptacija *Hobita* (Draga Ćirić, Zorica Jovanović, Predrag Panić, Dobrila Matić). Pre našeg Pozorišta niko u Evropi nije igrao Tolkina. Tada smo već imali novog upravnika Mihajla Farikića, koji je bio predan Pozorištu i do kraja posvećen i koji je prihvatao naše nove i nove predloge, i strepeo kako će to ispasti. Igrala se *Stara prodavnica retkosti* Carlsa Dikensa u režiji M. Lazina, „sjajni mali pozorišni vatromet", kako je napisao Jovan Hristić, a na večernjoj sceni *Sve je dobro što se dobro svrši*, u režiji D. Mijača. „Bila je pravi mali dragulj u pozorišnoj beogradskoj produkciji pa i više od toga", napisao je Vladimir Stamenković.

Nisam zaboravila ni raskošnu, maštovitu, višeslojnu bajku *Divlji labudovi* (sa Dragom Ćirić i Milenkom Zablaćanskim). Dramatizaciju smo pozajmili od pozorišta „Unga Klara", čiji smo rad tako upoznali, a režirala je Mira Erceg.

Nekako u to vreme, dolazi novi upravnik Ljubivoje Ršumović, a s njim i mnoge novosti. Kao najvažnije, on dovodi veliku grupu mladih, talentovanih, ambicioznih glumaca koji donose novu energiju i radost. Slobodan Ninković, Olga Odanović, Duda Stojanović, Dragan Vujić, Goran Šušljik, kao i goste Dragana Mićanovića i Isidoru Minić. Sad je ansambl bio spreman za najsloženije zadatke. Još jedna važna stvar se dogodila. U našem stalnom pokušaju da oživimo Večernju scenu, bilo je dobrih i odličnih predstava koje se nisu održale iz raznoraznih organizacionih razloga. Mira je imala sve ozbiljnije i ambicioznije predloge. Za nas je adaptirana *Golubnjača* Jovana Radulovića i *Tri čekića, a o srpu da ne govorimo* ću. Dalje, sećam se predstave *Lepotica i zver*, i skoro da nema poznatije bajke koju nije novoadaptiranu izrežirao M. Karadžić, a poslednje su sjajna *Mala sirena* Ljudmile Razumovske i *Petar Pan* koga smo odavno priželjkivali. Te bajke su naravno veliko i raskošno bogatstvo za jedno pozorište za decu.

Tom bogatstvu treba pridodati sjanu predstavu Vehtera *Škola za klovnove* u režiji Ljubomira Draškića, i bajku za odrasle K. Gocija *Zeleni ptić*. Prvi put se bavimo komedijom del arte uz pomoć profesora cirkuskih veština Brejeva s moskovskog Gitisa. Naši glumci Zorica Jovanović, Predrag Panić, Nenad Nenadović, Dragan Vujić i Mladen Andrejević izvanredno su savladali klovnovske veštine. A u *Zelenom ptiću* su se toliko razigrali da smo morali zbog lascivnosti da skinemo predstavu.

A onda je 1991. godine došao Jagoš Marković da režira *Crvenkapu* Aleksandra Popovića, i s mladim ansamblom uneo je novu energiju, žar, maštu i dar. Za decu je režirao još *Čarobnjaka iz Oza* (sećam se Veštice Gorana Šušljika), a za Večernju scenu pomenute *San letnje noći* i *Romea i Juliju*. Bile su to renesansno pozorište bajki – svake godine po jedna nova bajka. Neke od njih su *Bajka o Vuku i Srbima* Milovana Vitezovića, *Uspavana lepotica* Ljubivoja Ršumovića, *Vasilisa prekrasna* Miodraga Stanisavljevića, *Mačor u čizmama* Igora Bojovića, *Carev zatočnik* Miodraga Stanisavljevića (veliki uspeh na Sterijinom pozorju). *Snežna kraljica* Švarca donela je nagradu „Bojan Stupica" Milanu Karadžiću. Dalje, sećam se predstave *Lepotica i zver*, i skoro da nema poznatije bajke koju nije novoadaptiranu izrežirao M. Karadžić, a poslednje su sjajna *Mala sirena* Ljudmile Razumovske i *Petar Pan* koga smo odavno priželjkivali. Te bajke su naravno veliko i raskošno bogatstvo za jedno pozorište za decu.

Tom bogatstvu treba pridodati sjanu predstavu Vehtera *Škola za klovnove* u režiji Ljubomira Draškića, i bajku za odrasle K. Gocija *Zeleni ptić*. Prvi put se bavimo komedijom del arte uz pomoć profesora cirkuskih veština Brejeva s moskovskog Gitisa. Naši glumci Zorica Jovanović, Predrag Panić, Nenad Nenadović, Dragan Vujić i Mladen Andrejević izvanredno su savladali klovnovske veštine. A u *Zelenom ptiću* su se toliko razigrali da smo morali zbog lascivnosti da skinemo predstavu.

A onda je 1991. godine došao Jagoš Marković da režira *Crvenkapu* Aleksandra Popovića, i s mladim ansamblom uneo je novu energiju, žar, maštu i dar. Za decu je režirao još *Čarobnjaka iz Oza* (sećam se Veštice Gorana Šušljika), a za Večernju scenu pomenute *San letnje noći* i *Romea i Juliju*. Bile su to renesansno

neobuzdane i razigrane predstave koje su zračile mladalačkom i stvaralačkom energijom. U *Snu letnje noći* kvartet Dušanka Stojanović – Dragan Mićanović, Olga Odanović – Darko Tomović bili su neodoljivi, kao i Isidora Minić i Dragan Mićanović u *Romeu i Juliji*. To su bili i moji najlepši dani u Pozorištu. Igrajući Titaniju, Dadilju Esmeraldinu, Baku itd.

Onda su došle godine renoviranja, loše organizacije, nemara i naše predstave su propadale. Opet je trebalo početi ispočetka.

Lako je videti da u ovom bogatom repertoaru nema skoro nijedne predstave sa savremenom temom iz dečjeg svakodnevnog života. Još 1989. godine, podstaknuta radom i uspehom švedskog pozorišta „Unga Klara" i nemačke grupe „Grips" i drugih, predložila sam da mi, podučeni njihovim iskustvom, pokušamo našu varijantu „problemskog" pozorišta. Nije bilo razumevanja, ni želje.

Nema sumnje da deca imaju probleme kao i odrasli, i da im u rešavanju malo ko pomaže i da isto kao i odrasli imaju prava da razorne teme (nasilje, droga, alkohol, prodični problemi) budu umetnički uobličene. Da se u njima prepoznaju, da se s njima suoče i da o njima otvoreno govore. Predstava treba da posluži da se identifikuju i uživljavanjem i saživljavanjem s problemom steknu dublji kompletniji „emocionalniji uvid", što nije moguće samo racionalnim putem, predavanjem ili čitanjem. Treba o tome ponovo ozbiljno promisliti.

Pre pet godina postavljen je novi upravnik Boško Đorđević, najmlađi upravnik „Boška Buhe". Odmah je uneo promene u organizaciju pozorišta. Ono što je za sada već vidljivo je da se večernji repertoar ustalio. Prvo je pokušano sa Šekspirom, zatim renesansnim komedijama, a poslednjih godina igraju se komadi iz savremenog života mladih *Dečko koji obećava* Nebojše Pajkića u režiji Žanka Tomića, *Instant seksualno vaspitanje* Đorđa Milosavljevića u režiji Juga Radivojevića, *Ne znam šta je seks, ali pitanje je odgovor* Nebojše Romčevića u režiji Katarine Vražalić i *Igra u tami* Đorđa Milosavljevića u režiji Juga Radivojevića sa odličnim mladim glumcima. Ovaj poslednji ciklus predstava dotiče teme mladih što raduje i ohrabruje. Naročitu radost mi je pričinila predstava *Gospodar muva* u dramatizaciji Tatjane Ilić sa grupom dece iz škole Nenada Nenadovića i sa njim u izvrsnoj ulozi oca. Konačno nešto što sam priželjkivala dvadesetak godina na našoj sceni. Tako zastrašujuće rasprostranjen problem nasilja među decom hrabro i uspešno je režirala Đurđa Tešić. Iako „nije komercijalno", iako se tim problemom bavi i Malo pozorište, da se tim problemom bave i druga pozorišta za decu i odrasle, i sve škole, ne bi bilo suviše.

Uz najbolje želje za proslavu godišnjice, želela bih da se ne zaborave i prednost i suština pozorišta što je od vajkada u prisnosti i prenošenju energije i emocija sa scene na publiku i obratno, što je dragocena specifičnost pozorišta. Da se ne poklekne pred drugim medijima (kviz, tehnološkim i tehničkim novostima). Ne živeti samo u bajci u ovo tako „bajkovito" vreme.

Mihajlo Todorović Kepa
DECA APLAUDIRAJU SRCEM

Stupio sam u Pozorište „Boško Buha" dva meseca po njegovom osnivanju, novembra meseca 1950. godine. Bio sam dete-glumac, a evo me, još sam njemu, sada već nekoliko decenija kao inspicijent.

U početku, Pozorište „Boško Buha" je imalo malo glumaca u angažmanu, ali su u to vreme, kao i sada, na njegovoj sceni gostovali najbolji glumci iz drugih beogradskih pozorišta. Nešto više od pet godina, Pozorište nije imalo svoju scenu, već smo predstave igrali na sceni „Kolarčevog narodnog univerziteta". Probna sala, uprava i administracija u to vreme nalazila se u Osnovnoj školi „Njegoš" koja se nalazila preko puta Engleske ambasade.

Predstavom *Beli jelen* svečano je otvoreno Pozorište 1.1.1951. godine. Kao druga predstava, postavljena je *Snežana i sedam patuljaka* u kojoj dobijam ulogu Durka u alternaciji sa jednom devojčicom. Moram da priznam da mi nije bilo pravo.

Pozorište „Boško Buha" je od početka potvrdilo opravdanost koncepcije da je kvalitet predstava prvi uslov da deca i mladi dožive pravo zadovoljstvo prateći sve peripetije kroz koje prolaze njihovi junaci. Zato od prvog dana Pozorište angažuje najpoznatije reditelje i ostale eminentne umetničke saradnike koji sve čine da dođe do takvog kvaliteta koji će decu i omladinu vezati za pozorišnu umetnost.

Skoro od samog početka, Pozorište otvara i večernju scenu, koja se, doduše, nekoliko puta gasi, i ponovo otvara. Ali, evo, već dvadesetak godina na njoj se sa uspehom igraju dela najpoznatijih svetskih i domaćih autora, na veliko zadovoljstvo odrasle publike.

Beli jelen, prva predstava izvedena 1951. godine

Nekoliko godina po osnivanju, u „Buhu" dolaze u angažman prvi svršeni studenti Pozorišne akademije (takav je naziv nosila ta obrazovna ustanova kulture tada). Oni su na sceni „Buhe" učinili prve korake i plasirali publici svoju umetnost. Mnogi su i danas među najboljima u beogradskim pozorištima.

Pozorište „Boško Buha" je za šezdeset godina svog rada steklo velika umetnička iskustva i postiglo mnogo uspeha koji ga po izjavama mnogih teatrologa svrstavaju među najbolja pozorišta za decu i omladinu u Evropi.

Sa velikim zadovoljstvom i poštovanjem pominjem tehniku i administraciju bez kojih pozorište ne bi moglo da funkcioniše. Doprinos ljudi iz tehnike, prilikom pripremanja i izvođenja predstava je nemerljiv. Šta oni rade na prilično nefunkcionalnoj sceni, neki put se graniči i s nemogućim.

Imao sam čast i veliko zadovoljstvo da budem pod „vlašću" svih petoro prethodnih upravnika-direktora (i sada sam pod upravom šestog direktora) ove svojevrsne „fabrike" bajki, komedija i drama. S velikim poštovanjem ću ih povodom šezdeset godina postojanja Pozorišta „Boško Buha" i pomenuti i ujedno im se zahvaliti što sam bio, i sada sam, u mom najmilijem pozorištu, mojoj prvoj i poslednjoj ljubavi. Prvi upravnik je gospođa Gita Predić-Nušić. Tetka Gita, tako su je svi zvali, posle godinu dana predaje Pozorište na upravljanje drugarici Đurđinki Marković, koja najduže ostaje na upravničkoj funkciji, više od dvadeset godina. Posle njenog odlaska u penziju, upravnik postaje, do tada glumac-prvak, dugogodišnji nosilac glavnih uloga Mihajlo Farkić, veliki entuzijasta i zaljubljenik u pozorišnu umetnost. Njegovim odlaskom na zasluženi odmor, u „Buhu" tada stiže pesnička legenda i borac za dečja prava, gospodin Ljubivoje Ršumović Ršum, koji više od šesnaest godina sa velikim uspehom upravlja „Buhom" i raduje se svakom uspehu pozorišta. Vreme neumitno prolazi i dolazi rastanak s Ršumom, koji upravljačku palicu predaje glumcu-prvaku Pozorišta gospodinu Nenadu Nenadoviću, koji pored dužnosti upravnika i dalje igra i svoje uloge u Teatru. Pored toga, osniva privatnu školu glume za decu, u kojoj najmlađe upoznaje sa magijom scenske umetnosti, i sa čijim polaznicima Pozorište uvek rado sarađuje.

Danas, kada slavimo šezdeset godina od osnivanja „Buhe", proslavom tog velikog jubileja rukovodi mladi gospodin, reditelj Boško Đorđević, kome teče već drugi direktorski mandat. On, po mom mišljelju, uspešno u sebi nosi umetničiu „žicu" i poseduje tehno-menadžerske osobine, koje zahteva ovo vreme. Ja mu želim mnogo uspeha za kormilom ovog pozorišta i da nastavi tamo gde su njegovi prethodnici utabali staze uspeha i slave.

Osvrnuo bih se, na kraju, na našu najverniju publiku – decu. Povodom toga, citiraću izjavu proslavljene glumice, pokojne Dobrile Matić, prvakinje pozorišta, prve dobitnice Sterijine nagrade u „Buhi" za ulogu Carice u predstavi *Biberče* profesora Ljubiše Đokića, u režiji profesora Miroslava Belovića.

„'Aplauz je umetniku isto što i mladiću osmeh njegove voljene' – rekao je jednom Ifland, govoreći publici.

Naša publika, deca, ne ume da aplaudira. Tačnije, još ne ume.

Ostajemo tako mi, glumci u dečjem pozorištu, isuviše često bez one prve, neposredne nagrade za muku, za znoj. Dobronameran ali neobavešten posmatrač, hitar na zaključku, mislio bi da smo nesrećni jer nam pitanja ostaju bez odgovora, jer delamo i govorimo u prostoru bez odjeka.

Ali, mi smo naučili da čujemo nemi eho našeg gledališta, mi znamo da mališani aplaudiraju ubrzanim ritmom srca, vlagom u očima, grimasom radosti i tuge.

Naša voljena osmehuje se samo dušom.

Nikad, kad dobro igramo, ne ostanemo nenagrađeni tom tihom, plemenitijom i lepšom nagradom.

Znamo: kao odraslim gledaocima dlanovi, našim gledaocima dugo još posle predstave bride njihova mala srca.

I zbog toga smo srećni."

Miroslav Belović
BAJKA JE VEČNA SVEŽINA POZORIŠTA

Svako moje vraćanje u „Boška Buhu" je povratak blistavim i nezaboravnim predelima detinjstva i dečaštva. Kada čovek ostari čini mu se da je po njemu popadao debeli sneg, a ispod snega klijaju prolećne pesme.

Čvrsto i dobro komponovane predstave u „Bošku Buhi" su dugoveke. Prikazuju se godinama, neke i decenijama, jer neprestano dolazi nova publika. Bajka je večna svežina pozorišta, a valjano pozorište za decu je predvorje značajnog teatra za odrasle.

Reditelj želi da kroz predstavu progovori svojim glasom, da na stvari pogleda vlastitim očima, odupre se raznim šablonima. Reditelj osluškuje sebe, traži svoju ispovest, svoj način rada s glumcima, svoj rukopis u kompoziciji predstave. Tom tragalačkom procesu može mnogo zasmetati sklonost da se imitira moda, da se sledi trend. Formiranje aktivne i originalne rediteljske zamisli uvek je borba protiv konvencija oko nas i u nama. Stvaranje predstave je pokušaj da se savladaju i sopstveni šabloni i oni koje kolporteri nude kao „poslednji krik".

Oblikujući predstavu, reditelj nikada ne sme da zaboravi decu kojoj je ona namenjena, decu koja mnogo vide i osećaju sve disharmonije u njoj. U svojoj igri deca su izuzetno nadahnuta i dosledna. Kriterij iz igre ona prenose i u pozorište.

Na kraju, rekao bih da nije stvar u tome je li predstava za decu građena s mnogo ili malo reči, je li inovatorska ili tradicionalna. Stvar je pre svega u tome kako je osmišljena i ostvarena, do koje mere su se sve rediteljske intencije kroz fenomen glume (i drugih komponenata predstave) pretvorile u konkretnu i uzbudljivu scensku celinu.

(Ovaj tekst M. Belović je napisao povodom proslave pedeset godina Pozorišta „Boško Buha".)

Ljubivoje Ršumović
BUHINA PUBLIKA JE NAJLEPŠA

Još čuvam pismo koje mi je daleke 1989. poslala Željka Jančić, učenica četvrtog razreda OŠ „Sedam sekretara SKOJ-a".

„Dragi čika Ršume, da me nije tetka dovela u tvoje Pozorište, ja ne bih znala da ono postoji. Sad znam, i nek još večno postoji BUHA na rodost meni i mojoj tetki koja se zove Olga..."

Postojati na rodost jednoj devojčici Željki i njenoj tetki Olgi, ima li lepšeg razloga za zadovoljstvo. Željka sad ima trideset dve godine a njena tetka verovatno preko šezdeset. Verujem da Željka ovih dana dovodi svoju decu u „Buh"u, ili to možda čini tetka Olga, sada u ulozi bake.

A„ Buha" „još večno" postoji, na istom mestu, i na isti način raširenih ruku prihvata nove Željke, željne pozorišne radosti.

Buha je – škola.

Školuje buduću pozorišnu publiku.

Obrazuje one koji imaju smisla za daske koje život znače.

Usavršava mlade glumce i mlade reditelje.

Budi u deci visoke estetske kriterijume.

Prevodi ih radosno iz stvarnog u nestvarni svet, pun čuda i lepote.

Drugarski uči decu da misle i osećaju.

„Buha" je tradicija.

U „Buhi" su režirali najbolji, od Bojana Stupice do Milana Karadžića.

U „Buhi" je prohodao Miki Manojlović, jer njegovi roditelji, glumci u „Buhi", nisu imali kod koga da ga ostave.

„Buha" je jedino pozorište za decu koje je osvajalo Sterijine nagrade.

„Buhina" publika je najlepša.

„Buha" je prvak u skakanju.

I kada pecka – „Buhu" vole.

„Buha" se ne takmiči sa drugima, takmiči se sa sobom.

Više igre, više duha,

Pozorište „Boško Buha".

Jagoš Marković
DONKU TREBA IZMISLITI I TAMO GDE JE NEMA

U „Buhi" sam gledao divne predstave Miroslava Belovića, Paola Mađelija, Dejana Mijača, Milana Karadžića. Milanovih najviše. I najviše mi znače, naročito *Vasilisa prekrasna*! Pa, i *Carev zatočnik*, *Sveti Sava*! *Uspavana lepotica*!...

U „Buhi" sam režirao neke od mojih najvažnijih režija. S tim predstavama rasli smo i mi kao ljudi, kao zanatlije, rasla su i naša deca gledajući ih, i živeći s nama naše pozorišne živote i mladosti. Bila su to divna vremena. Ljuba Ršum je bio na čelu kuće. Bio je, tek sad shvatam, izuzetan upravnik. Pred Novu godinu, naša deca, tada mala, dobijala su paketiće od Deda Mraza u „Buhi"! Na festival u Kotor išli smo skupa i živeli kako treba, kao familija, u istinskoj slozi, radosti, šalama... Živeli smo i radili duhovito!!! Nezaboravno!

„Buha" mi znači sećanje na pravi rad, dubok, na kopanje po materiji, po umetnosti glume i režije... Sećam se tih vremena, demonstracija na Trgu, nas zatvorenih u teatru, visimo na prozorima, hrlimo u masu pa na scenu i radimo, radimo..!!! *Romea* smo u jednom trenutku radili, na sceni mačevanje, u probnoj sali Ljilja Mrkić govor, a Božana kostimsku probu u šnajderaju!!!!!! Ne radi se tako više u Beogradu, al' na sreću imamo mi neki u iskustvu i takve procese pa i rezultate... Igralo se mnogo i probalo se mnogo. Bio nam je važan svaki stih u *Snu letnje noći* ili *Romeu i Juliji*... Ansambl igra! U to vreme „Buha" najbolja u celom gradu! Bila je kao ono što se zove sada master studije. Tu su počinjali najbolji, učili. Neki su ostali, neki su pošli. Olgine uloge iz tog doba!!!!!!!!

Čudo! Mićkov Romeo, Isidorina Julija! Cvijin Puk! Donka – Titanija i Dadilja, Šušljik – Veštica, Zorica – Strašilo!!! To je vrhunska gluma! A skupna igra! Neponovljiva. Duda u *Crvenkapi*! I u *Snu*!

Olga, Boda, Donka, Vujke, Duda, Saška... *Crvenkapa*. Branka Katić kao Doroti!.. I sad čujem pesmu Ljube Ninkovića maestra i Ršuma iz *Uspavane*: „Rodiće se jedno, pa drugo, pa treće, nema ništa veće od ljubavne sreće"... Pa iz našeg *Oza* pesme... Ljuba ingenioznu muziku napisao. *Crvenkapa*, *Oz*, *Romeo*, *San*, *Džungla*, *Rokenrol* i jedna mala, ali divna novogodišnja predstava... Ne umem da pišem... Sećanja naviru lepa, i dovoljna za celu jednu pozorišnu biografiju... A atmosfera... Od Perse do scene, svi su disali za predstavu!!! Sve je to skog supermarketa. Mir sam našao tek u avionu; mir i prostor za razmišljanje o ovim redovima. Ovaj članak stajao mi je kao kamen na srcu.

Pričati o Pozorištu „Boško Buha", njegovom veličanstvenom kolektivu, životu koji smo zajedno proživeli, mnogo je teže nego što sam mislio. Ja ne čuvam programe, ne zapisujem svoje premijere u posebnu beležnicu i uredno bacam fotografije svojih predstava. Možda stoga što sve ono što predstavlja prošlost pozorišta – a malo je važno i ako je to od juče – predstavlja vidljiv nagoveštaj smrti. Fotografije (posebno one lepe) smrt su, dok mi programi liče na beskorisnu zgužvanu hartiju, a kasete na gomilu glasova koji dopiru s drugog sveta. Sve su to delovi mrtvog vremena koje mi niko ne može vratiti. Tri meseca tamo, četiri

Petar Pan

Snežna kraljica

čuvala Donka Špiček, neponovljiva i jedinstvena, Donka bez koje nema teatra, Donka koju treba izmisliti i tamo gde je nema. A Sloba, inspicijent, sufler. Anđeo scene. Dejan Stepić, mlad, požrtvovan, stvarao je čega nema u ona teška vremena inflacije. Mogao je sve!!!!!!!!!!! Činio da scena bude ono što može biti: prostor nemogućeg! Pa krojači! Najbolji kostimi na svetu, Božanini i njihovi. Toma i svetla!!!! A tek Kepa, pravi pozorišni čovek, gospodin i šeret istovremeno! Nema kraja nabrajanju, a ne mogu svakog pomenuti. Svi iz „Buhe" bili su majstori! Hvala svima. Jer režije nema bez drugih ljudi. Svi su važni zaista. A u „Buhi" sam mnogo naučio i otkrio o samoj pozorišnoj režiji. Dali su mi to drugi. Stvorili smo takvu atmosferu, da se išlo do kraja, „ginulo", bili smo mladi, ludi, daroviti, zapaljeni. Divno je bilo u „Buhi". Verujem da je i sada. Samo napred naše divno pozorište! Čuvaj svoj duh! Srećno!

Paolo Mađeli
PISMO „BOŠKU BUHI"

Beč, 13. mart 2000.

Upravo sam se vratio iz Belgije gde pripremam Biljanin *Supermarket* (Biljana Srbljanović, prim. n.). U Belgiju sam doputovao odmah posle premijere *Ženidbe* u Novoj Gorici – pozdrav i put pod noge – da bih, napustivši Gogoljevo ludilo, banuo u šizofreničnu pustinju evrop-

ovde i tako redom... Poput šarenih zakrpa na Arlekinovom kostimu. Malo – pomalo, kostim se popunjava, a onda...

Koliko je prošlo od moje poslednje režije u Beogradu? Iskreno govoreći, ne znam. Koliko sam predstava u međuvremenu uradio u Evropi i svetu? Mnogo. Koliko tačno u Hrvatskoj ili Sloveniji? Preciznost mi u ovakvim slučajevima nije jača strana i zato ne umem da odgovorim. Uporno se poigravam sećanjem, te mi na pamet pade pitanje: ko su danas glumci „Boška Buhe"?

Mnogo je vode od onda proteklo. Gde su moji glumci? Nemam snage za loše vesti, molim vas, poštedite me toga, kao prepuna čaša sam.

I upravo da bih sećanja ostavio nedirnuta odlučio sam da ne ulazim u semiotičku analizu svog rada u „Buhi". Neka to, ako žele, rade oni kojima je to posao. Čvrsto sam odlučio – nikakvi intelektualizmi; pisaću o onome što osećam na najjednostavniji način.

Dragi, maleni „Boško Buha",

Možda (ajme!) tvoja sedišta više nisu ipunjena slamom, a tvoje kao za lutke malene sobe ne vode više do onog malog čudesnog bifea gde si, dragi moj, posle proba, imao moć da umnožavaš hleb i ribu (a Bogu hvala i alkohol). Kad malo bolje razmislim, nikada mi nije bilo jasno odakle su, do dobuko u noć, stizale sve te božanstvene stvari; možda su to bila priviđenja, ali i to je u redu – ionako niko nije uspeo da, na ubedljiv način, objasni manu u pustinji.

Dragi moj, već te odavno nisam video, možda su čak pokušali i da ti prošire scenu, onu tvoju savršenu minijaturu, tvoj trbuh spreman da prihvati džinovske snove poput utrobe koja je prihvatala sve velike snevače – od Jone do Pinokija. Kako su te promenili, ako su te promenili, ja ne znam i ne želim znati; ti si u mom sećanju ostao savršen i na sreću niko nikada neće uspeti da te promeni u mojoj glavi. Lobotomiji, nadam se, neće pribeći.

Najdraži, rekoše mi da uskoro puniš pedeset godina pa, pošto sam 3. marta i sam napunio koju godinu više, dopusti da ti dam nekoliko saveta kao neko malo stariji. Pre svega, molim te da nastaviš da štitiš i ulivaš snagu i maštu mojim glumcima (oni nisu ostarili, i nikada neće). Iz pristojnosti ne želim da ih nabrajam, bilo bi glupo, ti ih odlično poznaješ. A onda, još jednom ti ponavljam: ne primam loše vesti. Vraćam ih pošiljaocu.

Poduči, strpljenjem, koje ti je svojstveno, mlade glumce zanatu. Mazi ih, ali nemoj da zaboraviš ni da ih dovedeš u nepriliku, nateraj ih da se ponekad rasplaču od besa; ili se pozdravi s njima, ili im pomozi da odrastu svesni svog zanata. Da, da, jer pre no što postanu umetnici, treba da budu savršene zanatlije; a bez patnje, ti to barem dobro znaš, ništa se ne može naučiti.

I molim te, izbij im iz glave onu glupu ideju da je pozorište za decu neka posebna vrsta pozorišta, da u njemu postoji problem razumevanja. Nas dvoje znamo da to nije istina. Ti si me naučio da je dečja fantazija mnogo veća i slobodnija od mašte odraslih. Sada već svi znaju da, dok se odrasli svim silama trude da unište ovaj svet, deca plove očiju uprtih u nebo, ili se provlače kroz tajanstveni tunel sve dok ne pronađu centar naše Majke Zemlje i prolaze „kroz" nju ako to žele. Ući kroz malenu rupu na Južnom polu da bi kupili sladoled na Severnom, a vratiti se kući u vlažnom i toplom trbuhu kita, za njih je avantura od dvadesetak minuta.

A odraslima...

Sve u svemu, dragi moj, molim te da svim mojim mladim i starim kolegama (glumcima, režiserima, piscima) stvaraš nepremostive teskoće ako u tvoju utrobu uđu s onom suludom idejom da je pozorište za decu „neko drugačije pozorište".

Ali zato daj snage onim genijalcima za dramaturgiju da na repertoar stave, na primer, jednog Hamleta, pa ćeš videti kako će od toga ispasti nešto mnogo lepše od onoga što tvoje nadmene kolege često rade u velikim pozorištima. Pokušaj, siguran sam da će i Vilijem zbog toga biti srećan. A tvoje će kolege umirati od zavisti.

Ne povlađuj nikada ljudima koji nemaju hrabrosti da istražuju, jer u pozorištu su najopasniji oni zadovoljni sobom i repetoarima po ustaljenim formulama. Znaš dobro da svi koji su prestali da istražuju nemir u sebi nemaju ništa da ispričaju ni drugima. Molim te, raskrinkaj ih, progutaj ih. Zakloni ih svojom zavesom.

Nastavi da od svoga postojanja praviš večiti praznik, svestan da za tebe ne postoje tabui, zabranjene knjige, priče koje se ne mogu ispričati, da ne postoje jezici koji se ne mogu artikulisati, književne vrste kojima se ne može prići, niti neostvarivi snovi. Naprotiv – upravo to je tvoj život. U tebi sam se uvek osećao slobodan i na tome ti zahvaljujem. I nemoj da zaboraviš da snažno, snažno zagrliš sve moje stare drugare s kojima sam delio pustolovinu, kao i da iskreno poljubiš sve nove koje nisam upoznao. Šapni im nežno na uho: „Ovo je poljubac koji vam šalje jedan od vas, jedan od onih koji su delić svog života ostavili tu – unutra."

I konačno, ponosan sam što sam te poznavao, što sam bio gost tvoje utrobe, što sam radio u njoj.

Ti, tako mlad, sada imas novi zadatak: da nadživiš hroničnu glupost političara koji upravljaju svetom u ovo jadno doba u kome je sve falsifikat, kad je istinu teže naći no iglu u plastu sena.

Preživi, dragi moj, nastavi da ideš napred, ali uvek u suprotnom smeru od drugih. Nastavi i imaj snage i hrabrosti da shvatiš da ćeš moderno naći samo ako uspeš mirno da pogledaš unazad, ako pokušaš da dopreš do suštine humanosti. Jer, tebe i mene interesuje humanost, zar ne? Sve ostalo je mamac za glupake.

Povodom ove tvoje godišnjice šaljem ti iskrene želje da živiš bar još milion godina.

Katkad se seti i nas, onda kada nas više ne bude bilo, kao što sam siguran da se danas sećaš onih koje su već otišli.

S ljubavlju, uvek tvoj, Paolo Mađeli

(Ovo pismo Paolo Mađeli je napisao kao svojevrsnu čestitku Pozorištu „Boško Buha" kada je slavilo pola veka postojanja)

Milan Karadžić
ŽIVOT NIJE BAJKA, ALI BAJKA JESTE ŽIVOT

Staro pitanje o ulozi pozorišta u životu deteta, nalazi se stalno pred svima nama koji u njemu radimo. Moj oprobani recept glasi – bajka.

Ona nudi mnogo i stvaraocima i publici. Stvaraocima nudi mogućnosti za različite tematsko-idejne pristupe, kao i za vizuelno razmaštavanje i priređivanje ugođaja u slici, zvuku, atmosferi, mirisu pozorišta... Bajka je i igra.

U bajci postoji sve, ne samo prinčevi i princeze, veštice i zmajevi, već i sva pitanja i problemi s kojima se susrećemo u savremenom životu. Ljubomora, diskriminacija, prijateljstvo, izdaja, smrt... Često kažemo da „život nije bajka", i svi se u tome slažemo, naročito u ovo tmurno vreme, ali, s druge strane, bajka jeste život.

I zato joj se mi u Pozorištu „Boško Buha" vraćamo kao najčešćem uzoru i inspiraciji za naše predstave. Sigurni smo da deca uživaju. I razmišljaju.

Goran Šušljik
POZORIŠTE JE STRAST

Ne pišem ovo kao sećanje. Više kao uputstvo za upotrebu. Za one koji će doći.

Bila je tek počela zima. Ušunjah se kroz foaje, tada mračan i uz crne stepenice, do bifea. „Buha" nema salon. Sveti Sava, početak devedesetih. Strah sam krio u studentskom kaputu. Potrebno je uvek malo sreće, pa onda taj neko koji vas namiriše, mene je Milan. Možda po prvi put kažem mu: hvala. Ali, biti spreman to je sve. Pozorište je za mene i dalje strast. I ljudi. Pozorište je za mene i dalje rad. Vera i rad. I mnogo ljudi s kojima deliš strast. Moraš biti spreman da ostaviš barem dva kolena na tom oltaru. Boleće te zauvek. Bio sam princ, pa opet princ, pa opet, onda odjednom, na sreću, veštica, na potpeticama, unjkava, kod Jagoša. Umreh, nikad srećniji, urličući kao Merkucio. Sad znam, sve sam naučio u „Buhi" i sve sam probao. I leteo. Da ne padam, često i presudno pridržavao me je Pane. Ljutite se na upravnike kao na očeve, da biste ih voleli. Moj je bio pravi. Ršum mi je dao i stan i hranu. A pesnik. To je važno. Popio sam tu, u tom bifeu dovoljno, da više ne moram. Ne kasnim na probe više od deset minuta od tada. Ne sećam se nijednog dečjeg lica. Nadam se da se neko od njih mene priseća. Nije to presudno. Govorio sam Šekspira po prvi put njima, tu, između tog kratkog proscenijuma i Kepe iza leđa. To me je napravilo čovekom, ovakvim kakav sam. I režirah po prvi put na tom istom proscenijumu, Šekspira. Sa Kepom. Dakle sve je tu, u „Buhi", moguće.

Ako sam negde u pozorištu bio srećan, to je bilo tu. I mnogo puta nesrećan, ali tako je to.

Živeti u pozorištu, to dobih na dar. Ostaviti koliko možeš za uzvrat.

(oprema i redakcija tekstova „Ludus")

Tom Sojer, 1961. godina

Hobit, 1982. godina

SVET POKREĆU LJUDI KOJI VERUJU

„Naše društvo je društvo negativnih uzora, okruženi smo negativnim primerima i idolima. A to je mnogo veći problem nego ekonomske i finansijske poteškoće. Često se pojavljuju krupni, teški problemi i u slučajevima gde novca ne nedostaje, naprotiv. Jedno od ključnih pitanja s kojim smo suočeni je pitanje smisla. Odsustvo smisla rađa razne, ogromne probleme od kojih je jedan i potreba za agresijom" - kaže Donka Špiček

Tatjana Nježić

Deca su obeležila moj život", rekla je Donka Špiček, savetnik upravnika dečjeg Pozorišta „Boško Buha" i, kako u šali kažu, jedan od najvećih krivaca za čitav niz stvari urađenih za decu, zbog dece, oko dece... Razgovor s Donkom rađen je u njenoj maloj kancelariji u „Buhi", dva dana nakon proslave rođendana tog teatra i svečanog obeležavanja šest decenija njegovog rada i postojanja.

Zanimljiva sagovornica, draga, topla i susretljiva, živa enciklopedija... Iz svake njene rečenice izbija snažna a tanana naklonost prema deci. Iako svoju nema, mnoga su, baš mnoga deca njena. Počev od onih kojima je tetka, pa do ko zna koliko, ko bi im sad broja mogao znati, nekadašnjih i sadašnjih mališana u zemlji i van nje.

S Pozorištem „Boško Buha" druguje, kaže, od šezdesetih godina prošlog veka.

„Završila sam ruski jezik i jugoslovensku književnost na Višoj pedagoškoj školi, a potom upisala Fakultet dramskih umetnosti gde sam diplomirala organizaciju pozorišne delatnosti. Tih, sad već davnih godina, Olga Novković i tadašnji gradski Savez za staranje o deci su se postarali da se zainteresujem i počnem da radim tzv. susrete četvrtkom. Došla sam na 65. susret a otišla nakon šestopedesetog. Bile su to zanimljive, javne tribine namenjene deci, koje su se održavale u Domu sindikata. Bavili smo se raznim temama, dovdili najveća imena da s decom razgovaraju..."

Iz tih susreta izrasla je manifestacija „Radost Evrope"?

Da i zahvaljujući njima sam počela saradnju s „Buhom". Bila sam nekoliko puta član Saveta pozorišta. Tadašnji direktor teatra bila je Đurđinka Marković, sjajna žena. Razumele smo se, lepo sarađivale. Dolazila je kod mene na susrete. I, po završetku, izađem sva uzbuđena i usplahireno je pitam kako je bilo, jer vrlo sam poštovala njeno mišljenje, a ona me pogleda pa kaže: „Što vam je lep taj broš". Tada sam naučila da onome ko je nešto uradio, izveo ne treba odmah reći ni dobro ni loše. Jer, on je uložio sebe, egzaltiran je... Treba malko da odstoji. Đurđinka bi prilikom našeg sledećeg viđenja vrlo temeljno i precizno odgovorila na pre nekog vremena postavljeno pitanje, tj. analizirala i ono što valja i ono što ne valja.

Upoznala sam i sve glumce, tesno sarađivala i sa, kako se to kaže, „Buhinom" tehnikom. Tehnički direktor pozorišta bio je Velja Đorđević, divan čovek. Baš mi je drago što, sad kada ga nema, pozorište dodeljuje nagradu s njegovim imenom. A tada, okrenem telefon: „Veljo treba mi ovo, treba mi ono..." A Velja sve može, zna... Nema umetnika koji nije prošao kroz te susrete četvrtkom. I, onda su nam jedne godine došla deca iz Švedske, hor dečaka. Smestili smo ih u porodice. To se ispostavilo kao veoma dobro, svima nam se dopalo, i tako smo došli na ideju da pozivamo u goste decu iz Evrope. Prvu „Radost Evrope" organizovali smo '69. godine, a na veliku radost manifestacija traje i danas.

U „Buhi" sam upoznala gospođu Gitu Predić-Nušić, ćerku našeg čuvenog pisca. Mislim da možda odatle i potiče moja snažna ljubav prema pozorištu (Foto: Željko Šafar)

Nedavno je slavljen veliki jubilej, šest decenija „Boška Buhe". S kojim osećanjem, utiskom ste primili taj događaj?

Jako sam ponosna što sam deo sadašnjeg trenutka a i što sam bivala deo ranijih. Jer, mislim da je Pozorište „Boško Buha" nešto nesvakidašnje u životu dece Beograda, i mnogo šire. Imam jedno osećanje zadovoljstva, a opet ne mogu da verujem da je minulo već 60 godina. Brzo je prošlo.

Vaš odnos prema pozorištu?

Pre svega volim pozorište. Volim ljude u pozorištu i poštujem ih. Mislim da je u njemu svako važan, i glumac i spremačica, i dekorater i rasvetljivač... Ono je nežna i osetljiva biljka, relistička bajka u kojoj su stvarno svi bitni. Mislim da se u ovom pozorištu svih ovih godina, bar ja tako osećam, neguje taj lepi odnos. Možda, iskrena da budem, u poslednje vreme se to malo i pokolebalo. Mi smo ovde, kao i mnogi drugi, na primer, preživeli i ružne trenutke i bombardovanje, ali tad smo ovde kuvali zajedno, brinuli jedno o drugima...

Mnogi danas govore o tome da smo preživeli raznih muka za tri života, ali da nikad nije bilo tako depresivno i beznadežno kao sada?

Nevoljno moram priznati da se slažem. Evo, i sada preživljavam vrlo težak trenutak. Vidite šta se dešava s mladima i njihovom agresivnošću. Mene to i lično pogađa. Čitavog života sam radila s decom, s mladima... Zabrinuta sam i stalno se preispitujem koliki je udeo krivice te dece, a koliki roditelja i koliki društva. Društvo se brani da nije krivo, roditelji nemaju vremena da se deci posvete, a deca su na ulici... I zato je dobro što se u poslednje vreme na pozorišnim scenama, u „Buhi", u „Radoviću", u nekim filmovima, otvoreno govori o tim stvarima. S decom se mora razgovarati. Škola je toliko posrnula, izgubila mesto koje je nekad imala u odgajanju, što bi se reklo, zdrave, prave dece. Sveošti je pad vrednosnog sistema. Deca su okružena negativnim primerima i idolima. A to je mnogo veći problem nego ekonomske, finansijske poteškoće i nemanje dovoljno sredstava. Često se pojavljuju krupni, teški problemi i u slučajevima gde novca ne nedostaje, naprotiv. Jedno od ključnih pitanja s kojim smo suočeni je pitanje smisla. Odsustvo smisla često rađa potrebu za agresijom... Iskreno se sekiram, ne mogu da se smirim... znam šta smo radili, za šta smo se zalagali, šta je uspevalo...

Dugo godina ste radili u televiziji i, između ostalog, bili urednik vrlo cenjenih TV serija *Zaboravljeni* i *Sivi dom* koje se na svoj način bave tom temom?

Obilazila sam s Gordanom Mihićem (pisac scenarija, prim. n.) te domove za decu, gledali šta se tamo događa, bolesni se vraćali, verujte... Hvatali se za glavu. Gordan napiše, a ja se uplašiim. I Darko (Darko Bajić, reditelj, prim. n.). Naiđemo, na primer, na devojčicu koja je progutala makaze. Uradila je to, kaže, da bi iz zatvora došla u bolnicu a u dom su je smestili jer je odžeparila staricu, uzela joj neki sitniš. Ovo sada je strašnije sto puta. Ukratko, *Zaboravljeni* su uzrok, a *Sivi dom* posledica.

Vreme kada ste vi počinjali, i kasnije, obeleženo je pritiskom jednopartijskog sistema, političkim neslobodama...

Mislim da smo, dosta dobro, uspevali da se nosimo s tim.

Danas je to stvar prošlosti. Danas je, bojim se, sve više dece koja su zaboravljena, prepuštena sebi i ulici. Njima se niko ne bavi na pravi način.

Slušam dečji program Radio Beograda, vodi ga Vesna Ćorović-Butrić. Ta redakcija jako dobro radi. Svakodnevno imaju problemske emisije. Mislim da su u tom smislu jedini.

Široka se lepeza pitanja otvara kad govorimo o stanju dečje nacije, da ih tako nazovem, danas i ovde. I, ne samo ovde, ali...

Imate recimo važan segment, (ne)angažovanost dece. Da bi se dete bavilo sportom, muzikom, učilo strani jezik ili imalo neku drugu lepu aktivnost za to je potreban novac koji veliki broj roditelja nema. I? S druge strane, oni koji imaju novac obično nemaju vremena da prate svoju decu u svemu tome. Velika i ozbiljna tema. Ali, mislim da je suština u ljubavi i poštovanju prema deci. Verujte, deca, i ona manja i ona malo veća, umeju da razumeju i da prihvate bez problema da nešto treba ili da nešto nema ako im to s ljubavlju i poštovanjem objasnite. I vrlo dobro prepoznaju da li ste iskreni! Nemam svoje dece, a bdila sam nad drugom... Šta hoću da kažem. Deca razumeju, znaju i vide mnogo više nego što se to čini. I moramo se baviti njima, posvećeno i s ljubavlju se baviti njima kako bismo ih naučili da se orijentišu, da imaju neke repere u životu. Nije vaše da im krčite put idući ispred njih, a to je i nemoguće, nego da ih naučite da čitaju znakove pored puta a oni će sami odabirati koje će znakove pratiti.

Kako vi, kao čovek koji se ceo vek bavi decom i mladima vidite sadašnji trenutak?

Pre svega moram da kažem da sam jako srećna što sam vek provela baveći se decom. Nema lepšeg. A što se trenutka tične on je nema sumnje težak, komplikovan... Ali nema problema koji nema rešenje, naravno ako se problemom bavimo i ne zatvaramo oči pred njim. Kad su deca u pitanju dve ključne reči su ljubav i poštovanje. Iskazani. Ogromni su danas problemi škola i društvo. Jer, deci treba dati uzore.

Znate li da danas deca kad govore o tome koju bi srednju školu upisali i čime bi hteli da se bave često iznose zapažanje da danas ima para samo onaj ko ne radi, a onaj ko radi crkava od posla ali nema para?

Znam. Znam i da govore kako neće da uče jer učili ne učili sutra neće dobiti posao, a i ako ga dobiju radiće za platu od koje neće moći da žive. Svima je ideal da otvore kafiće, butike, nešto... Da, znam. A znam i da oni to nisu izmislili. Oni su to primetili, zapazili, shvatili... oni su se prilagodili datim reperima. Naše društvo je društvo negativnih uzora, a to je ogroman problem. S druge strane – roditelji. Nemaju ni vremena ni energije da se posvete deci. Tata i mama, gde još postoje zajedno, sreću se u prolazu. Natalitet nam je u sunovratu. Gledam ovu emisiju *Vreme je za bebe* na RTS-u. Lepo. Divno je kad dođe dete na svet. Ali, ako ti mladi roditelji nemaju stan, posao... kako će da izvedu to dete na put. Čak i ako imaju bogatu zaleđinu to nije zdrava situacija. Suština problema je,

mislim da to treba stalno ponavljati, u vrednosnom sistemu, u uzorima.

I u ranija vremena smo imali velike teškoće sa sredstvima. „Radost Evrope" ne bi opstala od sredstava koja je izdvajalo društvo. Tu manifestaciju održavaju beogradski roditelji. Oni najveće novce daju, jer primaju decu po nedelju dana, paze ih i hrane kao svoje, kupuju im i poklone i nema šta ne rade. Mi, praktično, samo organizujemo svečanosti da se vidi da su došli. Inače, kad već ponovo pominjemo „Radost Evrope", hoću da naglasim da je to pre svega susret dece iz različitih sredina pa tek onda festival, kulturna manifestacija. I dok bude tako, biće dobro. Znate li da je tu našu manifestaciju prenela Turska. Doslovce. Pre dve godine na tridesetoj manifestaciji bila sam kao počasni gost. Oni, dakle, takođe primaju decu u porodice. Vodili smo i našu decu. Sjajni su roditelji. Istina, kod njih država više stoji iza toga. Bogatiji su, rade to sa više sredstava. I neke druge države su preuzele taj recept. I svugde je dobro.

Vratimo se slavljeniku, Pozorištu „Boško Buha". U upravu teatra došli ste sredinom devedesetih, nakon penzionisanja u RTS-u, na poziv Ljubivoja Ršumovića?

Sredinom devedesetih u RTS-u je stvarno bilo jako teško. Nisam pravila probleme, stekli su se uslovi za penziju i otišla sam. Ljuba Ršum i ja smo bili stari znanci i saradnici još od već pominjanih susreta četvrtkom, preko scenarija koje je radio za RTS, baš sam volela onaj *Ispeci, pa reci deci*, pa do raznih drugih zajedničkih poslova. Na njegov poziv, a pomalo i nagovor, u „Buhu" sam došla '98. na mesto operativnog direktora. Kad je otišao Ljuba i došao Neša Nenadović tražio je da ostanem, kasnije Boško Đorđević... Pre dve godine, naravno, došao je mlađi operativni direktor a ja sam savetnik, nadam se da je korisno moje iskustvo.

Znam da mogu da budem od koristi i dok budem mogla ja ću to raditi. Pre svega volim mlade ljude, volim da pomognem, da poguram...

Neretko se mogu čuti komentari da vam je nekadašnji repertoar predstava za decu bio bolji jer je bio više okrenuit bajkama...

Mislim da dečje pozorište, da „Boško Buha" treba da neguje bajku. Ukoliko decu ne budemo učili da budni sanjaju i da slede svoje snove šta će od njih biti. Treba i da se obraduju i da se zaplaču zbog princa ili princeze, veštice, kralja... Ubeđuju me da novo vreme nosi nove forme i nove teme, a ja mislim da one, kakve god da su, ne isključuju i ne negiraju bajku.

A šta kaže publika?

Koliko ja vidim, publika voli bajku. *Mala sirena* npr., ili ako hoćete, priča je u osnovi svega. Voli bajku i staro i mlado. Svesno ili nesvesno vezuju se za odnose, za situacije, mada na prvi pogled deluje kao vezivanje za likove. Nadam se da će se bajka vratiti na velika vrata. Evo, Milan (Karadžić, prim. n.) je napravio *Petra Pana* samo ako istrajemo s glumcima koji u toj predstavi igraju. Veliki je to problem u svim pozorištima pa i u „Buhi", jer glumci, iz svojih razloga nemaju termine, odlaze... Recimo, sjajna Ljubina predstava *U cara Trojana kozje uši* je odavno skinuta, iako je imala punu salu, jer su angažovani glumci koji su zauzeti u drugim pozorištima. Ta takozvana koordinacija na kojoj pozorišta usklađuju termine i repertoare, pa to je teška borba. No, nezavisno od toga ima jedan, pa mogu reći, fenomen koji sam primetila poslednjih godina.

To je?

Dođu nam škole, učiteljice dovedu razrede i ne idu s decom u pozorišnu salu. Ja ih zamolim da se vrate u salu uz objašnjenje da treba budu s decom unutra, da prate predstavu... One sede, piju kafu, kažu gledale su, znaju... Kažem: „Ne znate, morate videti kako deca prate." I dok sam radila na televiziji zalagala sam se da posle emisije *Laku noć, deco*, koja traje 3 minuta, mama, tata, baka, deka, tetka... ko god treba razgovara s detetom. Inače, ovako, oni to gledaju, u svojim glavicama to nekako primaju i doživljavaju, ali ako nema priče o tome zašto je čavka ispustila komad sira, šta je to što se desilo, ako ne steknemo uvid u njihove utiske... bojim se da nismo mnogo uradili.

Priča se da ste „krivac" za neke pesme čuvenog nam i omiljenog Duška Radovića, na primer o mamama?

Pre svega Duško Radović je bio veliki, veliki pesnik, divan čovek, plodan saradnik. A nagovaranja je bivalo... Ubeđivala sam ga da napiše pesmu o mamama za proslavu 8. marta i on mi je obećao da će pesma biti gotova za jedan dan. S obzirom na to da nije bila gotova posle tri dana, pozvala sam ga u Dom pionira i smestila u moju kancelariju. Postarala sam se da bude okružen tišinom, da mu na dohvat ruke bude kafa... svi smo išli na prstima po hodnicima ponosni što tu, u našoj blizini Duško piše pesmu. Nakon tri sata samo mi je kratko kazao da ništa nije uradio. Sutradan je doneo pesmu, a mi smo bili presrećni što je Duško Radović kod nas proveo tri sata.

Čuvenu i prepoznatljivu pesmu *Sve što raste htelo bi da raste*, koja je himna „Radosti Evrope", napisao je na moj nagovor Duško Radović. Zaista je bio sjajna ličnost. Uređivao je dečje novine. Na poslednjem spratu zgrade „Borbe" bila je redakcija novina „Pioniri". Kada sam ga zamolila da napiše pesmu za „Radost Evrope", sastavio je tekst za pola sata (!), muziku je kasnije komponovao Miodrag Ilić Beli, a otpevali Dragan Laković i dečji hor „Kolibri". Dešavalo se da odem kod Duška u zgradu Beograđanke u pola sedam ujutru i da ćutim s njim po sat vremena.

Postoji li neki momenat u vašoj bogatoj karijeri koji izdvajate kao poseban, najvažniji, presudan?

Ima ih više. Recimo, u „Buhi" sam upoznala gospođu Gitu Predić-Nušić, ćerku našeg čuvenog pisca. Bila je to, i još uvek je, ogromna čast. Upoznala nas je Đurđinka Marković. Bilo je, blago rečeno, veoma prijatno slušati je. Mislim da možda odatle i potiče moja snažna ljubav prema pozorištu. Ona je bila izuzetna osoba koja je umela da vlast, državne vlastodršce, argumentima, tihim i toplim glasom, bez mnogo buke, ubedi u šta treba i objasni šta je to što pozorište treba da bude i šta mu treba dati. I, opet dolazimo do toga šta znači prava priča, razgovor, argumentima potkrepljeno iskreno uverenje. Morate verovati u nešto da biste nekoga ubedili. Ja sam kroz svoj život i rad verovala. I, ma kako u ovom vremenu u kom živimo to delovalo gubitnički... oni koji veruju su ljudi koji pokreću svet. Da nisam verovala u sve što sam radila, ne bih ništa ni uradila.

Jako sam ponosna što sam i bila i ostala vezana za Pozorište „Boško Buha"
(Foto: Željko Šafar)

MONOGRAFIJE

Edicija posvećena dobitnicima Nagrade „Dobričin prsten"

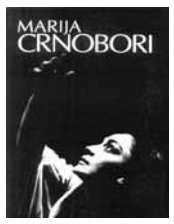

MARIJA CRNOBORI
Priredio Aleksandar Milosavljević
cena: 800 dinara

MATA MILOŠEVIĆ
Priredile:
mr Ksenija Šukuljević-Marković i Olga Savić
cena: 800 dinara

LJILJANA KRSTIĆ
Priredila Ognjenka Milićević
cena: 800 dinara

PETAR KRALJ
Priredila Ognjenka Milićević
cena: 800 dinara
(rasprodat tiraž)

OLIVERA MARKOVIĆ
Priredio Feliks Pašić
cena: 800 dinara

RADE MARKOVIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović
cena: 800 dinara

STEVAN ŠALAJIĆ
Priredio Petar Marjanović
cena: 800 dinara

MIRA BANJAC
Priredio Zoran Maksimović
cena: 800 dinara

VLASTIMIR ĐUZA STOJILJKOVIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović
cena: 800 dinara

STEVO ŽIGON
Priredio Zoran T. Jovanović
cena: 800 dinara

MIHAILO JANKETIĆ
Priredio Veljko Radović
cena: 800 dinara

PETAR BANIĆEVIĆ
Priredio Raško V. Jovanović
cena: 800 dinara

SVETLANA BOJKOVIĆ
Autor: Ksenija Šukuljević Marković
cena: 800 dinara

BORA TODOROVIĆ
Autor: Dragana Bošković
cena: 800 dinara

KSENIJA JOVANOVIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović
cena: 800 dinara

PREDRAG EJDUS
Priredio Zoran T. Jovanović
cena: 800 dinara

Ostala izdanja

BRANKA VESELINOVIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović
cena: 800 dinara

IVAN BEKJAREV
Priredio Zoran T. Jovanović
cena: 800 dinara

Izdanja Udruženja dramskih umetnika Srbije možete poručiti na brojeve telefona: 2631 522, 2631 592, 2631 464 ili mejlom na adresu: udus@udus.org.rs ili ih kupiti u prostorijama UDUS-a (Beograd, Studentski trg 13/VI)

DRUŠTVENI UTICAJ UMETNOSTI JE MINIMALAN

„Postmodernizam je umetnost na neki način učinio neodgovornom. U uslovima neoliberalnog kapitalizma, koji ne samo da upija svaku i najoštriju kritiku, nego se zapravo neprestano obnavlja kroz vlastitu kritiku i bavljenje samim sobom, umetnost je anestetizovana", kaže Janez Janša

Radmila Đurica

Janez Janša

Intervju sa slovenačkim rediteljem Janezom Janšom rađen je na ovogodišnjem Bitefu, gde je u glavnom programu bila i njegova predstava *Spomenik G2*.

Možete da nam obrazložite slovensko neoavangardno pozorište danas, s obzirom na to da je *Spomenik G* jedna od kultnih predstava tog tipa teatra, možda da demistifikujete termin neoavangarde...

Pre nekoliko godina zajedno s kolegama Bojanom Kunst, Aldom Miloznićem i Goranom Sergejem Pristašem pokrenuli smo platformu „East Dance Academy" kroz koju se bavimo pitanjem povesti savremenog plesa i performansa u državama u kojima ti oblici umetnosti nisu bili institucionalizovani. Naša teza je da savremeni ples ima svoju istoriju koju treba tražiti ne samo u neposrednim plesnim predstavama, već i u drugim, eksperimentalnim oblicima žive umetnosti (eksperimentalno pozorište, performans, koncerti, otvaranja izložbi, video...). Ples se morao probijati kroz srodne oblike a istovremeno se na takav način uspostavljao kao oblik umetnosti inherentno interdisciplinaran. *Spomenik G* iz 1972. možemo razumeti kao predstavu istraživanja pokreta i telesnog izražaja i u tom smislu je to bila predstava savremenog plesa.

Na Bitefu ste već gostovali i bili nagrađeni za predstavu *Pupilija, papa Pupilo pa Pupilčki – rekonstrukcija.* Zašto ste za rekonstrukciju odabrali upravo tu predstavu i do kakvih ste umetničkih rezultata došli?

Ta predstava je ostala zapisana u kolektivnoj memoriji i službenoj pozorišnoj povesti kroz skandale, posebno golotinju i klanja kokoški. Time je doduše izbegla zaborav, no skandalizovanjem su potpuno zanemareni umetnički i politički kvaliteti *Pupilije*. Političnost nije bila u neposrednom konfrontiranju sa tadašnjom vlašću, već kroz njeno apsolutno ignorisanje. *Pupilija* je bila erupcija mladalačke energije (stvaraoci su imali od 18 do 21 god.), koja je političnost izgradila na antiautoritetnosti: za *Pupiliju* ne postoje niti spoljni autoriteti (država, nacija, partija, crkva, tržište...), niti unutrašnji, estetski autoriteti (drama, dramsko pozorište, elitna muzika, visoka literatura, književni jezik...).

Pupiliju nisam rekonstruisao zbog neke nostalgične želje ili zbog muzejskog oživljavanja predstave. Ne, učinio sam to jer me zanima na koji način gotovo doslovno kopiranje predstave stare 40 godina može delovati u nekom drugom vremenu. Vrlo brzo mi je bilo jasno da doslovna kopija ne bi mogla funkcionisati. Zato je predstava strukturisana kao paralelni tok tri predstave: originalne, koju je moguće pratiti na malom ekranu, njene kopije koju izvode glumci na pozornici, te dokumentarnog gradiva, koje se projektuje i koje neprestano gradi most između dva vremena. Gledalac putuje kroz vreme i pri tom sam odlučuje kom vremenu želi da pripada.

Jovanović je jedan od autora koji je uneo mnoge eksperimentalne pristupe u teatar kraja 60-ih. Obe predstave koje sam rekonstruisao relevantne su za širi, ne samo nekadašnji jugoslovenski pozorišni prostor. A razlozi za rekonstrukciju su različiti.

Budući da je od premijere rekonstrukcije *Pupilija, papa Pupilo i Pupilčki* prošlo već četiri godine i da predstavu još uvek igramo u dokumentarni materijal uključene su i kontroverzne reakcije na rekonstrukciju.

Spomenik G2 je za razliku od rekonstrukcije *Pupilije* u velikoj mjeri zasnovan na sećanju originalne ekipe, budući da je dokumentacija originalne predstave vrlo štura. On se sve vreme nalazi u krhkom stanju odnošenja na izgubljeni i zaboravljeni original. Za razliku od *Pupilije*, koja je napravljena potpuno u belom, *Spomenik G2* je predstava u crnom.

Spomenik G2 (Foto: Sonja Žugić)

Kakva je razlika između predstave u 70-ih i vaše rekonstrukcije?

Izvođači iz originalne predstave svoj deo su rekonstruisali na osnovu sećanja, istovremeno na sceni gledamo još jednu predstavu koja je zasnovana na analizi kratkog snimka s probe iz 1972. Radi se o dubliranju jedne i iste izgubljene predstave, na neki način inscenirranju Deleuzove razlike i ponavljanja: svaki pokušaj ponavljanja neminovno proizvodi razliku i svako insistiranje na različitosti uvek iznova predočava matrice, klišee i kulturne uslove neke predstave.

U predstavi/izložbi *Život (u nastajanju)*, koja je izazvala burne reakcije na gostovanju u Rijeci, gledaoci postaju primarni akteri događaja koji kreiraju predstavu u vlastitom ritmu. Na koji način se time menja uobičajena relacija između gledaoca i izvođača, koja se najčešće svodi na pasivnost gledalaca?

Gledalac je na neki način uvek aktivan čim stupi u odnos s umetničkim delom. *Život (u nastajanju)* je poziv gledaocima, da se kroz čitav niz uputstava za vrlo jednostavne akcije sete ili zamišljaju prizore iz svog života. Uputstva kao što su: „Priseti se svog prvog poljupca. Pronađi nekoga u prostoru i ponovo doživi s njim/njom taj poljubac"; „Seti se svađa sa svojom majkom. Uzmi makaze i razreži haljinu koju ti je kupila za 17. rođendan"; „Besan si. Uzmi tanjir, baci ga u zid i olakšaj bes"; „Treba ti pomoć. Klekni i pomoli se Bogu"; „Napiši imena svih mrtvih ljudi koje si poznavao"; „Stid te je svog naroda. Uzmi makaze i odreži komadić zastave"... gledaoca dovode do toga da se „sam sa sobom" pogađa da li će neko od tih uputstava pretvoriti u akciju ili ne. Nema nikakve prisile, nema izvođača koji bi gledaoce u bilo što uveravali. Gledalac se tu pretvara u gledaoca-aktera (engleski *spectActor*), briše razliku između gledaoca i izvođača i neprestano se premešta između te dve pozicije. Budući da nema fiksnih pozicija gledanja, budući da gledaoce-aktere niko ne gleda i da se samo od sebe ništa ne desi, gledaoci se vrlo rado odazivaju na većinu od pedesetak uputstava. A čak i ako ništa vidljivo ne urade u njima se dešava jedno veliko preispitivanje, npr. o tome koji poljubac smatram kao svoj prvi: onaj u vrtiću u obraz, onaj u zatvorena usta, onaj s razmenom sline, onaj kada sam bio prvi put zaljubljen...

Međutim, mnoga od tih upustava diraju na vrlo jednostavan i direktan način u dubinu emocija svakog pojedinca ili u dubinu sećanja i stvaraju posebnu tenziju u njemu. Nije toliko bitno ono što će se vidljivo dogoditi, što će neko izvesti. Dakleko je važnije ono što se događa u pojedincu. U tom slučaju zanimljivo je videti gde se predstava događa. Gde je taj prostor? Ta predstava se doslovce događa između uputstva i pojedinca. Izvan toga je nema. Uprkos tome što je sve jasno i transparentno nju nije moguće videti. To takođerzadire u jednu političku dimenziju koja se tiče onoga što nije vidljivo.

Život (u nastajanju) izvodimo kao predstavu i postavljamo kao izložbu. Time pokazujemo razliku između izvođačke i vizuelne umetnosti. Ta je u nadziranju vremena. U predstavi vreme kontroliše predstava sama: počinje i završava u nekom kontinuitetu i nikada se gledalac ne može vratiti i ponovo pogledati prvi čin. Na izložbi je posetilac taj koji nadzire vreme: ostaje koliko želi, organizuje *parcours* kako želi, zadržava se na pojedinom delu izložbe koliko želi. Izložba je stvar dnevnog, a teatar večernjeg iskustva.

Možete li nam reći nešto o nemilim događajima u Rijeci?

Predstava/izložba *Život (u nastajanju)* postala je predmet politizacije i kriminalizacije jednog malog segmenta rada. Protiv mene, organizatora festivala ZOOM i Muzeja moderne i savremene umetnosti podignuta je krivična prijava zbog skrnavljenja ugleda državnih simbola Hrvatske. Sledile su burne reakcije javnosti i politike, uključujući i samu predsednicu hrvatske vlade.

Bavite se i rekonstrukcijom realnih političkih događaja. U predstavi *Slovensko narodno gledališče* rekonstruišete političke demonstracije stanovnika jednog mesta kraj Ljubljane 2006. godine, koji su prisilili vlasti da isele romsko stanovništvo iz njihove okoline. U kakvoj su vezi naslov predstave i taj događaj?

Demonstracije protiv romske porodice u selu Ambrus su za mene konstitutivni čin evropeizacije slovenačkog naroda. Svaki evropski narod je rasistički i šovinistički. Evropa je zasnovana na mržnji drugih i u tom smislu je slovenačkom narodu, koji je večito bio pokoravan i pod tuđom vlašću, na neki način bio potreban događaj manifestacije superiornosti. U Ambrusu se dogodio slovenački narod. Ceo slučaj oko romske porodice Strojan i njihovog konačnog preseljenja na drugu lokaciju ima dimenzije tragedije, budući da se radi o nerešivom problemu. Kao što kaže jedan od likova predstave: „Gospodine predsedniče, nas ne možete ostaviti da živimo zajedno." Činjenica da dve etničke grupe ne mogu živeti zajedno tragična je za celokupnu zajednicu države Slovenije.

Inače, predstava je u potpunosti zasnovana na rečima koje su izgovorili stvarni ljudi, demonstranti, političari, novinari... niti jedna reč nije izmišljena. Na neki način radi se o dokumentarnom teatru.

U Sloveniji postoje tri slovenačka narodna pozorišta i oni su najviši predstavnici državne kulture. To što se desilo u Ambrusu možemo smatrati i slovenačkim i narodnim i pozorištem, pa odatle i naslov predstave. Mislim, da bi ga u Srbiji morali prevesti u *Srpsko narodno pozorište*. Gledaoci bilo gde u Evropi lako će razumeti govor mržnje jer je on univerzalan.

Neki od vaših radova bili su cenzurirani...

Tako je. Na zahtev organizatora u Ljubljani morali smo promeniti kraj predstave *Pupilija, papa Pupilo pa Pupilčki – rekonstrukcija,* a projekat *Potpis–Događaj–Kontekst* bio je u poslednjem trenutku izbačen sa otvaranja festivala Transmediale 2008. u Berlinu. U tom smo radu virtualno potpisali naše ime Janez Janša na *Google* planu spomenika jevrejskim žrtvama ubijenim u Drugom svetskom ratu.

Vrlo zanimljivo rešenje pronašli smo u saradnji sa organizatorima izložbe *Život (u nastajanju)* prošle godine u Rio de Žaneiru. Upozorili su me da pojedina uputstva mogu dovesti počinioce i organizatore do pravnih posledica koje oni nisu spremni da prihvate (npr. izloženi pištolj, govor mržnje, povreda nacionalnih simbola, nasilje nad decom i životinjama...). Dogovorili smo se da pored svakog spornog uputstva napišemo član brazilskog zakona koji gledaoca upozorava s kojim posledicama se može suočiti učini li radnju. Uprkos tome, brazilska zastava je bila isečena već prvih sata izložbe. No, ono što mi se u brazilskoj priči čini važno je to što nad umetnošću nije bila izvršena represija i ja nisam reagovao kao uvređeni umetnik, već smo istovremeno izložili i „prekršaj" i „zabranu" i time na neki način pokazali da je rad cenzurisan ali da se svejedno može videti.

Kako vidite vezu između umetnosti i aktuelnog trenutka življenja. Jesmo li još uvek u razdoblju postmodernizma?

Postmodernizam je zasnovan na razumevanju sveta u kom su zaključene velike priče, utopije, društvene iluzije. Umetnost postmodernizma se bavi sama sobom i preigravanjem i kombinovanjem različitih žanrova, istorijskih stilova i naracija. Postmodernizam je umetnost na neki način učinio neodgovornom. U uslovima neoliberalnog kapitalizma, koji ne samo da upija svaku i najoštriju kritiku, nego se zapravo neprestano obnavlja kroz vlastitu kritiku i bavljenje samim sobom (kao i postmodernistička umetnost), umetnost je anestetizovana. Njen društveni učinak je minimalan. Umetnost ne može generisati toliku kritičku masu kojom bi mogao neki interes ili osećajnost pretočiti u promenu društva.

Umetnost, međutim, može proizvesti neki odnos do realnosti u kom gledalac učestvuje. Savremena umetnost se razlikuje od tradicionalne upravo u tome što pretpostavlja gledaoca, što zna da je on tamo i da je živo aktivno biće, a ne neka amorfna masa koju treba opčiniti ili prosvetliti. Daleko veću političnost vidim u onoj umetnosti koja gledaocu ponudi neku drugu mogućnost, tj. mogućnost da može biti drukčije.

Savremena umetnost u gledaocu vidi potencijal pa mu omogućava, i, štaviše, nagovara ga da na neki način sam zaključi rad, odnosno da razvija dalje pitanja koja umetnost otvara, a ne da mu daje odgovore. Ako gledaoca smatram razumnim kritičkim subjektom, onda smatram da je on zaista takav – ne samo kada dođe da gleda moju umetnost, nego da je kritički, slobodan i delotvoran subjekt u svojoj realnosti – da nije samo brojka koja se svake četiri godine pojavljuje na izborima, već da participira u kreiranju iste realnosti kojoj i sama umetnost pripada.

To je daleko političkiji čin od neposrednog bavljenja nekim konkretnim političkim problemom. To, da gledalac doslovno oseti, da je živo biće, da nije pod narkozom. Eto, vidite, sve to što govorim, govori i o mom radu kog neprestano preispitujem i time kritikujem samoga sebe.

NAJVEĆA BOLEST DRUŠTVA JE ZAKRŽLJALA ETIKA

Na sceni Narodnog pozorišta Beograd svetska praizvedba drame *Državni službenici* Ronalda Harvuda

Mikojan Bezbradica

Posle pauze od 13 godina, kada je na Sceni „Raša Plaović" premijerno izvedena njegova drama *Majstor*, beogradska publika biće ponovo u prilici da uživa u nekom delu jednog od najznačajnijih pozorišnih i filmskih stvaralaca današnjice, oskarovca Ronalda Harvuda. Ovoga puta, reč je o *Državnim službenicima*, koji će 4. novembra na istoj sceni imati svetsko praizvođenje. Režija je poverena Đurđi Tešić, dramaturg je Željko Hubač, scenograf Igor Vasiljev, kostimograf Olga Mrđenović, kompozitor Vladimir Pejković, a u podeli su Vanja Ejdus, Lidija Pletl, Vuk Kostić, Ljubivoje Tadić, Bojan Krivokapić, Tihomir Stanić i Boris Komnenić u alternaciji, Nebojša Kundačina i Miodrag Krivokapić.

Radnja komada, koji kao i većina Harvudovih dramskih dela, ima istorijsko-biografsku podlogu, dešava se u Londonu, u jesen 1936. godine. U izjavi za „Ludus", rediteljka kaže da paralelu s današnjim vremenom nije tražila u konkretnim istorijskim događajima, osim u onim najopštijim kao što su svetska ekonomska kriza, borba za opstanak na vlasti, kriza preovlađujućeg političkog diskursa... „U našem, ratom i tranzicijom istrošenom i izmučenom društvu, mehanizmi vlasti nisu tako precizno definisani kao u jednom ozbiljnom državnom aparatu kakav je engleski, pa je adekvatna paralela izostala, pre svega fenomen nestranačkih ličnosti, koje zauzimaju visoko mesto u državnom vrhu, ovde je takoreći nemoguć", smatra naša sagovornica koja je u Narodnom pozorištu režirala predstave *Crno mleko* i *Bazen bez vode*. „Ali, ono što jeste zajedničko je čovek i njegovi izbori, jer, kako to kaže jedan lik iz komada: 'Nemojte nikada kriviti sistem, već svoju nemogućnost da razlikujete dobro i zlo!' Svesni smo da je u našem društvu apsolutno zakržljala etika bilo kakve vrste i u tome i jeste njegova najveća obolelost. Sartr je govorio da čoveka čine njegovi izbori i da izbor uvek postoji. Čak i kada su u pitanju najveće životne neminovnosti, kao što je smrt, na primer. Govorio je da postojanje izbora samoubistva svakog čoveka čini egzistencijalistom. Ili, kako to Harvud ističe, za vreme Hitlera sistem je dozvoljavao ubijanje Jevreja po koncetracionim logorima, to se smatralo poželjnim, pa ipak nije svako to činio. Jedina mogućnost napretka i razvoja jednog društva jeste u otporu pojedinca. Nakon Drugog svetskog rata, kada je potpuno poražen prethodni sistem vrednosti, a ljudi bili bez ikakvog uporišta, osiromašeni i izmučeni, Sartr je govorio da situaciju možemo shvatiti ili krajnje tragično ili kao izuzetnu priliku da se izgradi potpuno nov sistem vrednosti, novo društvo. Snaga pojedinca, čovekova savest, jeste ono što radikalno pokreće društvene procese i vraća izgubljeni smisao. Nažalost, takvih pojedinaca sve je manje."

Đurđa Tešić

Upravo takvog pojedinca, glavnog junaka komada Rejfa Vigrema, službenika ministarstva inostranih poslova Engleske, koji je došao u posed veoma važne dokumentacije iz koje saznaje da je nemačka avijacija, u tom trenutku, neuporedivo jača od avijacije njegove zemlje, igra Vuk Kostić. On otkriva da se već na prvo čitanje zaljubio u ovaj komad, jer je Harvud napisao svojevrsni teatarski triler, a to je, prema njegovim rečima, nešto što se zaista retko dešava na pozorišnim scenama. „Tekst više podseća na neki filmski scenario, nego na pozorišnu dramu", ocenjuje Kostić i navodi da njegov junak, za razliku od brojnih literarnih „usamljenih heroja", koji pokušavaju da nešto promene i obično ne uspevaju u tome, ipak, pravi određeni pomak u tom pravcu. „On uspeva da ostvari to što je naumio. Međutim, cena je izuzetno visoka. Rejf će izvršiti samoubistvo, jer sebe ne vidi kao heroja. On misli da ništa nije postigao i da je jalovost njegov jedini uspeh. Naravno, ovaj komad, kao i tok istorije, pokazuju da je uradio nešto zaista veliko, zahvaljujući njemu sačuvani su milioni života", podseća Vuk i dodaje: „Oduvek sam se divio tim usamljenim revolverašima koji dolaze u mali grad, pokušavaju da reše stvar i na kraju odjašu u pravcu zalaska sunca. Šalu na stranu, ali Rejf, zaista, ne može da podnese to breme koje je, ipak, preveliko za njega, jer je on porodičan čovek i više se plaši za svoju porodicu, nego za sebe..."

Uloga Dezmonda Mortona, još jedne važne karike ovog komada, poverena je u alternaciji Tihomiru Staniću, jedinom gostujućem glumcu, članu ansambla Ateljea 212, i Borisu Komneniću. „Ovo je jedna izuzetno lepa uloga, a Boris i ja smo se dogovorili s Đurđom da je radimo u jednoj 'kreativnoj alternaciji' i to nas, bar za sada, zaista veseli", veli, kroz smeh, Tika koji je na sceni Narodnog pozorišta, počev od 1981. godine, kada je na nju prvi put zakoračio u *Braći Karamazovima*, ostvario više značajnih uloga. Praveći paralelu između vremena u kom se dešava radnja u *Državnim službenicima* i ovog današnjeg, Stanić ističe da je „problem vlade koja krije neke podatke" nešto što je uvek aktuelno, ne samo u Engleskoj, nego i u drugim zemljama. „Međutim, meni su se ovde posebno svideli ti karakteri. Ja, isto kao i Dezmond, imam tu crtu da istrajavam u određenom stavu bez obzira koliko ljudima izgledao smešan ili nerealan u svojim planovima, ambicijama i nečemu što verujem da je društveno korisna stvar. Znači, postoje takvi ljudi koji će, iako čuju, kako već kaže Dezmond, 'kako nebo odzvanja od smeha' istrajati u veri da svaka kap učestvuje u tome da stenu pretvori u oblutak. Drugim rečima, određenim ličnim angažmanom nešto se sigurno može pomeriti u društvu. Na nivou celog komada, to je nešto što mi je bilo najzanimljivije."

Ronald Harvud

Ljubivoje Tadić, koji tumači lik sera Roberta Vansitarta, kaže da su *Državni službenici* veoma interesantani zato što iznose nama nepoznatu storiju o jednom događaju koji je uzburkao tadašnju englesku vladu čiji je premijer bio Nevil Čembrlen. „Komad je jednim delom istorijski, zato što je zasnovan na stvarnim činjenicama, a s druge strane može se posmatrati i kao savremena politička drama koja se može dogoditi bilo gde u svetu. Ti, državni i ostale vrste službenika, otprilike su svuda isti, samo je drugačiji nivo na kom oni raspravljaju i razgovaraju. Pošto nam je Harvud dao jednu zamku na početku, rekavši da je komad istorijski, ali i da je on nešto izmislio, malo sam se bacio u istraživanje, jer sam hteo da vidim šta je tu stvarno, a šta pišćeva izmišljotina, u najboljem smislu te reči."

Prema mišljenju dramaturga Željka Hubača, Harvud je u ovom pozorišnom trileru, koji na Hičkokovski način „vrca" od napetosti, ali i u kom sve trenutke dramske relaksacije „zapljuskuje" majstorski napisan, specifični i zavodljivi engleski humor, po ko zna koji put pokazao kako se piše, takozvani, dobro skrojen komad. „Na način za koji bi mnogi danas rekli da je utopistički, donkihotovski, Harvud u komadu *Državni službenici* pokreće niz pitanja koja se tiču morala, u vremenu u kojem je moral balast, posebno unutar strukture koju nazivamo – državni aparat!"

HARVUDOVO PISMO

Zbog zdravstvenih problema, gospodin Harvud neće prisustvovati premijeri, ali će tom prilikom biti pročitano njegovo kratko pismo sledećeg sadržaja:

„Voleo bih da se o ovom mom komadu razmišlja kao o drami morala. Već godinama me zapanjuju akcije konkretnih hrabrih ličnosti koje su imale snage da se suprotstave vladajućem političkom poretku. Nažalost, njih je nekolicina i raštrkani su. Rejf Vigram je jedna od tih ličnosti."

U SUSRET MUZEJU NARODNOG POZORIŠTA

Ideja o osnivanju institucije koja bi se bavila čuvanjem i izlaganjem arhivske građe, fotografija i drugih predmeta značajnih za istoriju nacionalnog teatra, stara je više od jednog veka. Prvi trag o ovome nalazimo u „Pozorišnom listu", glasilu koje je pokrenuo i uređivao Branislav Nušić za vreme svog kratkog upravnikovanja ovim teatrom

Narodno pozorište u Beogradu najavljuje otvaranje svog Muzeja uoči Dana pozorišta, 21. novembra. Prostor u kom je do nedavno bio smešten restoran „Boemi" užurbano se adaptira za novu namenu, a umetnici i njihovi naslednici se odazivaju pozivu uprave i donacijama pomažu prikupljanje građe.

Ideja o osnivanju institucije koja bi se bavila čuvanjem i izlaganjem arhivske građe, fotografija i drugih predmeta značajnih za istoriju nacionalnog teatra, stara je više od jednog veka. Prvi trag o ovome nalazimo u „Pozorišnom listu", glasilu koje je pokrenuo i uređivao Branislav Nušić za vreme svog kratkog upravnikovanja ovim teatrom („List" je izlazio najpre dva puta nedeljno, a potom uz svaku predstavu, od januara 1901. do januara 1902). U rubrici „Pozorišne vesti", u broju 28, objavljena je kratka beleška pod naslovom „Pozorišni muzej": „Prispele su iz Beča dve osobito lepo izrađene slike naših velikih glumaca, pok. Bačvanskog i T. Jovanovića, i za sada se mogu videti izložene kod M. Jovanovića, fotografa. One će biti smeštene u pozorišnom foajeu i činiće početak pribiranju za osnivanje Pozorišnog muzeja. Ovim će se slikama ubrzo pridružiti i biste Joakima Vujića i Jovana Sterije Popovića, tvoraca srpskoga pozorišta i današnje srpske drame."

Nekoliko decenija i nekoliko ratova kasnije, u prvoj sezoni pod nemačkom okupacijom, u „Srpskoj sceni" (novom glasilu koje Narodno pozorište objavljuje 1934–35. pod starim nazivom „Pozorišni list", potom nekoliko sezona pod imenom „Scena", da bi tokom okupacije dobio prefiks „srpski", kao što je i Narodno pozorište postalo Srpsko narodno pozorište), u rubrici „Pozorišne beleške", izlazi duži tekst Borivoja Jevtića, književnog referenta i urednika časopisa. Pod naslovom „Za muzej Srpskog narodnog pozorišta", on najpre prepričava razgovor sa univerzitetskim profesorom Pržićem, koji je, kao kolekcionar „starih srpskih gramofonskih ploča u koje su ubeleženi glasovi naših glumačkih i operskih velikana, ili važniji odlomci iz srpskih opera pod dirigovanjem naših starih dirigenata i kompozitora", predočio mnogostruki značaj ovih zapisa za konzerviranje i očuvanje bar delića najefemernije od svih umetnosti, a potom se okreće ideji o osnivanju Muzeja: „O potrebi pozorišnog muzeja suvišno je raspravljati. On treba da sadrži sve ono što čini istoriju prvog srpskog pozorišta, njegovo razviće, njegovu veličinu i njegovu slavu. Tu su, pored pomenutih gramofonskih ploča, portreti i fotografije reditelja, glumaca, pevača i igrača, originali i maske, reprezentativne uloge u kostimu, pisana dokumenta (važnija literatura, glumački rukopisi, arhiv, časopisi i razne edicije, pozorišne liste sređene po sezonama kao građa za istoriju prve naše scene, originalni rukopisi dela naših važnijih dramatičara); zatim, rediteljske i koreografske knjige i nacrti, scenografske skice, makete važnijih inscenacija, dragoceni kostimi, nameštaj od istorijske vrednosti, tipovi oružja, tipovi naših starih varoških i seoskih enterijera, fotografije naših sirovih narodnih igara, itd; najzad, trofeji, venci, dokumenta o odlikovanjima i gostovanjima, kao i rukopisni godišnjaci sa izvacima iz dnevne štampe (kritika, važniji događaji i datumi, polemike)." Uz konstataciju da je veći deo ovih materijala stradao tokom vremena, što usled bombardovanja i ratova, što usled naše poslovične nebrige, Jevtić u ime uprave apeluje na građane da svojim prilozima pomognu da se zbirke popune i zaključuje: „Ideja našeg pozorišnog muzeja nabacivana je kod nas i ranije, ali nije dosad nikad razmatrana s planom. Naš tipičan javašluk ostavljao je naše kulturne potrebe uvek za docnije, kao manje neophodne. Sadašnja Uprava nastoji da ovu ideju pokrene s mrtve tačke i da joj u novom budžetu obezbedi potrebna finansijska sredstva za prve početke."

Crtež Narodnog pozorišta

Nekoliko decenija i nekoliko ratova kasnije...

Jelica Stevanović

LUTKARSTVO SE SVESNO GURA POD TEPIH

„Nema pravednijih, surovijih i iskrenijih sudija u pozorištu od dece“, kaže Saša Latinović

Snežana Miletić

Čarobnica iz Ulice Bonžur, dugovečna predstava Pozorišta mladih, imala je ovog leta mini-turneju po južnim krajevima eks-Jugoslavije – glumci ovog pozorišta igrali su je pred radoznalom dečjom publikom u Herceg Novom i Trebinju. Saša Latinović, scenski ekspert za dečju dušu kaže da su Slobodan Ninković, Slavica Vučetić i on bogatiji za jedno dragoceno iskustvo a svaki susret s decom, ma gde bio, mala je glumačka škola.

„Znate već tu priču, deca su svugde ista, nemirna i radoznala, divna i pametna, i takva i treba da budu, i ako ste im zanimljivi biće najbolja publika na svetu, a ako niste, možete hiljadu puta biti slavan i poznat glumac, ništa vam to ne vredi. Nema pravednijih, surovijih i iskrenijih sudija od njih. Potpuno su nemilosrdni u svojoj iskrenosti, a to je najveća lekcija svakom glumcu. I kada bi odmalena, sva, imala priliku da gledaju predstave za njih, kada bi tako odmalena počela ta vrsta edukacije, slika našeg vrednosnog sistema, siguran sam bila bi mnogo drugačija, mnogo pozitivnija. A deca, uostalom kao i odrasli, gledaju ono što im se ponudi“, kaže Latinović.

„Lutkarstvo je delikatna sfera pozorišnog života a kod nas, nažalost, nema tretman koji bi moralo da ima i koji uostalom i zaslužuje, jer to što lutkari rade baza je za neku buduću pozorišnu publiku. Lutkari zapravo odgajaju pozorišnu publiku a ponekad su čak i razlog zašto neka deca zavole glumu toliko da nekima od njih ona postane i profesija. Žao mi je što je kod nas danas gotovo sramota reći da si lutkar. I zato ja glasno kažem: Ja sam Saša Latinović. Lutkar! Meni se čini da je struka pomalo i sama kriva, ona za samu sebe nema dovoljno poštovanja a onda te ni drugi ne mogu poštovati. Imamo utisak da se lutkarstvo svesno gura pod tepih. Čak i na festivalima, na kojima se ravnopravno takmičimo sa tzv. velikim predstavama, nemamo ravnopravan tretman. Pa ni na Akademiji u Novom Sadu nemamo, ne samo predmet, čak više ni seminare o lutkarstvu. I ko zna koliko smo, ili koliko ćemo još tako, za lutkarstvo talentovanih mladih ljudi propustiti. Mi smo okoreli u dramski, verbalni teatar, toliko smo postali bukvalisti na sceni da ne možemo da shvatimo i prihvatimo da čaša nije samo čaša, nego da ona može postati i vodoskok, i vodopad, reka, more, jezero... Žao mi je, takođe, što i naše Pozorište mladih, koje je prvenstveno lutkarsko, ove godine najavljuje samo jednu lutkarsku predstavu. Pare jesu problem, ali ne smeju biti izgovor. Nema ih, pa bože moj, hajde da uradimo nešto s onim što imamo! Pa više smo radili u ono najgore doba nego danas! Tako gubimo priliku da negujemo mladu publiku. Gubimo važne karike u obrazovanju i oblikovanju tih mladih ljudi. Lutkari moraju da se bore za to pravo. Čak i u vremenu kada velika imena rade tezgaroške predstave, lutkari ne bi smeli da odustaju od svoje misije.“

Saša Latinović

Latinović kaže da je rad u teatru koji se obraća mladim ljudima izuzetno zahtevan: „Ostaješ večno mlad – duhom svakako, ali stalno moraš raditi na svom telu koje te svakom godinom ograničava sve više, moraš biti u toku sa savremenim kretanjima, moraš biti informisan, čitati, pratiti šta se u svetu lutkarstva dešava... Kod odraslih možeš reći 'izvinite, greška' i možda dobiješ pravo na ponavljanje, ali kod dece to baš ne prolazi. Kada jednom izubiš poverenje, teško ga možeš vratiti. Moraš vežbati i glas, učiti razne nove tehnike, svake godine dolaze mlade generacije i one te teraju da ne posustaneš. Imam priliku da razgovaram s njima i vidim u kom pravcu ide njihovo zanimanje za pozorište. Pozorišni ukus novih generacija je potpuno drugačiji. Više od polovine njih bi danas radije igralo neki mjuzikl nego nekog Šekspira. Kod nas se to ne osluškuje, naši repertoari postavljaju se po ukusu nekoliko pozorišnih veličina, kod nekih se tu komotno mogu staviti znaci navoda. Neki zaslužuju poštovanje za ono što su uradili, ali oni pripadaju ukusu drugog vremena. Dolaze mladi ljudi, s novom energijom, ali ne uspevaju da nađu svoj prostor, oni koji pronađu svoje mesto ubrzo postaju kao ti stari ljudi, pa nije onda čudo što mladi ljudi prave stare predstave. I onda ovi koji misle drugačije bivaju stavljeni u poziciji da prave ono što se sviđa pozorišnim veličinama. Stalno isti kritičari, isti selektori, svi se vrte ukrug svojih ličnih interesa. Pitam se, šta će biti jednog dana kada neko uspe da prekine taj krug lažnih vrednosti i isprepleteni krug interesa. Ti novi ljudi mogu tek da virnu na neki alternativni festival koji, niti ima pare, niti medijsku pažnju, a ni mogućnost da nekog od tih mladih ljudi preporuči nekom pozorištu. Mi prosto ne volimo promene, mi smo siromašni, jadni i bedni i nismo u stanju ništa da promenimo. Pa ni sitnice. Koje život znače. Naš kulturni koncept je totalni sunovrat u jedno veliko ništa. Naše pozorište je mrtvac na aparatima, kao i naša kultura. Pa mi nemamo elementarno, nemamo ni dečji, ni omladinski program na TV-u, i u tom smislu nešto se može promeniti jedino ako nam Evropska unija naredi pola sata TV programa za decu“, kaže naš sagovornik.

Latinović, međutim, nije samo lutkar. Pre izvesnog vremena počeo je da predaje na novosadskoj Akademiji umetnosti, i to praktični deo na predmetu dikcija. Studente uči pravilnom disanju, pravilnom govorenju, izgovaranju glasova, akcentima, stihu, besedništvu... Pitamo ga, kakva su ta nova deca, kako govore?

„Govore puno, ali govore skromno u smislu fonda reči. Nešto je posledica nečitanja, nešto gledanja televizije, a nešto savremenog autizma. Generalno gledano, dobro je što su radoznali, gore od želje da uče i to raduje. Uticaj zapadne kulture na njih je ogroman, i u pozitivnom i u negativnom smislu. I što ih više gledam sve više brinem za njih jer ako se uskoro ne poradi nešto na pozorišnom menadžmentu, ako direktori pozorišta ne postanu ozbiljni menadžeri koji će stvarati pare i budu i dalje kukali kako im političari ne daju iste, biće velikih problema. Jer, neće nas finansirati ni grad, ni pokrajina, ni republika, radiće samo najspretniji, to nam je budućnost. I tekovina zapadne civilizacije kojoj stremimo. A nije nemoguće to postići, potencijal imamo, evo navešću samo Pozorište na Terazijama i novosadskog diplomca Ivana Bosiljčića, ili Novosadsko pozorište/Ujvideki sinhaz u kojem su svi odreda, ne samo odlični glumci već isti takvi pevači i plesači i sve to umeju jako dobro da iskoriste. I u Pozorištu mladih mogao bi da se uradi mjuzikl, i tu ima potencijala, ali ne i dovoljno volje, čini mi se. Setimo se samo kako uspešna predstava su bili *Momci iz benda*. Prošle godine u režiji Olivere Đorđević napravljen je mini-mjuzikl za zatvaranje zrenjaninskog festivala koji je dobio puno komplimenata, a u kom su učestvovali glumci iz gotovo svih pozorišta u Vojvodini, tako nešto probaćemo da uradimo i na sceni Pozorišta mladih, krajem ove godine, i to sa Agotom Vitkai, takođe pedagogom na novosadskoj Akademiji.

Sekretarijat za kulturu Skupštine grada Beograda usrdno dariva svoje jedine pozorišne novine. „Ludus“ uzvraća s blagodarnošću.

RASPEVANA MELODRAMA

Mjuzikl *Glorija* na sceni Pozorišta na Terazijama

Mjuzikl *Glorija* rađen po delu Ranka Marinkovića u koprodukciji Pozorišta na Terazijama i Budva grad teatra, izvođen krajem jula u Budvi, imao je beogradsku premijeru 5. oktobra za koju se tražila karta više. Pred prestoničku premijeru u umetničkoj ekipi su isticali da su im, s jedne strane, izvođenja u Budvi i kontakt s publikom mnogo značili doprinoseći da likovi u toj dirljivoj i ne samo ljubavnoj priči – smeštenoj u pedesete godine prošlog veka u malo, mediteransko mesto – budu još potpuniji, celovitiji, a s druge, da se na matičnoj sceni predstava izvodi uz orkestar, tj. živu muziku što donosi posebno ushićenje.

Govoreći o radu na predstavi Iva Milošević, između ostalog, kaže da se kao svojevrsnim polazištem u radu oslanjala i na italijanski neorealizam, Felinijeve filmove: „Bavili smo se čistim emocijama, kao nečim što jeste najvažnije vrednosti među ljudima. Što se žanra tiče, rekla bih da je to muzička melodrama sa elementima komedije. Jer, kada kažete mjuzikl ljudi očekuju više koreografije i blještavila... Bilo je izazovno oprobati se u, za mene, novoj pozorišnoj formi i jednu ozbiljnu, slojevitu priču s tragičnim krajem ispričati drugim sredstvima. Mi smo u *Gloriji* u prvi plan izvukli pitanje ljubavi, odnosno spremnosti da se ona pretpostavi ličnim ambicijama, nekim, možda, pogrešnim uverenjima... Mislim da je ta tema vrlo aktuelna u ovom vremenu, kada se o ljubavi što je manje ima sve više govori. Međutim, *Glorija* otvara i pitanje manipulacije kao i pitanje o cilju koji (ne)opravdava sredstva.“

Ivan Bosiljčić, govoreći o predstavi i svom liku Don Jereu, kaže da ga je radio „punom snagom“, da lik obeležavaju, pre svega, unutarnje borbe, da je to čovek koji nam je i danas blizak: „Problemi Don Jerea nisu samo problemi jednog kaluđera, ni samo ljubavne dileme; to su pitanja koja tište savremenog čoveka, to su sukobi i borbe unutar čoveka samog i borbe sa onim što čoveka okružuje, borbe između starog i novog, borbe za promene... Evo, naša beogradska premijera se odigrala na desetogodišnjicu petooktobarskih promena u zemlji.“

Glorija, Pozorište na Terazijama

Naslovnu junakinju igra Ivana Knežević koja ističe da je reč o nežnoj, osetljivoj mladoj ženi: „Ona je prvo bila artistkinja u cirkusu, jedinom svetu za koji je znala i u njemu se osećala sputanom. Da bi našla svoj mir otišla je u manastir. Dakle u drugu krajnost. I kad je pomislila da je to njen život, da se pronašla, ona upoznaje Don Jerea, muškarca u koga se zaljubljuje. To u njoj otvara žestoku unutrašnju borbu i rađa odluku da se ljubavi treba prepustiti bez obzira na cenu. Ta ljubav joj ne biva uzvraćena na pravi način, a žene su, rekla bih, spremnije da se za ljubav žrtvuju nego muškarci. Ona se odlučuje na svoj tragičan kraj, ali naša predstava pre svega govori o tome kakvu i koliko snagu ljubav ima, odnosno može imati.“

Po rečima umetničke ekipe *Glorije*, u srcu te predstave je emocija, odnosno ljubav kao ključna tačka života od koje se ne treba distancirati bez obzira na trendove vremena u kome živimo.

Dramatizaciju *Glorije* potpisuje Jovan Ćirilov, a glumačku ekipu čine i Rade Marjanović, Duško Radović, Feđa Stojanović, Katarina Gojković, Milan Milosavljević... Scenograf je Gorčin Stojanović, kostimograf Boris Čakširan, koreograf Danica Arapović. Učestvuju balet i hor Pozorišta na Terazijama, a originalnu muziku Kornelija Kovača izvodi orkestar tog pozorišta.

A. Dobrović

POZORIŠTE JE I SREDSTVO ZA DRUŠTVENE PROMENE

„Cardboard Citizens" je londonska organizacija koja menja živote beskućnicima i ljudima s margina kroz teatar i izvođačke umetnosti

Aleksandra Jakšić

Nijedna kompanija u Ujedinjenom Kraljevstvu ne demonstrira bolje kapacitet teatra da transformiše život kroz lično ohrabrivanje i ponovnu izgradnju poljuljanog samopouzdanja. Rad 'Cardboard Citizensa' s beskućnicima i način na koji njihove predstave otvaraju oči publici i provociraju strastvene debate neprocenjivi su", ovako ovu londonsku organizaciju opisuje svetski poznata glumica Kejt Vinslet, ujedno i promoterka „Cardboard Citizensa". Njihov angažman je koncentrisan na produkciju pozorišnih predstava s beskućnicima i ljudima s društvenih margina kroz koje oni dele svoje iskustvo s publikom i učestvuju u rešavanju svojih problema. Praktikuju tehniku forum teatra, odnosno „teatar potlačenih" Augusta Boala – pozorište je sredstvo za društvene promene, tj. razvoj i obrazovanje učesnika i publike. Osnivač je Edrijan Džekson, prevodilac Boala, s kojim je 15 godina podučavao tehnike pomenute vrste teatra. Pored pravljenja predstava koje su namenjene širokoj publici da bi joj približile probleme pomenutog društvenog sloja, oni ohrabruju socijalno izopštene ljude da razviju samopouzdanje kroz projekte i radionice, rade na njihovoj inkluziji, a u sve to im i praktično pomažu da pronađu dom, posao, da im obezbede zdrastveno osiguranje itd. Radionice su najpre posvećene neškolovanim i nezaposlenim mladima. Takođe, svake godine kroz njihove programe obuči se oko 300 praktikanata i socijalnih radnika tehnikama „teatra potlačenih".

Jedna od glavnih aktivnosti kompanije „Cardboard Citizens" su godišnje „hostelske" turneje, koje se održavaju u hostelima za beskućnike, društvenim centrima, školama, pozorištima – one su se pokazale kao najbolji model praktikovanja forum teatra (interaktivnog pozorišta gde svako iz publike na bini može ponuditi rešenje problema protagonista), inspirisanja, podsticanja publike (njihove predstave su zasnovane na ličnim iskustvima ljudi koji su prošli kroz programe ove trupe, a svi glumci su u jednom trenutku života bili beskućnici). Na ovogodišnjoj turneji, koja traje od sredne oktobra do sredine decembra, igraju novu predstavu *Or Am I Alone?* nagrađivane autorke Lizi Naneri. Priča prati tri žene, mladu Suzan koja pokušava da pobegne iz Londona, socijalnu radnicu Lusi koja svojim iskustvom hoće da pomogne ljudima s kojima radi i uspešnu Danijelu čiji biznis vrtoglavo propada.

Predstava *Mincemeat* „Cardboard Citizens"

Prošle godine „Cardboard Citizens" imali su vrlo zapaženu predstavu *Mincemeat* autora Edrijana Džeksona (on režira sve predstave ove kompanije) koja se bavila pitanjima identiteta, problemima života i smrti, pozadina su bila dešavanja iz Drugog svetskog rata – kidnapovanje sudije koji će 2009. odgovarati za ratne zločine, scena iz 1909. prati život mladog Hitlera u skloništu za beskućnike u Beču a u sceni iz 1943. more na španskoj plaži izbacuje telo vojnika koji je sprečio smrti hiljde ljudi. Komad je izvođen u jednom londonskom skladištu, a uz profesionalne glumce igrali su i bivši beskućnici. Tehnikom forum teatra bavili su se problemima duševne bolesti u *Vojceku*; publika je suočavana s pitanjem šta bi radili kada bi neko u njihovom okruženju počeo da pokazuje šizofrenične simptome kao Vojcek. Po oceni kritičarke „Gardijana" to je „jedna od najboljih inscenacija Bihnerove drame koju sam ikada videla... kompanija i drama perfektno odgovaraju jedna drugoj". Šekspirov *Timon Atinjanin* je smešten u milje modernih seminara o menadžmentu, 'cilj', 'lični razvoj' i 'transformacija' su principi, a drama, pomešana sa savremenim svedočenjima, u funkciji je motivacije biznismena. U provokativnoj crnoj komediji *Visible* preispitivali su lažnost naizgled 'savršenih' života i lično pravo na sreću – bračni par, čiji je život 'med i mleko' priprema nedeljni ručak za prijatelje i susede na kom ništa nije kako bi trebalo da bude. Na Šekspirovom *Periklu* radili su zajedno s pozorištem „Royal Shakespeare Copmany", a produkciji je prethodila 'sažeta verzija' koja je igrana za grupe izbeglica koje žive u Londonu – za Avganistance, Iračane, Kurde, Latinoamerikance, Afrikance, Bosance... Na izvođenjima prisutni su pričali o svojim izbegličkim iskustvima...

„Dosađivao sam se u hostelu i na predstavu sam otišao samo zbog besplatnih sendviča. Međutim, zainteresovao sam se, privukla me je gluma. Napustio sam školu s devet godina i od tada praktično ništa nisam radio, nisam imao ni nadu ni budućnost. Sada vodim jedan od kompanijinih kurseva u londonskom 'National Youth Theatre'"; „U hostelu u kom sam bio smešten pogledao sam predstavu *Urban Wildlife*. Rešio sam da se pridružim projektu 'Act On It', i to je bila prva stvar koju sam ikada završio. Celo iskustvo mi je pomoglo da sazrim kao osoba", samo su neka od svedočenja sadašnjih članova „Cardboard Citizensa".

Dnevnička beleška o predstavi *rEvolucija: Master class*

LAVIRINT KOJIM TREBA IĆI

Predstava-igra *rEvolucija: Master class* omogućila mi je da saznam još neku istinu o sebi, a tek mogu da zamislim šta proživljavaju glumci. To je lepota življenja. Ponekada rečima ne umemo da iskažemo šta mislimo. Zato su tu pokret, geg, mimika, uzdah, smeh, suze

Duška Čavić Žozi

Na repertoaru Ateljea 212 u režiji i prema dramaturgiji Katarine Pejović i Borisa Bakala, iz zagrebačke trupe „Bacači sjenki", našla se interaktivna predstava koja ima jasni početak, ali uvek nepoznati krajem – *rEvolucija: Master class*. To je drugi deo trilogije koja će se ostvariti tokom 2010, u saradnji tri pozorišne kuće: Zagrebačkim kazalištem mladih (ZKM), Ateljeom 212 i Teatrom &TD iz Zagreba.

Jedna od slika vezanih za predstavu: reditelj Boris Bakal je stajao gotovo neprimetno pored šanka u čuvenom bifeu Ateljea, dok sam razgovarala s mladim i veoma simpatičnim glumcem Srđanom Jovanovićem. Srđan je prvi vodič kroz predstavu. On upućuje gledaoce na to da je predstava drugačija od onih na koje su navikli, da oni koji ne žele da učestvuju mogu da izađu vrlo brzo napolje, a da će se tok u naredna dva sata menjati prema pričama i reakcijama, pokretima i zvucima glumaca i publike zajedno... Tada sam shvatila da je Boris reditelj i nastavila da s njim razgovaram, pošto je Srđan morao da odjuri na scenu. Bakal kaže da se ideja suživota i zajednice raspala, ali da postoji još uvek nešto što spaja ljude. Šta je to? Prva predstava u Zagrebu bavi se time. Ova u Ateljeu je na neki način nastavak, a kreće se s radom na trećem delu delu koji će se baviti duhovnom i fizičkom reprodukcijom i zadovoljstvom.

Kao svoj zadatak kroz ovaj tekst sam sebi zacrtala da ne otkrijem lavirint igre kojim *Master class* ide, već da navedem čitaoca da ode u pozorište i uplete se bez odlaganja i mnogo razmišljanja u ovu igru. Doživeće pravu i istinsku katarzu. Ja sam je doživela učestvujući na premijeri, zatim još jednom. A nameravam da postanem stalni gledalac ove neobične predstave i da učestvujem kad god mogu, jer ona meni, kao osobi koja je jednom i zauvek želela da u životu postane glumica, pruža puno pravo da kažem šta mislim, da pravim neobične pokrete, da vrištim, da... Ma ne, ne smem da vam otkrijem sve tajne. TAJNE MORATE OTKRIVATI SAMI!

rEvolucija, Atelje 212 (Foto: Dušan Đorđević)

Mladi glumci koji igraju ovu igru su lepi, snažni, duhoviti, tolerantni, autoritativni, iskreni. Kupili su me ovom predstavom za ceo zivot. Veliki su rad i proces prošli s Katarinom Pejović i Borisom Bakalom. Uneli su deo ličnog i u smislu dijaloga i u vidu monologa koje govore. Oni su: Aleksandra Janković – visoka, stasita žena plave kose. Nosi u sebi priču i dilemu majke, moderne žene. Glumica. Mislite, lako je njoj. „Ma, Žozi moja, nije nikom lako", rekla bi ona lepim, blagim splitskim naglaskom. Hristina Popović-Mijin – prelepa Valkira s kosom do kraja leđa. Ume da bude ozbiljna. To traje nekoliko trenutaka. Stručnjak za bap. Autoritativna. Ana Marković – rekli biste „Aaaa, s njom neće biti nikakvih problema"! Al' ume da podvikne. Itekako. Visoka brineta. Joana Knežević – crnokosa. Malo đule od žene. Vrca od energije. Varira od usijane do isključene ringle. Sve četiri glumice su potpuno različite. Lepe, interesantne, duhovite žene. Srđan Jovanović – veseo, brz, vodic kroz predstavu. Nemojte da vas zavara njegov još uvek dečački mio izgled. I on ume da podvikne! Bojan Krivokapić – naočit muškarac. Imate utisak da mu se ne treba suprotstavljati. Probajte! Tu su još neverovatno simpatičan inspicijent Milenko Adamov, za veoma bitnu postavku svetla zadužen Duško Kovačević, a za svetla – Davor Duboka. Za ovu predstavu tehničari kažu da im je uvek zabavno da rade i da je svaki put drukčije. Nema klasične scenografije. To su rekviziti – table, krede i zvonce koje ograničava i glumce i publiku da s pričom ne odu u beskraj... a mogli bi. Jer bivaju upućeni putem smernica koje tretiraju probleme savremenog života kao što su novac, ekologija, vera, obrazovanje, seks, hrana, materijalno sticanje, zdravlje, strepnja, roditeljstvo, tolerancija, smrt... I onda kreće klupko da se odmotava, petlja, zamotava, pa opet klupko pobegne ispod neke stolice, pa ga nađu ZAJEDNO GLUMCI I PUBLIKA! E, to je suština igre ove! Tretiraju se muško-ženski problemi i odnosi, sve su teme i dijalozi mogući između gledalaca koji postaju ravnopravni učesnici. Vidi se i oseća u predstavi da je Atelje 212 s najboljom voljom i velikim poverenjem izašao u susret ovakvom pozorišnom činu, koji bi se pre mogao nazvati igrom nego predstavom. Ali, ipak – ovo je delo „Bacača sjenki" i glumaca. Njihova moć, dobronamernost i snaga da pričaju i svoje privatne storije na neverovatno zanimljiv i duhovit, životan način dovode pojedine gledaoce u čudno stanje. Ima ljudi koji su već više puta bili na predstavi.

... Čim sam ušla u salu ukapirala sam da više ništa neće biti kao pre. Skembali su me da učestvujem i biću im zahvalna za to do kraja zivota. Jer, život su mi ulepšali. Ne samo te večeri. Nego, za ceo život. Svom snagom učestvovala sam u predstavi. Nisam se libila da govorim o najintimnijim stvarima, kao što je – BITI LJUBAVNICA! Zatim, vrištala sam u mraku, jer trebalo je samo zvucima reprodukovati priču koju je šestoro glumaca pričalo nama šestoro na uho. Još uvek ne znam da li su priče bile iste. Neki od gledaoca mislili su da sam profesionalna glumica ili da sam kao gledalac namerno ubačena u predstavu. Posle premijere bila sam sva vruća, kao da imam temperaturu, ustreptala i beskrajno počastvovana jer su mi glumci rekli da sam im ulepšala predstavu i da mogu da dođem kad god zaželim. Ali, mogu i svi gledaoci opet da dođu.

Na sledećem izvođenju na kom sam bila, morala sam da izađem napola predstave i posle mi je Joana – energetska bomba, rekla kako je na kraju bio šou! Pa, ima li veće sreće za glumce, tehničku ekipu, Katarinu i Borisa kada se tako nešto desi! Jer, zaista su stvorili revolucionarnu predstavu. Stvorili su igru koja vrca od emocija, neverovatnih priča iz života, u kojoj se publika otvara...

Jedna gospođa me je strašno iznervirala svojom suludom idejom da četrnaestogodišnjaci ne mogu da donose odluke. Na to sam ustala i zamolila jednog dečačića u publici da kaže šta misli o tome kao punopravni učesnik *Master classa*. Rekao je: „Pa naravno da mnoge odluke donosim sam, ali za druge treba još da porastem." Glumci-naratori koji vode računa o tajmingu sada bi pritisnuli zvonce za kraj moje „besede".

Ova predstava-igra omogućila mi je da saznam jos neku istinu o sebi, a tek mogu da zamislim šta proživljavaju glumci. To je lepota življenja. Ponekad rečima ne umemo da iskažemo šta mislimo. Zato su tu pokret, geg, mimika, uzdah, smeh, suze. Predstavu sada karakterišu kao interaktivnu. Ali, ona je mnogo više od toga. Ona je paradigma istinske demokratičnosti, tolerancije, istine, razumevanja i igre među ljudima. U našim srcima. Kome se ne dopada – MOŽE SLOBODNO DA IZAĐE! U tome je snaga i suština SLOBODE! Beograd je dugo čekao na predstavu kao što je *rEvolucija: Master class*!

NEK JE SREĆNO O ČEMU SE RADI

Početak sezone 2010/2011. u pozorištima centralnog dela Srbije može se posmatrati i kao svečarski momenat s pevanjem, igranjem, pucanjem, ponosom, nadanjem, opijenošću, pijanstvom, sa više ili manje ukusa

Spasoje Ž. Milovanović

Iako se čini da naslov ovog teksta nema nikakve veze sa sadržajem njega samog, ipak sam pojam sadržaja, kao sublimacije tematsko-strukturalnog preoblikovanja izvanumetničke u umetničku stvarnost, omogućava da se početak sezone 2010/2011. u pozorištima centralnog dela Srbije posmatra kao svečarski momenat s pevanjem, igranjem, pucanjem, ponosom, nadanjem, opijenošću, pijanstvom, sa više ili manje ukusa, uz meze, sarmu, pečenje, kiseli kupus, te i na znana i neznana slana i slatka, mrsna i posna jela, alkoholna i bezalkoholna pića. Nadalje, kontekstualizacija pozorišnog modela u/iz/ka/do modela vojske Republike Srbije proističe iz nataloženog iskustva koje asimiluje i anticipira jedan opšti napor da se u vremenu duboke krize srpskog društva pokuša definisati ono što trenutno svuda uzima maha, s namerom da se takvom kretanju odredi pravac. Na pojavnom planu kriza se, najuopštenije govoreći, iskazuje stalnim širenjem područja života i stvarnosti koji se dovođe u pitanje, ili za koje se makar počinje smatrati da tek treba bitirešeno – šta im je suština i smisao, te na koji način treba da budu uređeni. Na ovaj način se pozorište posmatra ne samo kao izraz, već kao i gradivna svest konglomerata naracija koje čine jednu društvenu stvarnost.

POZORIŠTE „BORA STANKOVIĆ" – VRANJE

Dok ovaj tekst stigne pred čitaoce „Ludusa", o tridesetim, jubilarnim „Borinim pozorišnim danima" u Vranju (21–26. oktobar 2010), razgovaraće se već u prošlom vremenu. Ipak, svaki zainteresovani čitalac moći će nadanja Nebojše Cvetkovića, direktora Pozorišta „Bora Stanković" – Vranje, pre samog početka Festivala, jednostavno da uporedi sa nekim drugim tekstom nastalim nakon njegovog održavanja.

Nakon prošlogodišnjih „Borinih pozorišnih dana" napisao sam da oni repertoarski i organizaciono mogu da posluže kao model mnogim festivalima u reginonu. Na koji način su koncipirani ovogodišnji „Dani"?

Radikalni preokret u kreiranju repertoara festivala, „Borini pozorišni dani" su doživeli 2009, kada je konačno formiran selektorski tim koga čine trenutno najznačajnija imena srpske teatarske scene: Ksenija Radulović, direktor Muzeja pozorišne umetnosti Srbije, Ivan Medenica, teatrolog, i Željko Hubač, dramaturg. Pod motom „Ženska stvar", pored vešto odabranih predstava na večernjoj sceni, umešno i znalački je priređen i prateći program, tako da je prema mišljenju nekih lokalnih medija, a pre svih publike, festival proglašen za kulturni događaj godine.

Ovogodišnji festival je osmislila ista ekipa i biće u znaku čak 3 jubileja: 30. po redu, 100 godina od objavljivanja *Nečiste krvi* i od rođenja Meše Selimovića. Moto tridesetog izdanja „Borinih dana" – „I bi reč" – znači da reči, govor, kazivanje i pripovedanje leže i u najdubljim osnovama pozorišne umetnosti. Povratak rečima, govoru, pričanju priča i slušanju jeste, ujedno, i oblik otpora pozorišta aktuelnom medijskom ludilu, usmerenom isključivo na brzinu, spektakl, skandal, gde svako o svakom može reći svakojake nebuloze bez trunke lične odgovornosti. To svakako devalvira reč koja leži u osnovi ljudske komunikacije. Ovogodišnji festivala biće koncepcijski posvećen dubokoj, drevnoj i suštinskoj vezi između reči i scene, književnosti i pozorišta, a sve u slavu velikih majstora pisane reči, pre svega Borisava Stankovića i Meše Selimovića.

Pozorišni festival od pozorišne do turističko-kulturne manifestacije?

Značaj festivala se može posmatrati i tumačiti kroz više aspekata: politički, ekonomskog, sociološki, kulturološki, estetski... Pozorište „Bora Stanković" u Vranju kao temelj ili baza kulture čiji bi „stubovi" trebalo da budu lokalna samouprava, privredni i društveni subjekti, koji bi finansijskim ulaganjima omogućavali da „Borini pozorišni dani" u narednom periodu budu stecište kulture ne samo u rodnom gradu Bore Stankovića već i u zemlji. Kada bi srpska pozorišta bila tretirana kao simbol gradotvornosti i kao ponos gradova iz kojih dolaze, i te kako bi postojala mogućnost za prerastanje „Borinih pozorišnih dana" u svojevrsnu turističko-kulturnu manifestaciju. Danas, u tranzicionoj plutokratiji, pozorišta su najčešće balast i drugorazredna obaveza osnivača.

Pozorište „Bora Stanković" iz perspektive direktora?

Pozorište će u narednom periodu pokušati da sebe odredi kao centar profesionalne kulture gde će se, osim rada na formiranju sopstvenog repertoarskog identiteta koji vidimo kao spoj proverenih tradicionalnih vrednosti (ali i kroz njihovo preispitivanje, tj. kroz estetsko osavremenjivanje) i savremenog, pa, ako hoćete, i istraživačkog.

Pokušaćemo, dakle, da izgradimo identitet teatra koji će, uz ozbiljan pijetet prema klasičnoj literaturi, probati da učestvuje u stvaranju kulturnih vrednosti i u regionu.

KNJAŽEVSKO-SRPSKI TEATAR – KRAGUJEVAC

Početak sezone Knjaževsko-srpskog teatra – Kragujevac obeležen je 5. međunarodnim pozorišnim festivalom malih scena – Joakim interfestom, koji je trajao od 7. do 15. oktobra 2010. Ukratko, opravdao je u punom smislu značenja svojevrsnu titulu festivala od izuzetnog nacionalnog značaja.

„Otkrivanje savremenosti", kao crvena nit Festivala, omogućila je Draganu Jakovljeviću, selektoru i direktoru Knjaževsko-srpskog teatra, da okupi predstave koje „iako dolaze iz različitih kulturoloških, društvenih i političkih okruženja, svaka na svoj način, bacaju novo svetlo na odnos prema dramaturškoj baštini i tradiciji. Postavljaju suštinska pitanja i na prihvatljiv i moderan način lucidno istražuju odnos pojedinca prema istoriji i svetu". Odabrane predstave: Knjaževsko-srpski teatar iz Kragujevca, *Pioniri u Ingolštatu*, M. Flajser, reditelj Ivana Vujić; NUCK Anton Panov iz Strumice, Makedonija, *Crvena magija*, M. De Gelderod, reditelj Vladimir Milčin; Teatar Al. Davila iz Piteštija, Rumunija, *Rumunski patriotizam*, M. Stefanesku, reditelj Dan Tudor; Dramatično-kuklen teatr iz Vraca, Bugarska, *Sanjajući beg*, M. A. Bulgakov, reditelj Nikolaj Poljakov; Compagnia Berardi-Casolari, Teatro Stabile di Calabria, Festival Internazionale Castel dei Mondi, Associazione Musicale Auditorium, Rim, *Ja probam da poletim*, autorska predstava Đanfranka Berardija; Ujvideki sinhaz, Novi Sad, *San letnje noći*, Šekspir, reditelj Zoltan Puškaš; Kyiev Academic Theater Art Studio, Kijev, *Sve o ljubavi*, A. Oles, reditelj Aleksej Kuzeljni; Narodno pozorište Sarajevo, *Gospođica Julija*, Strindberg, reditelj Gradimir Gojer; Talk is Free Theatre, Barrie, Kanada, *Priča o Ivanu Protiv Ivana*, Gogolj, režija Aleksandar Lukač; vrednovao je žiri: Boro Drašković, reditelj i predsednik, Dragana Bošković, teatrolog, i Slavko Milanović, dramaturg. Najbolja predstava je *San letnje noći*, nagrada za režiju pripala je Ivani Vujić, najbolja ženska uloga – Mediha Musliović za ulogu gospođice Julije, nagrada za najbolju mušku ulogu ravnopravno je

Dundo Maroje Kruševačkog pozorišta

dodeljena Anastasu Popdimitrovu za ulogu Hludova u predstavi *Sanjajući beg* i Toniju Mihajlovskom za ulogu Jeronima u *Crvenoj magiji*. Po mišljenju publike najbolja predstava bila je *Ja probam da poletim*, koja je ujedno dobila i specijalnu nagradu stručnog žirija. Kao kuriozitet vezan za ovu predstavu jeste činjenica da je pisac, reditelj i jedini glumac u njoj – Đanfranko Berardi slep. Otuda se priča o čuvaru provincijskog pozorišta, neshvaćenom glumcu, zarobljenom u prostoru svojih odglumljenih likova i potucanja po belom svetu, dodatno zaigrava u zaumnosti doživljenog pozorišnog čina.

Konačno, muzičko-scenski program upriličen u čast nagrađenih, u kom su učestvovali Mirko Babić, prvak kragujevačkog teatra, Bora Dugić, muzički stvaraoc, te članovi Državnog univerziteta za kulturu i umetnost sanktpeterburgškog pozorišta „Pod krovom", na najbolji mogući način doprineo je svečarskoj atmosferi i jasno naglasio predstojeću saradnju ne samo ova dva pozorišta, već i saradnju Kragujevca i Sankt Peterburga.

KRUŠEVAČKO POZORIŠTE

Učešće predstave *Dundo Maroje* na Pozorišnom festivalu u Mladenovcu (6–12.10.2010), u okviru kog je predstava *Mocart* nagrađena kao najbolja predstava za decu, potpisivanje protokola o stalnom igranju *Dunda Maroja* na sceni Ateljea 212, te učešće *Tvrđave* na 30. Borinim pozorišnim danima, jasni su pokazatelji uspešnosti prethodnih sezona Kruševačkog pozorišta u kojima su ove predstave nastajale. Nova, velika, ansambl predstava *Put oko sveta* B. Nušića u režiji Juga Radivojevića i kooprodukciji Kruševačkog pozorišta i jagodinskog festivala „Dani komedije", već tokom samog procesa stvaranja zaintrigirala je najširu javnost. Upravo iz ovog razloga smo napravili kratak intervju s Miloradom Mandićem Mandom, koji tumači lik Jovanče Micića.

Više od 40 TV serija, TV i igranih filmova, više od 60 pozorišnih premijera, i prvi put u pozorištu izvan prestonice?

Kad već praviš podelu na prestoničkа i ona druga pozorišta red je da navedem i zajedničku muku – pare nisu problem, para u svakom smislu – nema! Iako je Beograd milionski grad i ima desetinu pozorišnih institucija retko se neka od tih usude da se prihvate postavljanja ansambl predstava. Razlog je isplativost istih, jer sudeći po platežnoj moći građana i ono malo procenata pozorišne publike para za ulaznice nema. Sudeći po odnosu ljudi koji između ostalih zaduženja imaju i ono što se zove briga o pozorištu i zaposlenima, kako je počelo s finansijama i otpuštanjima – na repertoarima mnogih pozorišta igraće se monodrame – pod uslovom da glumac ne bude premoren od čišćenja sale, nameštanja dekora i podešavanja svetla. Izgleda da se uloga pozorišta polako svodi na to da se spuste zavese i preko njih jedno veliko belo platno na kome će se emitovati španske i meksičke serije za sve one koji žele da utvrde novi maternji jezik, a eto slučajno su u gradu i slučajno baš u blizini ,,teatra stranih jezika". Za one baš uporne koji ne žele da zaborave ko su i odakle su, možda jednom mesečno može da se emituje i snimak neke pozorišne predstave. E, s obzirom na sve gorenavedeno prava je radost imati priliku podsetiti narod, a i predstavnike vlasti koji o kulturi brinu, da postoje i domaći pisci, da još postoje i glumci i reditelji i scenografi, kostimografi, dekorateri, majstori svetla i zvuka i da ne nabrajam dalje mnoštvo neophodnih ljudi za bilo koji pozorišni prikaz. Kako je pozorište luksuz kako za publiku, tako i za one koji u pozorištu rade, ja eto dobih priliku da se „luksuziram" na sceni Kruševačkog pozorišta. Ne, da se ne shvati pogrešno, nije Kruševcu car Lazar ostavio u nasledstvo silne dukate pa se ima za pozorišna dešavanja, nego se čelni čovek i zaposleni bore za svaki dinar makar čekali i dve godine pred vratima nadležnih koji samo treba da ispune svoju zakonsku obavezu. Na svu sreću ansambl Kruševačkog pozorišta uz upornost kad je dokazivanje postojanja u pitanju, neguje i neku vrstu tradicije da u komadima koji su na repertoaru ima i gostujuće glumce. Pre mene to su bili i Lane Gutović i Đuza Stojiljković, Tanja Bošković i da ne nabrajam mnoge druge. Moje prvo gostovanje za sve ove godine rada: iznenađen sam, vedrinom duha, ambicioznošću, vrednoćom, trudom i zalaganjem, osećajem za kolektivnu igru i profesionalnošću, ja se uz ovaj rad podsetih šta to beše zdrava atmosfera. A što se razlika tiče, njih gotovo da nema. Svuda se uprkos problemima, a u skladu sa nemogućnostima radi naporno i uporno – bar za sada.

Jovanča od Ilije Stanojevića, preko Miodraga Petrovića Čkalje i mnogih drugih, pa evo do tebe – koliko je teško ili lako odvojiti se od tradicije u glumačkom izrazu, izbeći ili zahtevati upoređivanja?

Rad na pozorišnom komadu ima za pretpostavku želju i volju aktera da se igraju, kako mi to kažemo. Ni izdaleka ne želim sebe da poredim s legendama srpskog glumišta, ali me raduje činjenica da sam eto i ja dobio priliku da nastavim da pričam priču o Jovanči Miciću – istu priču, ali na svoj način i za neku novu publiku. Jovanča Micić je bio i ostao onih karakternih osobina kojima se odlikuje velika većina građana Srbije. Valjda zato publika i uživa u njegovim dogodovštinama prepoznajući čas sebe čas svoje poznanike. Zašto im oduzimati to zadovoljstvo. Smeh je najbolji lek, pa se i ja trudim da sprovodeći rediteljski rukopis i zadatak to ne zaboravim.

Sto godina od *Puta oko sveta* i 50 godina od tvog rođenja – vrednosti koje traju?

Za Nušića znam – večno, za sebe... nemam nikakvu garanciju. Ako je šta i vredelo do sada to se odavno ne broji zarađenim novcem, već uspomenama na kolege i koleginice, na saradnike, ljude koji su se drznuli da pomognu umetnicima a da zauzvrat nemaju ništa od toga, i naravno na publiku prema kojoj se odnosim s poštovanjem kako u poslu tako i u životu. Kad u snu prođem u glavi tekst uloge koju spremam, u nastavku obavezno sanjam aplauze i nasmejana lica publike. S obzirom na procenat zainteresovanih za pozorišne predstave sve češće sanjam ista lica. Pa na kraju ako je i zbog njih – vredelo je svih mojih 50.

POZORIŠTE TIMOČKE KRAJINE „ZORAN RADMILOVIĆ" – ZAJEČAR

Prepuna sala Pozorišta Timočke krajine „Zorana Radmilovića" tokom svake večeri trajanja 19. festivala „Dani Zorana Radmilovića" u Zaječaru (10–16. oktobar 2010), učešće najznačajnijih pozorišnih stvaralaca Srbije, još jedanput su pokazali s jedne strane značaj ovog Festivala za pozorišni život Srbije, dok s druge strane pokazuje svu neophodnost postojanja pozorišne svetkovine, koliko god da se u poslednje vreme govori o njihovoj hiperprodukciji. Otuda je pravo

zadovoljstvo bilo videti ministra Mlađana Dinkića, koji je otvorio Festival, i ministra Nebojšu Bradića, koji ga je zatvorio. Bez ikakvog politikanskog učitavanja, uz već započeta razmeštanja vladinih službi i agencija po unutrašnjosti, njihovo prisustvo uliva nadu da su učinjeni prvi koraci ka tako dugo najavljivanoj decentralizaciji. Prvog dana Festivala, nakon pozdravnog govora gradonačelnika Zaječara, prigodnu besedu održao je Dušan Kovačević, kako o Festivalu tako i o druženju i saradnji sa Zoranom Radmilovićem. Iste večeri nastupio je Zvezdara teatar predstavom *Generalna proba samoubistva*. Narednih večeri (selektor Branislav Lečić) predstavili su se sarajevski Kamerni teatar 55 predstavom *Žaba*, Šabačko pozorište – *Događaj u stanu br. 2*, Narodno pozorišta iz Beograda – *Pokojnik*, Atelje 212 predstavama – *Čekaonica* i *Pazarni dan*. Festival su zatvorili domaćini, premijerom predstave *Karolina Nojber*, tekst N. Romčević, režija Miloš Jagodić. Ostaje žal što ova predstava nije konkurisala za glavnu nagradu Festivala.

Stručni žiri: Irfan Mensur, glumac, dr Milivoje Mlađenović, teatrolog, i Biljana Vujović, glumica – odlučio je da glavno festivalsko priznanje, nagradu „Zoran Radmilović" dobije Emir Hadžihafizbegović, za ulogu Zeka u predstavi *Žaba*. Ovaj glumac je dobio i nagradu „Zoranov brk", koja se dodeljuje glumcu večeri. Osim njega, istu nagradu dobili su: Predrag Ejdus za ulogu u *Pokojniku*, Aneta Tomašević za Eru Nikolajevnu u *Događaju u stanu br.2*, Branimir Brstina za uloge Kapetana, Biznismena, Psihijatra i Advokata u *Generalnoj probi samoubistva*, Nebojša Ilić za ulogu u *Čekaonici*, Anita Mančić kao Šančinka u *Pazarnom danu*. Poseban žiri, u sastavu Dejan Sotirović, Mirko Stokić i Dragoslav Nikolić, jednoglasno je doneo odluku da priznanje za najbolju scenografiju pripadne šabačkoj predstavi, koju, kao i dramatizaciju i režiju, potpisuje Nikita Milivojević. Nagrada publike pripala je *Generalnoj probi samoubistva*.

U okviru Festivala održane su i promocije knjiga, dečje predstave, izložbe i tribina o decentralizaciji kulture u Srbiji.

NARODNO POZORIŠTE NIŠ

Renoviranjem pozorišta, kojim će se potvrditi jedna od ključnih pozicija Narodnog pozorišta Niš u teatarskom prostoru Srbije, ali i regiona, pre svega kao mogućnost realizovanja vapajućih zahteva za baletom, operom, i drugim zahtevnim inscenacijama koje nedostaju ovom delu Srbije, NP Niš bilo je prinuđeno da svoju prvu premijeru u tekućoj sezoni izmesti u prostor Pozorišta lutaka. Predstavom *EUfemmeIZAM*, režija i koncept scene Olja Đorđević, uz besprekoran šarm glumica Narodnog pozorišta Niš (S. Krstović, J. Hodžić, V. Josipović, I. Nedović, M. Vukojević-Cvetković, N. Nedović – k. g.) progovorilo se o neophodnosti komunikacije kao jedino mogućem načinu prevazilaženja problema. Krenulo se u istraživanje koje polazi od pretpostavke postojanja rodnog, pa i polnog identiteta, kao i samog identiteta uopšte, da bi se jedino ispravno ishodište pronašlo u objedinjujućoj teoriji kulturnog konstrukta.

NARODNO POZORIŠTE UŽICE

Nepretenciozno u iznalaženju scenskog izraza, a opet pedagoški i repertoarski neophodno Narodno pozorište Užice započelo je sezonu 2010/2011. premijerom Rucanteove *Mušice*, koju je adaptirao i režirao Slavenko Saletović, kome je to stota premijera u karijeri. Profesor Saletović ljubazno se odazvao našoj molbi da prokomentariše svoj rad na ovoj predstavi i prvu saradnju s Narodnim pozorištem Užice.

***Mušica* danas, posebno *Mušica* u Užicu 2010. godine?**

Zašto neko ili neki uporno, istrajno, permanentno na ovoj našoj planeti stavljaju na repertoar pozorišta skoro 500 godina (od 1530) komediju Anđela Beolka Rucantea *Mušica*? Ili još uže, najuže, šta su imali na umu sastavljači repertoara u teatrima Beograda, Novog Sada, Sombora, Subotice, Leskovca... kada su dogovorili s rediteljima Zoranom Ratkovićem, Nebojšom Komadinom, Ljubomirom – Mucijem Draškićem, Slobodanom Đukićem, Zlatanom Dorićem, Radišom Grujićem, Bogomirom Đorđevićem, Petrom Zecom, Milenkom Zablaćanskim, Ljubosavom Majerom... (praštajte oni koje nisam, u neznanju pomenuo), a evo sada i u Užicu sa Slavenkom Saletovićem, da na scenu postave ovo dramsko delo? Bazična težnja za razgaljivanjem sumorne publike? Prekrasna prilika za razigravanje i komedijsko nadigravanje dela ansambla? Tematski krug? (Moral, vernost, odanost, prevara, preljuba, izdaja?) Ambicija istraživača klasičnih komedijskih konvencija u sudaru i pretapanju sa uzusima savremenog teatra? A smeh kao ciljano dejstvo predstave? Možda u smehu malene, lekovite doze kritičkog otklona prema iskrivljenjima morala? A možda sve te neumesnosti, nemoralnosti i nepodopštine rade neki drugi ljudi, mi se samo smejemo? A smejući se prepoznajemo?

Ko su likovi *Mušice* danas?

Ko su ti ljudi koji delaju, žive i funkcionišu po principu: „Moram da te prevarim, da ti ne bi prevario mene"? Kako to da ni zanimanje, ni stepen obrazovanja, ni broj godina života ne hladi i ne osvešćuje te uporne tragače lične koristi i direktnog ćara? Da li ta ljudska vrsta sebičnjaka, koristoljubaca, sakupljača dobiti uporno plovi s nama i u nama kroz trajanje ljudskog veka? I da li je to samo smešno, ili je i tužno a i ružno?

Razlike i sličnosti između „prestoničkih pozorišta " i onih u unutrašnjosti?

Da li su razlike u ovako načinjenoj podeli među teatrima samo geografske prirode, ili tu ima još ponešto? Da li je bitno što „centraški" glumci, pa i reditelji i ostali saradnici, posle drugog sata probe pomalo gledaju u svoje časovnike, ukoliko već nisu odjurili na snimanja i probe u drugim teatrima?

Da li je u geografskom centru akumulacija kvaliteta veća i samim tim konkurencija surovija? Da li se „tamo daleko" radi predanije, skoncentrisanije i sa više ljubavi, uz divno osećanje teatarskog, ponekad tako tegobnog, misionarstva? Ili smo svi mi deca iste majke, pozorišne opsesije, a zapušteni ocu koji ima, a za nas ne haje?

***

Ako je oktobar bio u znaku *Mušice*, novembar će ne samo u Užicu, već daleko šire biti definisan 15. jugoslovenskim pozorišnim festivalom, koji će se održati od 8. do 15. Selektorski par – B. Munjin, pozorišni kritičar iz Zagreba, i Z. Stamatović, direktor Narodnog pozorišta Užice – odabrali su predstave iz Srbije, Bosne i Hercegovine Hrvatske i Crne Gore koje, svaka na svoj način, tematizuje ili reinterpretira moto Festivala: „Ceo svet je pozornica, sve ostalo je ćutanje". Festival će biti otvoren predstavom *Falsifikator* u izvođenju ansambla Beogradskog dramskog pozorišta, a zatim će nastupati Narodno pozorište iz Užica s predstavom *Majstor i Margarita*, te *Don Žuan* Crnogorskog narodnog pozorišta, Atelje 212 izvešće *Čekaonicu*, Zagrebačko kazalište mladih *Buđenje proleća*, i Narodno pozorište iz Sarajeva *Sarajevsku pozorišnu tragediju*. Poslednja takmičarska predstava jeste *Metamorfoze* Jugoslovenskog dramskog pozorišta. U čast nagrađenih, dobitnika festivalskih priznanja „Ardalion", poslednjeg dana Festivala biće izvedena predstava *Kate Kapuralica* Narodnog pozorišta iz Sombora.

ŠABAČKO POZORIŠTE

Kao i prethodnih sezona, i ovu je Šabačko pozorište započelo takmičarskom Revijom pozorišnih predstava, pod nazivom „Teatar na pravom putu". Selektor i upravnik Šabačkog pozorišta Zoran Karajić, odabrao je pet predstava – Šabačko pozorište, *Bubnjevi u noći* B. Brehta, adaptacija i režija Aleksandar Lukač (ujedno i prva ovosezonska premijera tog teatra); Narodno pozorište Sombor, *Ženidba* Gogolja, režija Ana Đorđević; Narodno pozorište „Toša Jovanović" Zrenjanin, Lj. Simović *Čudo u Šarganu*, režija Milica Kralj; Narodno pozorište Užice, *Rumunija 21* P. Štefana, adaptacija i režija Goran Golovko; Narodno pozorište Tuzla, *Malograđanska svadba* B. Brehta, režija Jovica Pavić. Stručni žiri (predsednik – mr Spasoje Ž. Milovanović, teatrolog, i članovi – Lilijana Ivanović, reditelj, i Branislav Stanković, istoričar) za najbolju predstavu proglasio je *Bubnjeve u noći*.

Početak Revije obeležila je dodela Godišnje nagrade „Boris Kovač" za umetnički doprinos radu Šabačkog pozorišta, koja je pripala Nikiti Milivojeviću, dok je završetak bio u znaku četrdeset godina umetničkog rada Petra Lazića, prvaka ovog pozorišta.

Za kraj valja istaći činjenicu da je Šabačko pozorište u sezoni 2009/2010. imalo najveći broj premijera, čak devet. Nadamo se da će i u ovoj dostići taj kvantitativni i kvalitativni nivo.

LUDUS

Ludus ne može bez Ministarstva za kulturu Republike Srbije, a verujemo da ni Ministarstvo ne može bez Ludusa

EUfemmeIZAM, Narodno pozorište Niš

OSLUŠKIVANJE TELA, TRAŽENJE DUŠE

Rediteljsko-koreografski put glumice Margarete Taboroši

Snežana Miletić

Glumica Margareta Taboroši diplomac je novosadske Akademije umetnosti, bila je deo ansambla Novosadskog pozorišta, igrala je na vojvođanskim scenama, ali ju je pre godinu dana njena nemirna pozorišna duša odvela u Budimpeštu, na tamošnji Umetnički fakultet na kom je upisala pozorišnu režiju i to na novootvorenom smeru koreografa za fizički teatar. Sada je na drugoj godini. U Novom Sadu, u ulozi reditelja, obrela se nedavno na Dramskom takmičenju mađarskih vojvođanskih pisaca...

Kako je mađarsko pozorište u ovom trenutku jedno od najzanimljivijih u Evropi, i to ne samo zbog fascinantnog Arpada Šilinga, „Ludus" sagovornicu propituje najpre o tome šta to uče na novootvorenom smeru...

„Ovaj smer ustanovljen je jer su ljudi koji vode fakultet hteli da otvore katedru koja će se baviti savremenim pozorištem i svim izrazima i mogućnostima koje ono nudi. Prve tri godine su takozvano osnovno spremanje, ceo razred je zajedno. Mnogo radimo na telu, istražujemo ponašanje tela na sceni, savremeni ples, Marta Graham tehniku, balet, taj-či, aikido... Učimo istoriju plesa, drame, umetnosti i filma, imamo i teoriju muzike a u okviru toga i kreativne muzičke vežbe. Takođe, pohađamo i časove glume i dikcije. Posle treće godine svako se specijalizuje, ili kao reditelj koreograf, ili plesač. Ali već sada se vidi ko bi šta da bude, ko hoće da bude na sceni a ko ima tu stvaralačku crtu. Ima ih, međutim, i nekoliko koji bi radili oboje. Za ove studije odlučila sam se jer se lično nisam dobro i sigurno osećala na sceni, nešto mi je nedostajalo, imala sam utisak da još uvek nisam zrela za scenu i nisam mirno mogla da živim s tom mišlju. Naravno, zahvaljujući ljudima koji

Margareta Taboroši

su mi verovali da moram potražiti svoje odgovore i životno iskustvo, ja ih, evo, sada ovde tražim.

„Mađarska scena, konkretno ova u Budimpešti, jeste raznolika. Treba znati da Arpad Šiling više ne režira u pozorištu, raspustio je svoju ekipu, razočarao se u 'kameno', oveštalo pozorište – ono koje je pozorište samo po zgradi u kojoj je. Nije hteo da primi čak ni profesuru na fakultetu. Sada je zaokupljen pedagoškim i kulturnim projektima koje radi u koprodukciji sa cirkusom. U ovom trenutku jako je priznat Viktor Bodo, on ima svoju nezavisnu trupu i više radi u Austriji, a na jesenji festival u Pešti stiže njegova predstava iz Graca. U Pešti, inače, vlada mišljenje da, ako hoćeš da vidiš dobre predstave, onda treba da ideš u Jožef Katona pozorište. Tamo je najviše dobrih glumaca, to je prvo pozorište u državi, ali nije i najzanimljivije. Alternativne trupe su mnogo kreativnije. U ovom trenutno dosta teška kriza stigla je umetnike u Mađarskoj. Od nezavisnih trupa, tj. alternativnog pozorišta oduzeli su 34% budžeta. U Pešti ima preko 40 pozorišta i trupa, od nadasve umetničkih do onih koji neguju mjuzikl, kabare, neverbalni izraz. Najviše je, kao i svugde, komercijalnih predstava. U Mađarskoj je sve u Pešti, sve što je važno i značajno. Oni nemaju svoj Novi Sad...

„Razlike u glumačkom svetu tamo i kod kuće, međutim, nema mnogo. Ima i predstava bez publike, ali pozorišta s pretplatnim kartama imaju dosta gledalaca. Teme kojima se bave peštanska pozorišta su slične ovima kod nas: ljudi bez nade, nasleđe, globalizacija, Romi su, na primer, izuzetno delikatna tema. U ovom trenutku u Pešti je jako loše stanje za mlade glumce, imaju malo šansi, zapravo sve manje, ali prave svoje trupe, konkurišu za pare na raznim mestima. Ko je uporan i hoće da radi, snađe se nekako. Meni ceo taj peštanski pozorišni svet i život prijaju, osećam da drugačiji mentalitet jako inspirativno deluje na mene. Jako sam zadovoljna komunikacijom sa profesorima, dijalozi s njima su vrlo korisni, posle svakog semestra imamo konsultacije s njima i tačno vidimo koliko smo napredovali. Inače, svako slobodno veče sam u pozorištu, bioskopu, na koncertu. Fakultet organizuje i *work shopove*, letos smo bili na radionici kod Jožefa Nađa. Osim toga, fakultet ima minibus, pa putujemo na izložbe i predstave, ponekad i u Beč.

„Inače, kad sam saznala da su me primili u Pešti, pomislila sam da ću tamo naći mesto odakle neću želeti da odem, ali to još uvek nisam našla. Zato ovo svoje školovanje doživljavam kao šansu za dobijanje na vremenu, vremenu da posmatram ljude. Imam utisak da ljudi u Vojvodini imaju potrebu da odu negde gde je sigurno bolje, ali istovremeno imaju jaku težnju i žudnju za domom... Ja već sada znam da ću biti tamo gde bude bilo posla za mene..."

DOBRO DOŠLI U KRALJEVAČKO POZORIŠTE

Jelena Popadić

Nakon ukidanja profesionalnog pozorišta u Kraljevu 1956. godine, trebalo je da prođe trideset sedam godina, sve dok 1993. Skupština opštine Kraljevo nije osnovala Kraljevačko pozorište. Sa novoizabranim upravnikom ovog pozorišta Vladanom Slavkovićem razgovaramo o radu ovog pozorišta, neobičnoj sistematizaciji, planovima i posećenosti.

Kraljevačko pozorište je poslednjih nekoliko sezona doživelo nekoliko smena direktora. O čemu je reč?

U pitanju je, pre svega, kadrovski egzibicionizam političkih subjekata koji su se smenjivali u lokalnoj skupštini. Njihovo poimanje stvari je da na mesto direktora postavljaju ljude koji su, u najmanju ruku, nekompetentni da rade ovaj nezahvalan i veoma specifičan posao. Time su neizmerno otežali čitavu situaciju u našoj kući koja je i bez toga bila dovoljno teška. Tu, pre svega, mislim na budžet ove institucije koji spada u najmanje budžete u Srbiji. Sada je još manji.

Govoreći o novoj sezoni, kazali ste da je Kraljevačko pozorište „na tragu novog početka". Šta to znači?

Upravo u nemogućnosti stvaranja „komotnog" budžeta za izradu predstava i programa (a to je, verujem, problem svih pozorišta u Srbiji) leži kontinuiran sukob sa osnivačem koji ima suprotno viđenje rada pozorišta od nas kojima je to i život, i egzistencija, i ambicija. Dok se pozorište bori za svoj opstanak, mi krećemo u obnovu repertoara, u podmlađivanje i profesionalizaciju ansambla i stvaranje plana za narednih deset godina. Upravo je nedostatak vizije i nedostatak želje za iskrenom borbom bio problem koji je degradirao svaku aktivnost pozorišta i to odande odakle je to bilo najmanje poželjno – iznutra. Novi početak je sam pogled na stvari – da nam je neophodna izgradnja nove, mlade baze ansambla, da nam je neophodno lično pregalaštvo i žrtva s obzirom na to da nema sredstava koja bi nam to dala na tacni i,

Vladan Slavković, upravnik Kraljevačkog pozorišta

iznad svega, borba da se pojavimo na već utvrđenom i uhodanom sistemu festivala i žiriranja koji postoji u Srbiji.

Neobična je sistematizacija Kraljevačkog pozorišta: formalno imate zaposlenog samo jednog glumca?

Prema postojećem budžetu u Kraljevačkom pozorištu nema mesta ni za koga. Svim silama ćemo pokušati da to promenimo u korist mladih i obrazovanih kadrova koji krstare Srbijom u potrazi za poslom. Imamo jednu glumicu. Uskoro će ih biti dve. Pa tri i tako dalje. Moja lična želja je da jednog dana ovde formiramo jasnu i zdravu, školovanu bazu ljudi koji će pisati novu istoriju ovog pozorišta.

Kakvi su planovi za novu sezonu?

Postoje dve interesantne ponude za koje trenutno okupljamo ekipu. Kraljevačko pozorište je na svojoj sceni oduvek gajilo percepciju novih tokova. I nastavićemo tim putem. Ne bih da otkrivam naslove i autore jer ne bih da se obrukam pred tim ljudima ukoliko se trud izjalovi. A kod nas je, kao što znate, sve moguće. Ono što sigurno znam je da će Kraljevačko pozorište pokrenuti letnji program ispred pozorišta. Manifestacijom „Pet dana septembra", koja se sjajno pokazala, a u kojoj su se smenjivale baletske trupe, DJ-evi raznih programa i brojne predstave manjeg formata, dokazali smo da takva vrsta programa privlači ogroman broj publike i da je dobitna kombinacija.

Jedno ste od retkih pozorišta koje na adekvatan način tretira program za najmlađu publiku. Da li ćete kao upravnik insistirati na tome i kako vidite dečju scenu u finansijskoj konstrukciji?

Dečje predstave su isplative i, iz ličnog iskustva, velika radost za glumca. Vidim ih kao ogroman prostor za zadovoljavanje potreba gledalaca najmlađeg uzrasta i kao prostor za stvaranje novog plana pojavljivanja na festivalskoj sceni Srbije. Posle *Ružnog pačeta* moramo da opravdamo taj kvalitet i sada nam je prečka podignuta visoko. Svake subote imamo popunjene termine za decu i ta slika nas uvek teši u čitavoj skupini stvari.

Šta nisam pitala, a trebalo je?

Ne znam kako bi glasilo pitanje, ali znam odgovor: Sezona 2010/2011. Kraljevačkog pozorišta se simbolično zove „Dobro došli u Kraljevčko pozorište". Osetite se tako i dođite. Ovde ste dobrodošli!

ISPOVEST BEZ KONCEPTA

Krajem leta održan deveti ŠUMES

Božidar Mandić

Ko traga, sigurno neće naći; ko rizikuje doputovaće u neizvesnost. No, pozorište ne postoji da bi nešto pronašlo, nego da bude potvrda napora ka satisfakciji. Nikad ne bih pristao na umetničko delo koje sam upoznao svojim znanjem i spoznajama. Zanat mi je još manje impresivan. Umetničko delo, iznad svega tako vidim, pripada eksploziji koja razara budućnost.

I ove godine od 27. avgusta do 29. podno Rudnika održao se deveti ŠUMES sa ovogodišnjim motom: „Ispovest bez koncepta". Ja nisam nikakav selektor, niti postoji program za ovaj Festival, već je sve spoj stvaranja atmosfere u šesdesetak sati sa akterima i publikom. Predstave su plod intimističke svečanosti „konceptualnom pozorištu" – predstava se i ne mora izvesti, bitan je njen unutrašnji doživljaj. Trenutak, ili znak neuhvatljivosti, priuštava delovanje rizika i stvaranje eksperimenta, baš, kao u početku stvaranja sveta. Ovakav način prezentovanja teatara i scenskog izvođenja nema oblik, nego se vreme i prostor preobličavaju u umetnikov napor da bilo šta stvori, pri tom, vodeći računa da prezentuje slobodu i nikog ne imitira. To je jedna vrsta usuđujuće umetnosti. Estetika nije zamor, već pokušaj da čovek progovori raznim jezicima: telo, pokret, reč, misao...

Čini mi se, a vreme me nekako i potvrđuje, da i kod nas počinje interesovanje za prirodu, pa ovaj festival dobija malu pažnju i primat da se scenska aktivnost igra u potoku, na livadi, u krošnji i vodi. Uroš Vukša je skočio u elegantnom odelu u jezerce, tako da su mu se samo šešir i glava pojavljivali u predstavi. Dragana Jovanović nas je dovukla u kanjon, samo spuštanje trajalo je pola sata, uz opasnost da se neko od gledalaca strmekne u ambis. Dijana Milošević se naslonila na stablo i iz njega crpela tekst o Dah teatru, Ivana Inđin je podelila učesnicima štapove da ih drže na glavi, a zatim tragaju za harmonijom kolektiva. Nela Antonović je sve vreme hodala bosa, a meni je bio dovoljan i panj. Sonja Kalajić i Slobodan Milivojević su nas obradovali koncertom s testerom... Sve ukazuje na to da i mi, koji civilizacijski kasnimo tridesetak godina za svetom, osećamo priziv nature. Ili je to možda naredba koja stiže iz sveta koji se zasitio napretkom i industrijskim razvojem.

Pozorište ne treba da menja svet, već da ga spasava i da ga otrgne iz ruku neodgovornog čoveka koji samo razmišlja o profitu, a ne i o opstanku na ovoj planeti.

Festival ŠUMES, što znači – Šumski susreti – nastoji da stvara atmosferu zasnovanu na hipijevskim, šesdesetosmaškim i zelenim koncepcijama. Zato je na njega svako dobrodošao. Radi se o jednoj vrsti demokratske estetike u kojoj svako može da učestvuje, a da ne bude

Deveti ŠUMES

inferioran. Festival okuplja i Jovana Ćirilova, mada je on u jednini. I daje doprinos da ovakva vrsta manifestacije, realizovana u komuni, dobije štimung ozbiljnosti i podstakne svako prisustvo na kreaciju.

Festival ŠUMES kao i sva umetnička delatnost „Porodice bistrih potoka" posvećena je zaštiti nevinosti i prirode, pojedinca i poteskog dostojanstva. Manifeataciju su potpomogli Ministarstvo kulture, „Zorka–Alas–Kamen" i prijatelji.

LJUDI SU ŽELJNI SVEGA ŠTO NIJE VEZANO ZA POLITIKU

Priča o Narodnom pozorištu Priština (Srpska drama) sa sedištem u Kosovskoj Mitrovici

Jelena Popadić

Narodno pozorište Priština, Srpska drama, sa sedištem u Kosovskoj Mitrovici evidentno ima najneobičnije okolnosti u kojima radi, nesvakidašnji način rada i važnu društvenu ulogu. O tome razgovaramo sa zamenikom direktora tog pozorišta Bojanom Stojčetovićem.

Govoreći o sistematizaciji Stojčetović kaže da u tom pozorištu ima 48 zaposlenih, od čega je veliki broj na minimalcu, tj. nisu radno angažovani, kao i da dvadesetak radnika (na plati) pokriva pedeset radnih mesta tako da, recimo, direktor radi i kao reditelj, vožač...

„Radimo bez scene, dovijamo se kad je o probama reč, zamišljamo dekor, kostim... to je deo naše svakodnevice i to se u najmanju ruku zove neuslov! Što se tiče naših radnika oni su navikli, ali ponekad imamo problema kada dođu spoljni saradnici. Nisu sigurni da li su u Srbiji ili Bejrutu!"

Na pitanje gde živi ansambl Stojčetović odgovara: „Onaj najvažniji deo koji je na plati i koji je radno angažovan živi i radi na Kosovu, ostali koji su na minimalcu su svuda po Srbiji, i to je glavni uzročnik njihovog neangažmana. Svi koji mogu da doprinesu radu pozorišta su ovde. Ima i onih koji bi i da dođu, da se vrate na posao, ali je to veliki problem, jer oni i nemaju gde da se vrate. Naš veliki problem je što jedina ozbiljna kulturna institucija u pokrajini nema svoju zgradu i svoj prostor za kulturološko delovanje."

U poslednje vreme ovo pozorište je radilo *Zmijsko leglo*, *Bečku stolicu*, *Kokošku 2*... Bojan Stojčetović napominje da su planski urađene tri manje predstave, koje su planirane da gostuju po manjim sredinama, u kojima je veoma mali broj Srba: „Tri potpuno različita žanra, s namerom da koliko-toliko oplemenimo pozorišni život ljudi, koji i po prvi put gledaju pozorišnu predstavu. Recimo, predstava *Kokoška 2* je igrana u spaljenom Domu kulture u Sredskoj, za nešto više od dvadesetak preostalih Srba iz tog kraja. Takve naše akcije su česte."

Naš sagovornik iz Narodnog pozorišta Priština (Srpska drama) sa sedištem u Kosovskoj Mitrovici kaže da će s predstavama gostovati širom Kosova: Orahovac, Peć, Prizren, Uroševac itd. „Glumci će igrati za nekoliko nepokretnih staraca u njihovim kućama. Ako oni ne mogu u pozorište, pozorište će doći kod njih."

Govoreći o posećenosti predstava Stojčetović kaže: „S obzirom na to da nam je sedište u Kosovskoj Mitrovici, najbliža scena nam je u Zvečanu. Tu gradimo svoj repertoar, ljudi iz Doma kulture nam izlaze u susret koliko mogu. Prošle godine smo obarali rekorde po posećenosti. U jednom periodu smo za dve nedelje imali posetu od čak dve hiljade gledalaca. Ljudi su tamo željni svega što nije vezano za politiku i svakodnevicu. Samo im treba pružiti ono što imaju svi ostali u

Gostovanje predstave *Kokoška 2* u Sredskoj

drugim sredinama. Mitrovica je opet studentski grad, pa se može opravdati toliki odaziv, ali mi smo posebno ponosni kada napunimo sale (ulice, trgove, kuće, stanove, dvorišta) širom Kosova, i to takođe smatramo kao igranje na matičnoj sceni. Zapravo, naša je matična scena – Kosovo!"

Po njegovim rečima društvena uloga tog pozorišta je veoma važna: „Godinama skrećemo pažnju na to da smo mi jedino pozorište na teritoriji cele pokrajine. Vodimo računa o tome šta postavljamo i kakav repertoar gradimo. Ne želimo da opteretimo te ljude, ali ne želimo ni da ih uspavamo. Moraju znati ko su, ali i šta su mogli biti. Život ima dve strane. Uostalom pozorište ima dva lica, jedno koje se smeje, a drugo uplakano. Biramo trenutke kada ćemo im koje pokazati. Mi moramo da postojimo dokle god postoji i jedan jedini čovek koji želi da odgleda dobru predstavu u Gnjilanu, Štrpcu, Gračanici, Mitrovici, Zubinom Potoku, Ćakovici, Uroševcu, Prištini, Orahovcu, Prizrenu, Leposaviću, Peći, Velikoj Hoči i Kamenici! A možda čak i u Beogradu!"

NEPODNOŠLJIVA LAKOĆA TRANZICIJE

Reč selektora i umetničkog direktora Pozorišnog festivala u Mladenovcu

Željko Hubač

Tradicija

Kada se susretnete s Festivalom koji iza sebe ima dugu tradiciju i – ne baš precizno ali ipak definisan – koncept („Teatar u jednom dejstvu"), a pri tom se od vas, kao umetničkog direktora, traži značajan zaokret koji bi celu manifestaciju dodatno etablirao na gustoj festivalskoj mapi Srbije, to se, na prvi pogled, čini obeshrabrujuće komplikovano. Tim pre što na planu infrastrukture i budžeta nema, da se eufemistički izrazimo, puno manevarskog prostora. No, dobra volja, sluh, razumevanje i entuzijazam svih koji su involvirani u proces stvaranja novog lica starog Festivala, čine atmosferu dovoljno kreativnom da željeni pomaci postaju mogući.

Koncept

Što se tiče koncepta, taj već definisan „Teatar u jednom dejstvu" nismo tumačili strogo formalno (kao festival pozorišnih predstava bez pauze), već kao večitu potrebu pozorištnika da svojom umetnošću presudno utiču na svet. Ta utopistička, ali za umetnost suštinska, egzistencijalna ideja, pretočena u današnjicu fokusira se na činjenici da je, sa eskalacijom ekonomske krize, tranizcioni proces počeo bitno da utiče na kvalitet teatra, a da se teatar brani upirući prstom na sve one devijacije svakodnevice koje život čine nepodnošljivim. Ona „nepodnošljiva lakoća postojanja", koju je Kundera definisao u vremenu totalitarnog komunizma, danas u epohi (samo)proklamovane demokratije koju karakteriše totalitarnost novca, postaje iznova aktuelna.

Kada kažemo „nepodnošljiva lakoća tranzicije", mi naravno idemo dalje u odnosu na Kunderino vreme i literaturu.

I gde stižemo?

U današnjicu.

Kakvu današnjicu?

Nepodnošljivu.

Zašto „nepodnošljivu"?

Odgovor

Možda je pretenciozno od jednog festivala tražiti odgovor zbog čega se današnjica čini nepodnošljivom, a još pretencioznije je razmišljati o tome kako je moguće teatarskom feštom dejstvovati na pojedinca u pravcu osvešćenja te iste svakodnevice, tj. u pravcu odlučnog delovanja u korist sopstvene budućnosti.

No pozorištnici, ta velika deca, nikada se nisu odlikovala racionalnošću.

Predstave

Objašnjavati publici repertoarski koncept znači indoktrinirati je, zloupotrebiti za sopstvenu korist. Ova definicija značenja političkog marketinga – sposobnog da od belog tvori crno, a od crnog belo – barata reprezentativnim uzorkom, kom smo ove godine ponudili glavni program i program svojevrsnog teatarskog vremeplova (video projekcija) a sve to začinili razgovorima sa umetnicima na temu „Estetika tranzicije, tranzicija estetike – Teatar u raljama tržišta", razgovorima od kojih smo očekivali da, koristeći predstavu kao povod, definišu aspekte, barem neke, koji ugrožavaju egzistenciju umetnički relevantnog pozorišnog čina.

Elem, tzv. Teatroteka, koja čini program „Nema tikve bez korena", a u okviru koga smo, zahvaljujući video arhivi Muzeja pozorišne umetnosti Srbije, videli pet značajnih teatarskih ostvarenja zabeleženih kamerom, pokušala je da nas uvede u predtranzicionu epohu, da nas podseti na ambijent u kome smo konformistički i sa osmehom gledali kako se, na lažnim idealima koncipiran, svet pretvara u moralnu kaljugu. Uzbudljive „sage" o našim zabludama i predrasudama, proizašle iz pera velikana poput Duška Kovačevića (*Balkanski špijun* JDP, 1983, *Profesionalac* Zvezdara teatar, 1991), Aleksandra Popovića (*Bela kafa* JDP, 1991), Radoslava Pavlovića (*Mala* NP Sombor, 1990) i Dragoslava Mihailovića (*Kad su cvetale tikve* Narodno pozorište u Beogradu, 1984), trebalo je da nam pokažu zašto nismo zaslužili bolje od današnjice. I ne bismo da opužujemo nikoga pojedinačno, nijednu ideologiju ne želimo da stavimo na stub srama ili pak da je rehabilitujemo. Ko god da je jeo to kiselo grožđe, svim unucima nesporno trnu zubi.

Predstave glavnog programa, podelili smo na dve „sorte":

1. one koje današnjicu tumače iz vizure prošlosti, sugerišući nam na taj način kako u nas istorijsko nasleđe – čitaj „iskustvo" – ne utiče na racionalno ponašanje, naprotiv, kao da raspiruje iracionalnost (*Pokojnik* Branislava Nušića u režiji Egona Savina, Narodno pozorište u Beogradu; *Događaj u stanu br. 2*, Harms, Vvedenski, Zabolocki, Pavlova, Zoščenko, Majakovski, Bogajev, adaptacija i režija Nikita Milivojević, Šabačko pozorište i *Dundo Maroje* Marina Držića u režiji Kokana Mladenovića, Kruševačko pozorište);

2. one koje hrabro, ne plašeći se estetskih problema, na scenu, skoro u naturalističkom maniru, iznose današnjicu, što pozorišni čin ne čini baš prijatnim, ali ga čini (baš) poučnim (*Čekaonica* Borisa Ljješevića i Branka Dimitrijevića u režiji Borisa Ljješevića, Atelje 212; *Drama o Mirjani i ovima oko nje* Ivora Martinića u režiji Ive Milošević, Jugoslovensko dramsko pozorište i *Igra u tami* Đorđa Milosavljevića u režiji Juga Radivojevića, Pozorište „Boško Buha").

Napominjemo da dejstvo jednog bez drugog programa nije potpuno, te da se ova dva niza pozorišnih činova nadopunjuju na didaktičkom planu, ali i da mnogo govore o evoluciji teatra u poslednje 2-3 decenije.

Pravac evolucije nam je poznat – smer nismo definisali.

U mladenovačkom Centru za kulturu, od 6. do 12. oktobra, održan je Pozorišni festival, na kojem je, po odluci žirija koji su činili teatrolog Vladimir Stamenković (predsednik), glumica Ljiljana Dragutinović i filmski reditelj Milorad Đokić, za najbolju predstavu proglašena *Čekaonica* Borisa Ljješevića i Branka Dimitrijevića, u režiji Borisa Ljješevića, produkcija Ateljea 212. Dečji žiri pratećeg takmičarskog programa za decu najboljom je proglasio predstavu *Mocart* Kruševačkog pozorišta, autora i reditelja Zorana Lozančića. Tokom Festivala mladenovačka publika je imala priliku da vidi jednu od najboljih izložbi Muzeja pozorišne umetnosti Srbije u poslednje vreme – *Meša Selimović u pozorištu* autora Olge Marković.

U SENCI LOŠE POLITIKE

Decentralizacija kulture i kulturna demokratija

U okviru ovogodišnjeg Festivala „Dani Zorana Radmilovića" organizovan je okrugli sto koji je za temu imao decentralizaciju kulture. Ovom posećenom skupu prisustvovali su neki od direktora teatara iz tzv. uže Srbije i nekolicina direktora institucija kulture Timočke krajine. I pored obećanja, razgovoru nije prisustvovao predstavnik Ministarstva kulture, ali skup nije protekao bez ministra kulture, uistinu bivšeg, Branislava Lečića, a diskusiji se priključio i Lečićev kolega po struci, glumac Irfan Mensur. Od predstavnika nacionalnih institucija tu je bio direktor Sterijinog pozorja Milivoje Mlađenović i predstavnik Narodnog pozorišta, dramaturg Željko Hubač, ujedno i moderator razgovora, koji je na početku izneo rezultate koje je Narodno pozorište ostvarilo u okviru akcije „Srbija u Srbiji" gostujući u velikom broju gradova pred nekoliko desetina hiljada gledalaca, potom ugošćujući veliki broj teatara iz Srbije na svojim scenama, pa i za priliku premijere (Šabačko pozorište je u septembru premijerno izvelo Brehtove *Bubnjeve u noći* u režiji Saše Lukača na Velikoj sceni nacionalnog teatra) i najzad igrajući nekoliko pretpremijera predstave *Zlatno tele* krajem prošle sezone na scenama van Beograda. Hubač je u uvodu podsetio na izuzetno uspešnu akciju „Beograd jugu Srbije", koju je pre nekoliko godina podržala vlada srpske prestonice, a koja je za rezultat imala konkretne infrastrukturne i programske pomake u nekim institucijama kulture. U uvodu su, potom, prezentovana i zanimljiva istraživanja koja pokazuju da je proces decentralizacije tek na početku, te da razvoj tog procesa zavisi ne samo od republičkih institucija, već i od lokalne inicijative, a posebno je vezan za procese ekonomske i političke decentralizacije. Jer, kako je naglašeno, prava decentralizacija u kulturi jeste decentralizacija odlučivanja, o čemu je podrobnije govorio Branislav Lečić, izlažući svoja iskustva na zadatu temu tokom mandata u vladi Zorana Đinđića.

Lečić je apostrofirao činjenicu da živimo u partokratijskoj državi sa mnogo „feuda", što neminovno dovodi do improvizacije u svim procesima, pa i u ovom. Po njemu, ljudi u kulturi moraju da se odbrane od loše politike i kadriranja po partijskom ključu, a da bi se decentralizacija postigla Ministarstvo kulture koje je za taj proces najodgovornije mora da ima političku podršku, koja bi se najefikasnije videla kroz donošenje važnih i primenljivih zakona, poput onog o scensko-muzičkim delatnostima koje je njegovo Ministarstvo predlagalo (predlog nije ušao u skupštinsku proceduru), a koje je predviđalo organizovanje nacionalne mreže sa centrima u celoj Srbiji, koji bi se bavili koordinacijom ponuđenih sadržaja i inicijativa.

Biljana Vujović, direktorka niškog Narodnog pozorišta, u svom izlaganju naznačila je dobru saradnju s Ministarstvom, posabno s Narodnim pozorištem u Beogradu, ali je ukazala na potrebu decentralizacije u oba smera, što podrazumeva stimulisanje gostovanja provincijskih teatara u Beogradu, jer su svi privredni potencijali tu, i bez prezentacije kvaliteta u centru, nemoguće je dobiti medijsku pažnju i privući sponzore.

Na to se nadovezao Bora Dimitrijević, direktor na regionalnom planu izuzetno uspešnog Muzeja u Zaječaru, ukazujući na zakonsku obavezu države da pomogne prezentaciju kulture u Evropi, gde postoje kvalitetni fondovi koji su sjajan prostor za nalaženje finansijskih sredstava, a da te fondove mi trenutno nedovoljno koristimo i zbog toga što su nam kadrovski kapaciteti van Beograda mali, za šta je odgovorna država koja mora da obezbedi i stimuliše edukaciju u dužem vremenskom periodu.

Direktor Šabačkog pozorišta Zoran Karajić apostrofirao je uspehe ovog teatra na beogradskim scenama, gde šabačke predstave gostuju kao deo redovnog repertoara u nekoliko kuća, a posebno je pohvalio akciju „Srbija u Srbiji" i složio se sa iznetim mišljenjem da je neophodno intenzivnije raditi na podizanju kvaliteta kadrova i infrastrukture van Beograda.

Direktor Sterijinog pozorja dr Milivoje Mlađenović izneo je zanimljivo gledište da su, pored Beograda, i Niš i Novi Sad i Kragujevac takođe centri, s velikim budžetima, te da ako u ovim gradovima institucije kulture ne funkcionišu dobro, da su za to odgovorne prevashodno lokalna vlast i njeni kadrovi. U nekim manjim gradovima, po mišljenju Mlađenovića, nisu najčešće dostignuti ni elementarni umetnički i tehnički standardi, koje bi valjalo jasno definisati. Bez tog nivoa kvaliteta produkcije, održavanje ansambala ne bi imalo smisla i u takvim prilikama bi trebalo razmišljati o stvaranju otvorenih scena, na kojima bi bilo moguće realizovati gostovanja kvalitetnih predstava, finansijski pomognuta od strane lokalnih vlasti i države.

Irfan Mensur je prisutne upoznao s nekoliko modela sa kojima se susreo u inostranstvu, ukazujući na to da su dobra organizacija, u okviru koje kvalitetni menadžeri imaju mogućnost izbora i plasmana predstava, i kulturna politika koja subvencioniše kvalitet, najbolje smernice za decentralizaciju i razvoj kulture. I on i Lečić su se složili da kultura, u dobro osmišljenom sistemu, može da se desi u najmanjem mestu (za šta je Mensur izneo konkretne primere iz Španije), a da bez udruživanja i umreživanja umetnici ne mogu da prepoznaju svoj interes, ali i svoju moć.

Razgovoru su se, iznoseći konkretne probleme u svojim sredinama, priključile i kolege iz Pirota i Timočke krajine, ukazujući na alarmantnu sliku stanja u kulturi u provinciji na planu kadrova, organizacije, infrastrukture, i apostrofirajući da je jedini put izlaska iz evidentne krize uvođenje sistema valorizacije postignutih rezultata u kraćem vremenskom periodu, koja bi omogućila postavljanje u prvi plan kvalitet, a ne partijsku pripadnost.

M. Jovanović

Pretplatite se na
LUDUS
Godišnja pretplata za Srbiju:1000,00 din.
Dinarski tekući račun:
Savez dramskih umetnika Srbije
255-0012640101000-92
(Privredna banka Beograd A.D.)
Godišnja pretplata za inostranstvo: 30,00 evra
Devizni žiro račun:
5401-VA-1111502
(Privredna banka Beograd A.D.)
Instrukcije za uplate u evrima potražiti u Udruženje dramskih umetnika Srbije

Razgovor sa Ljubom Tadićem radio je Feliks Pašić 1994. godine

IGRAMO NA MALIM SCENAMA

Uhvati me neka grozna mora što ne mogu da odem tamo gde ja hoću. Otkako se ovo dogodilo, ja iz Beograda nisam izašao. Uvek sam nekud odlazio. Odem pa se vratim. A sad sedim ovde... Nekako mi je bilo šire. Ja sam se zaista u toj zemlji koja je rascepljena osećao lepo. Baš sam se lepo osećao."

Spremaš u Jugoslovenskom dramskom pozorištu Harvudovog *Garderobera*. Igraš ulogu starog glumca koji igra Lira kojega si ti prvi put igrao u Dubrovniku.

Evo, da počnemo od toga. Ja od *Sumraka* nisam ništa radio u Beogradu. Radio sam u Sarajevu, Zagrebu, Subotici. Nisam, dakle, pravio veliku pauzu. Velika pauza je moja u Beogradu. I vratio sam se... Greje me to, veoma je lepo raditi uprkos svemu što se dogodilo i šta se događa... Kad pominješ Dubrovnik, pa Zagreb, Ljubljanu, gde sam radio, imao sam neku vrstu nostalgičnosti. Ali, počeo sam pomalo da ozdravljujem od te bolesti koja me je bila uhvatila. Vezao sam se za pozornicu, za ljude koji su mi dragi, pa sam nostalgiju nekako zaboravio. Mislim, na kraju, da je malo i neučtivo da se bavim onim što je bilo. Bilo je... Meni je bilo prijatno. Mogao sam da sednem u kola i da putujem po tom prostoru koji se zvao Jugoslavija, da putujem vrlo slobodno. Nisam imao nikad u glavi nijednu misao da se tu nešto događa, da se tu neke mračne sile igraju... Kad se zamorim da vozim, a volim da vozim, ja lepo malo prodremam u slavonskoj nekoj šumi, s kraja puta. Kad idem u Sarajevo, stanem pred neki bife da popijem kafu, razgovaram s ljudima. I bilo mi je prijatno, i u Ljubljani kad sam bio, u Zagrebu kad sam bio. Ja sam u Zagrebu baš do pred ovaj rat igrao u *Zastavama* Krležinim... Rekoh da je neučtivo, ja to tako zovem uslovno, da se sada bavim nekim integralnim jugoslovenstvom. Postideo sam se, kao što su se mnogi ljudi postideli pred ovim događajima, i moj prijatelj tamo i mi ovde. Nekad čujem vesti o njima, i to mi prija. Vrlo mi prija kad neko dođe pa me pozdravi otuda, a ja pozdravim njih. Još živimo, ali je to sve daleko. Ta zemlja više ne postoji. Jednom sam rekao: sad smo se osudili da igramo na malim pozornicama. Velike pozornice više nema. U NIN-u sam pročitao skaredan članak novinara Ignje. Napao me je što sam rekao tu rečenicu. Pa, on je glupav! To je bila jedna vrlo široka zemlja. Ne može da kaže nijedan glumac iz Beograda da, kad je gostovao u Zagrebu, da to nisu bile glavne predstave. Svi glumci naši beogradski, srpski glumci koji su igrali u Zagrebu, još u ušima slušaju te divne aplauze koje smo dobijali za naš posao... To je prekinuto. Ja verovatno neću biti prisutan, što kažu, obnavljanjima nekog kulturnog takmičenja zajedničkog koje je potrebno. Kao što pozorište ne može da živi ako se ne upoređuje s drugim pozorištem, tako ne može da živi nijedna umetnost. A mi smo sada u okruženju, pa radimo samo za sebe, a odjeka nema. I velika je sreća jednog dela glumaca beogradskih što rade kod Kusturice. Lepo je što rade posao koji će da izađe u svet... Čovek mora nešto da radi... Harvud je napisao divan komad. Počeli smo da ga spremamo još pre dve godine, ali je nešto puklo. Sreća je da ćemo ga završiti do petnaestoga januara. Harvud je sada i predsednik međunarodnog PEN-a. Kaću da će doći petnaestoga na premijeru, i to bi bilo lepo, da makar dođe da vidi da mi ovde živimo i da nešto radimo, i da ne radimo samo naše komade.... U komadu taj glumac igra Lira, komad se događa u garderobi. Ja sam dva puta igrao Lira: jedanput u Dubrovniku i drugi put u Novom Sadu kod Ljuše Ristića... Uloga je mnogo lepa. Nadam se da ću je savladati. Našminkao sam se tom ulogom i mislim da će dobro da bude. A imam veliku potporu, prvo od Mijača koji je u velikoj formi, a onda... ja mnogo volim Peru Kralja, a igramo zajedno. Preuzimamo energije, ja njegovu, on moju, pa nekako vezemo. Evo danas, kad smo izašli sa probe, zahvalio nam se Mijač da smo bili inspirativni. Zaista smo lepo probali. Počelo je nešto da klija, valjda će proklijati... Shvatio sam da je pozorište preteča svih događanja. Sve što se dogodi,

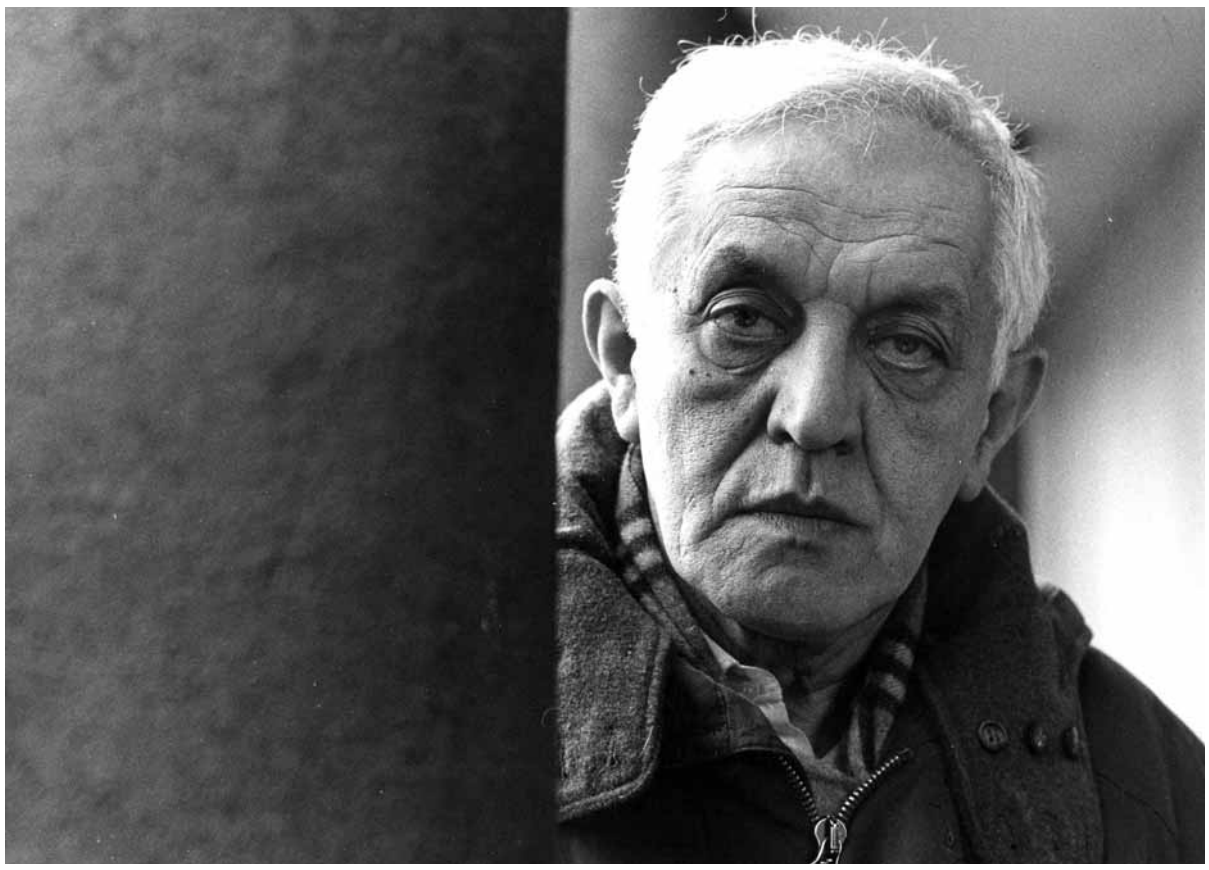

Ljuba Tadić (Foto: Vesna Pavlović)

u pozorištu se najpre dogodi. Tako je bilo sa *Godoom*, tako je bilo s *Tikvama*... Sve se u pozorištu dogodi. Ako neko hoće da plače, on dođe u pozorište da se isplače. Ako hoće da se smeje, dođe u pozorište da se nasmeje... Gledam sebe. Uhvatio sam se za pozorište, i veruj mi ove izbore kao da sam prespavao... Nisam bio nikad ni u jednoj stranci, ali sam kibicer...

Bio si funkcioner Socijalsitičkog saveza.

Šta sam bio! Bio sam od mandata četiri godine dva-tri meseca, pa sam otišao. Video sam da je sve to detinjasto. Gluma je mnogo lepša i dublja nego politika. Svi smo žudeli da se bavimo politikom. Ne znam čoveka koji nije želeo da se ubaci u politiku. mnogi su odustali, rezignirali... Ne pada mi na pamet, a nije ni lepo da ovako sed u šeset pet godina – nemam još, skoro ću napuniti – u šeset pet godina da ja nekom solim pamet. Politikom moraju da se bave zdravi ljudi. Politika traži definitivno zdravlje. Dobro, zdravlje traži i gluma, ali gluma je teža disciplina od politike.

„Neću više da farbam lice iz noći u noć. Neću da nosim odela koja nisu moja. Nisam dete da se oblačim za maskarade. Ovo je moj posao. Moj životni poziv. Ja sam glumac..."

„... i šta se koga tiče ako odem odavde večeras, ili bilo koje večeri i prekratim sebi život."

To kaže tvoj Ser u *Garderoberu*. Jesu li ti nekad dolazile u misao njegove reči?

Ja sam te reči ponavljao. Govorio sam da neću da oblačim odela drugojačija, nego da hoću da nosim svoja... Harvud je anticipirao sve ono što je u glumcu. Teškoća i jeste u tome što moraš svedeno da igraš nešto što ti je slično, što je tvoje... To što Ser kaže, to je tačno. Taj neki drugi u njemu ga tera: još, još... a on ne može. Kaže: „Želim samo mirnu starost. Nemam više šta da dam. Pusti me na miru." A onaj ga tera...

Đavo?

Onaj Mefisto... A priča je to i o smrti. On oseća da nema snage, da je kraj blizu, da ne može... On je pobegao iz bolnice da bi igrao predstavu, a ne može da se seti ni prve replike. To je kao u snu. Ne postoji glumac koji jedanput nije sanjao da zakasni na scenu. Ustaješ sav mokar od znoja posle toga sna.

Koje su bile tvoje glumačke more?

To. To su bile moje velike more, da ne mogu da stignem, da kasnim na predstavu... Igrao sam Raskoljnikova. Legao sam da spavam, negde oko ponoći. Stanovao sam blizu pozorišta, u Pop Stojanovoj ulici, u šupi. Ustao sam u pet sati, svanjivalo je, a ja sam mislio da imam predstavu. Sav znojav sam se probudio, brzo sam se obukao i trčao sam tih pet stotina metara od kuće do pozorišta kao lud. I došao sam pred pozorište, i vidim: zatvorena vrata. Nema nikoga. Noćni portir, gospodin Velimirović, tako smo ga zvali, valjda se nešto šetao po pozorištu i pogledao je kroz prozor glumačkog ulaza. Otključa vrata, kaže: „Ljubo, Ljubo, šta je?" Ja sam ga gledao sav izbezumljen. Kažem: „Je l' predstava otkazana?" Kaže: „Kako otkazana? Tek je pola šest." „Kad pola šest?" Kaže: „Izjutra." To je strašna mora. To te izbezumi. Eto toga glumca izbezumljavaju razne sitnice. Gluma je jedna opsesija. Kad pričaš ovako, shvatiš da si jedan ludak. Pričamo o ovome glumcu.

Kaže Lir: „Kad se rađamo, plačemo što smo došli na ovu veliku pozornicu budala."

Vidiš da je za svaki komad potrebno neko predznanje publike, a i predznanje glumca. U ovom komadu ima dosta citata, naročito citata iz *Lira*. Ima kad on zaboravi tekst Lira, pa pređe na Magbeta. Ima citat iz *Bogojavljenske noći*, Ser Robija, ja sam to igrao o zahvalnosti kad govori: „Ti si moj prijatelj. Ja moram da vratim dug tebi..." Govori garderoberu taj citat. Glumci su opterećeni tuđim rečima. Harvud, odnosno Ser malo-malo pa nešto citira. S druge strane, Ser ponekad iskreno kaže nešto, a oni oko njega se smeju jer misle da glumi. Nikako ga ne uhvate kad glumi a kad ne glumi... Naravno, bilo bi amoralno da ja koristim svoj zanat da nekoga obmanjujem. Za stolom možeš. Tako, sedim sa prijateljima ovde, u „Maderi", pa se okrenem i kažem: „Dobar dan, gospođo". Oni se svi okrenu, a nema nikoga. Zabavljam se s njima malo. U prvo vreme su se čudili, a sad se smeju... Ser kaže: „Sta se smeješ? Sta se smeješ? Moraš da budeš spreman." A garderobe mu kaže: „Ti?" A ovaj se uvredi: otkud mu sad garderober govori *ti*! Kaže: „Šta reče on?" To je, opet, iz neke predstave... Jednog trenutka dođeš u krizu zbog tih tuđih reči, hoćeš da očistiš mozak od njih, pa postaneš svoj. Pa se trudiš, trudiš... A govorio sam mnogo tekstova, i mnogo pametnih tekstova sam govorio. Opterećivali su me na neki način, ali su me i naučili kako treba živeti. Kako ja sada mogu da budem nešto drugo van onoga što sam radio? Mnogo šta sam bio, ali sam uglavnom dosta pozajmljivao samoga sebe, a od tih uloga učio mnogo štošta. Prepotentno je to reći, ali trudim se da održim neku vertikalu svoju, sopstvenu, da ne povredim nikoga, da ne učinim nešto skaredno, da ne budem militantan.

Ubijao si na sceni, i bivao ubijen...

Ja sam najviše bivao ubijen, ali nisam ubijao.

Da li bi mogao da ubiješ čoveka?

Ne bih mogao. Ne bih mogao nikako. Ja pile nisam zaklao. Nisam. Takva sam priroda, i tako sam vaspitan... A koliko ubistava ima samo u Šekspiru! Žao i je što nisam odigrao Hamleta. Hamlet je veliki ubica. Nije baš ubica, ali pokreće ubistva... A Edip? Edip je ubio oca, pa se oženio svojom majkom, ali je to uradio u neznanju... U filmovima sam ubijao, jesam, ali to nije važno. Nije me se film, što Hrvati kažu, dojmio. To mi je bilo, tako pod *b*, pod *c*, što sam snimao. Pozorište me je opsedalo, to sam voleo... Kad čovek saldira svoj život, izdvoje se neke stvari koje su bile prijatne. I lepi trenuci na sceni ostanu u čoveku. To je kao sa životom: ružne stvari zaboraviš brzo, a lepe stvari ostanu.

Živimo u vremenima koja nisu nimalo lepa. Ti svaki dan odlaziš na probe u Jugoslovensko dramsko, izlaziš iz jednog života koji je takav kakav je i ulaziš u predstavu koja se, opet, dešava u nekim ružnim vremenima. S kakvim osećanjem ideš na probu?

To je lepo, i teško pitanje... Ja imam neki svoj strah. Prvo, moram da se sretnem sa nekim svetom koji ja ne znam, možda ga i ne razumem...

Mislite na publiku?

Na publiku... Možda ga ne razumem, ili sam imao iluziju toga sveta pa sam mislio da ga razumem. Sada ga baš ne razumem. S druge strane, ulazim na pozornicu da se pred sobom odbranim. Niko me na to ne goni, sebe gonim ja sam... Meni to izgleda kao jedna lepa avantura pred kojom sam. A pao mi je ovaj komad, tako se nekako spojio sa mnom. Kao kad pasijans otvaraš, pa imaš neko zadovoljstvo što si lepo poređao te sto četiri karte... Tako i ovo. Iako je Ser malo kaboten, iako je on nešto drugo nego što ja mislim o sebi kao glumcu, ceo jedan glumački život je složen u njemu. On piše neku biografiju, *Moj život*, a stigao je do prve rečenice. I ne može glumac drugojačije, nego da priča glumom svoj život... Kad smo našli taj komad, Rade Šerbedžija i ja smo hteli u onom pozorištu da ga postavimo, posle *Majke hrabrosti*. Komad se događa u jednoj oskudici, u ratu. Nemaju pudera pa se puderišu kukuruznim brašnom pa nemaju šminke... Oskudica je, bombardovanje... Isto je Pera i ja trebalo da igramo, i Mijač da režira. Pre dve godine... Zamisli da igramo komad, a bombarduje se Sarajevo. I publika sedi, i gleda.

Tvoj Ser se obraća publici i kaže: „Živimo u opasnim vremenima. Našoj civilizaciji prete mračne sile i mi, ponizni glumci, činimo..."

„... činimo sve što je u našoj moći da se kao vojnici borimo na strani pravde u ovoj velikoj bici." Ja potpuno verujem u to, i o tome ti govorim. Svi mi moramo da se izborimo za kvalitet svoga posla. Da se izborimo za kvalitet mlevenja mesa, da popravimo cipele kako treba... A svi mi moramo da se izborimo za pravdu. Pravda danas nije uopštena stvar, pravda je na ulici. Glumac ne može ništa drugo da radi, nego to da radi. Ser kaže jednog trenutka: „Ja se izlažem opasnostima. Ovde biju bombe. Ja to moram da radim. Ja moram da bodrim narod i održavam veru." On to govori.

Kad je počeo rat, bilo je onih koji su smatrali da bi trebalo odložiti poslove umetnosti za mirna vremena, pa između ostalog zatvoriti pozorišta...

E, odmah moram da ti kažem. Ne bih mogao da osudim one koji tako misle, a oni koji misle drugojačije – da treba da igraju. Svak mora po svom osećaju nešto da uradi. Ja sam bio, sticajem više okolnosti, u situaciji onih koji kažu da ne treba raditi. Ali, kad sam pogledao oko sebe, počeo sam polako da se razboljevam u glavi. Evo, slučajno sam ušao u taj komad i odjedanput sam ozdravio. Što rekao Ljubiša Jovanović: „Samo u pozorištu me ništa ne boli. Kad izađem na po-

zornicu, ništa me ne boli." Čovek mora da se brani, sam sebe da odbrani od ludila. Malopre ti rekoh: kao da sam prespavao ove izbore. Gledam izveštaje na televiziji, a stalno se preslišavam... Moram da napravim strategiju uloge. Dok dođem do tog govora Serovog publici, o – ja sam završio ulogu!

Stalno mi uloga ide kroz glavu. Glumac ne radi za stolom. Ja nemam kancelariju. Glumcu je kancelarija svuda: i ulica, i park, i kafana, i kuća... Ponavljam ti: imao sam sreću što sam naišao na ovakav komad. Komad o potpunom rasturanju čoveka i glumca u zlu vremenu, pa hoću da ispričam i tu priču.

I opet ćeš umreti?

Opet ću da umrem... Ali ću pre toga da ispričam priču koja je oda pokušaju života. To je vrlo dobar komad za ovo vreme.

Rekao si u početku da si se izlečio od nostalgije za zemljom koje više nema. Kakva je to bila nostalgija?

Pa, nekako mi bi tužno. Uhvati me neka grozna mora što ne mogu da odem tamo gde ja hoću. Otkako se ovo dogodilo, ja iz Beograda nisam izašao. To mi se nije dogodilo za četrdeset i nešto godina. Uvek sam nekud odlazio. Odem pa se vratim, odem pa se vratim. A sad sedim ovde... To je jedna vrsta nostalgije. A druga... Nekako mi je bilo šire. Ja sam se zaista u toj zemlji koja je rascepljena osećao lepo. Baš sam se lepo osećao. Nisam se bavio politikom, ali i bavio sam se politikom, onako amaterski. Bio sam samo glumac. Sad je došlo vreme da glumac poželi igračku i dobije je. Ako je u stranci koja vlada, poželi i dobije.

Šta, na primer, dobije?

Dobije, recimo, pozorište. Hoće da bude upravnik pozorišta, i to dobije. On traži igračku od svoje stranke, i stranka mu da igračku, i on bude to. A kad ta stranka ode, šta će da bude? Da bude glumac?

Valjda si i ti u neka vremena mogao da tražiš neku igračku?

Mogao sam verovatno. Ali, ja sam bio samo glumac. Ja to volim. Ja volim sve glumce kad su samo glumci... A meni je u toj zemlji, kažem ti, bilo prijatno. Onda, u toj zemlji sam stekao prijatelje. Imao sam dosta prijatelja. To te obavezuje da misliš drugojačije nego što misle ovi... Ja sam radio i sa slovenačkim glumcima, i sa hrvatskim glumcima, i sa bosanskim glumcima, radio sam sa makedonskim glumcima. Radio sam sa svima. To je bilo takvo vreme, tako smo živeli... Miro Lasić je bio direktor i selektor Festivala malih i eksperimentalnih scena. Ja dobijem nagradu što je bila za jugoslovenskog glumca. Mersad Berber je napravio jednu divnu povelju, sa jednom kao freskom, u jednom vrlo lepom ramu... Ali, nije stigao da završi, nego su Peri Kvrgići i meni dali naknadno. I gospodin Lasić napravi svečanost da nam to preda. Pre te svečanosti on mi kaže: „Imate dosta Mersada. Davao vam je za *Gamletta* nekoliko sličica..." Kaže: „Bilo bi dobro da ostavite povelju da stoji u festivalu." Da je ne uzmem. On će meni da je preda, a ja ću posle njemu da vratim. U dvanaest sati je bila svečanost... Lasić preda Peri, pa preda meni. Pera zahvali, zahvalim i ja. Ali, ja u govoru kažem (sve je to iracionalno)... Ispričam tu priču da me je gospodin Lasić molio da ostavim povelju da stoji u kancelariji festivalskoj, jer ja već imam dve-tri slike Mersada Berbera... „Ali vas sada ja molim, a najviše gospodina Lasića, da uvažite moje razloge. Moj je razlog vrlo jednostavan. Ja ne znam u kojoj će zemlji da stoji ova povelja koju sam primio." Oni su se smejali kao ludi. Kao ja sada. I kažem: „Bolje da je nosim tamo gde ja živim, neka bude pored mene, jer je mnogo lepa, a Mersad je moj veliki prijatelj. Ne bih mogao da se od nje odvojim. Uvažite mi taj razlog." I svi su aplaudirali. Svi glumci su bili: od Ljubljane do Skoplja. Pričali su mi o tome posle glumci u Zagrebu gde sam igrao. A poslednju predstavu sam igrao u aprilu devedeset prve, pa sam otišao.

Kako je izgledao taj rastanak sa Zagrebom?

Nikakva scena nije bila. Ja sam u *Zastavama* igrao. Igrao sam trideset i neku predstavu. Igralo se svakog meseca u setu od ponedeljka do petka. Putovao sam „Matošem". Vraćao sam se u petak. Pošto imam prvi deo, uzmem torbu i odem na zagrebački kolodvor, i vratim se, spavaća kola... Nisam ništa primećivao.

Šta nisi primećivao?

Šta se događa okolo. Vidim samo da je neka velika gužva, nešto se događa i u vozu... Tamo su me primili potpuno neočekivano. Pa, ne znam da li je bila jedna predstava da nije bilo aplauza kad se pojavim. Dođe taj Stevče Mihajlović u posetu svome prijatelju sa studija iz Beča, i prijatelj ga najavi: „Stigal je gospon iz Beograda..." I ja dođem da se pozdravim sa Perom i, kad uđem na scenu, tako je aplauz – od premijere do poslednje predstave. I lepo sam se osećao. Baš sam s lepo osećao... I video sam jednog trenutka da se nešto poremetilo. Ja sam tamo igrao, a u Beogradu bilo ono što je Leka (Lečić) vodio, protest na Terazijama. April devedeset prve. I hteo sam da se vratim, zvali su me, da se vratim iz Zagreba, ali ne mogu da se vrati, imam još dve predstave. Savetujem se sa mojim prijateljima i kolegama u Beogradu. Kažu: nemoj da se vraćaš, ostani... Lepo sam došao na onaj kolodvor da se vratim kući i odjedanput mi pukne kao neki čir. Prvi put sam u Zagrebu osetio da se nešto događa... Neki mladići mi doviknu: „Hej ti, Srbin!" Ja se okrenem. Prozivaju me: „Tadić!" Okrenem se, pogledam. Kažu: „Idi van!" Malo nervozan uđem u voz. A ja treba da idem u maju, na majski set. Snežanu pitaj, ja sam hteo da lepo umrem od pomisli: gde ću tamo, kako ću tamo? To već pred rat... Zategnuto. U garderobi smo zajedno bili Relja Bašić i ja. I razgovarali smo, i Relja meni počne da priča: Rata će biti. Ja mu stalno govorim: Ma kakav rat, nema od rata ništa! Ne, kaže, rata će biti! On je znao po Zagrebu šta se priča. Ja nemam pojma... I tako sam ja njima napisao jedan telegram, nije dugačak bio. Objasnio sam im da u ovoj situaciji nisam sposoban da igram, da ne mogu da dođem, da ih molim da uvaže moje razloge, da u tom stanju mržnje ne može da se naš posao radi kao što treba da se radi... Pozdravio sam sve, i oni su to pročitali. Nisu pročitali pred publikom, nego su pročitali ansamblu... Žao im je bilo, pa su mi telefonirali... Onda su veze prestale, i prestalo je sve. Ostalo je samo sećanje... I kažem ti, sve to me je obavezivalo da ne mogu odmah glavom u rogove. Nije pitanje da l' si Srbin, da l' si Hrvat, nego moraš da budeš tu gde si.

To Sarajevo devedesete... Držao si reč zahvalnosti...

Jeste. Rekao sam, pa su ovde hteli da me ubiju, rekao sam: „Zahvaljujem što ste me proglasili jugoslovenskim glumcem. Znam vrlo dobro da sam ja rođenjem i osećanjem Srbin, ali ne i zanimanjem." Ili sam rekao „zanatom", ne sećam se. Zbog te rečenice su ovde hteli da me ubiju. Ja sam im onda citirao Andrića iz *Proklete avlije*: „I dođu tako neka vremena da ljudi, inače hrabri i časni, počine mnoge neprilične stvari, a kada ta vremena odu, oni uvide da su i bez toga mogli proći..." Pa sam ih zamolio da samo pameću možemo da spasemo što nam se sprema... A ja sam u *Gamlettu*, to znaju svi sarajevski glumci, ne da sam ja prorok, nego sam to instinktivno osetio, govorio.

Gavela pita onog fundamentalistu: „Šta je?" Onaj kaže: „Mi ćemo uzeti Bosnu, biće naša..." A ja onda kažem ovako, Gavela kaže: „Ti ćeš da uzmeš Bosnu, ovi će da uzmu ovo, oni će da uzmu ono..." Napravim pauzu i dodam: „A šta ću ja? A gde ću ja?" Dobijao sam aplauze na to. A to sam ja dodao. Pa sam dodao Krležu. Zna Šnajder, on mi je to odobrio. Govorio sam o gluposti. Ja, kao Gavela, pričam priču, i kad govorim o tom tamnom vilajetu, o Bosni, o tom Kranjčeviću, kažem, a uzmem to iz *Ruba pameti:* „Živio sam cijeli svoj život u galopu a kada sam se osvrnuo da spoznam što se to, zapravo, zbiva sa mnom, primjetio sam da se u ogledalu javlja jedna mala pojava, ponekad komična, koja drži u ruci dječačku sablju, uvjerena da je ta krhka trijeska... Glupost je nebeska sila. Glupost se zaokupila dostojanstvom, i pozivima, zvanjima i činovima. Godinama sam u našem smrdljivom zverinjaku razmišljao o gluposti ljudskoj, osjećajući mutno kako iz raznih ljudskih postupaka izbija mračna, opasna snaga koja ljude truje i razara. A ja sam zapravo volio ljude." E, taj Krležin tekst sam ja ubacio u Šnajderovog *Gamletta*, i još nekoliko tekstova koji su mi se činili relevantnim. A taj tekst je u predstavi *Na rubu pameti* ubacio profesor Mata Milošević, režirajući. Ubacio je kolaž tekstova za kraj. Kad je Krleža gledao generalnu probu, on je to primetio, ili nije primetio, ali nešto je rekao... A posle smo igrali predstavu u Burgteatru. I Krleža je prvi put, preko nas, odigrao u Burgteatru.

(Na ovom mestu zakazao je kasetofon, pa nije snimljen završetak razgovora za stolom u „Maderi". Ovo što sledi nastavak je razgovora, u glumačkom salonu Jugoslovenskog dramskog pozorišta.)

Ona tvoja rečenica u Sarajevu... Optužili su te da si maltene izdao naciju.

Ja sam jednog trenutka bio potpuno zbunjen količinom mržnje koja se pojavila kod nekih ljudi za koje ja nisam ni znao. Oni su izašli iz nekih drugih budžaka: ti nacionalisti, ti mnogo-Srbi... Nisam imao nesporazuma sa pametnim svetom koji je tu rečenicu, na kraju krajeva, razumeo. Novine su počele da pišu... To je bilo vreme panjkanja svih vrednosti. Jedno užasno vreme. Ja sam to na pozornici odigrao jedanput, to što se meni posle dogodilo – u *Na rubu pameti*. Doktor je tu samo zbog jedne reči doživeo strahovite rasture... A meni nikada nije bilo u pameti da voleći svoj narod moram da mrzim neki drugi. I išao sam tom Jugoslavijom, celom, bivšom, ponosan što predstavljam Srbiju, što sam srpski glumac. I nikad nisam imao neke velike probleme sa mojim kolegama u Hrvatskoj, u Sloveniji, u Bosni...

Sad su i tvoje nekad najbliže kolege vrlo daleko...

Sad smo svi daleko. Ne znamo više ni ko je umro, ne znamo, više ni šta igraju. Nemamo kontakt.... A mene obavezuje mnogo šta. Obavezuje me prijateljstvo sa Krležom, prijateljstvo sa mnogim ljudima iz Hrvatske.

Kad bi se sutra, nekim slučajem, sreli srpski glumac Ljuba Tadić i hrvatski glumac Fabijan Šovagović, o čemu bi razgovarali?

Evo baš... Jedna Šovina prijateljica koja živi u Zagrebu došla je da obiđe svoje u Beogradu. Zvala me je telefonom i saopštila mi je da joj je Šova naložio da me neizostavno pozdravi. I ja sam otišao na autobusku stanicu da vidim tu gospođu i pozdravim Šovu... Ostalo je na pozdravima. Skoro je došao Janez Vrhovec, bio je u Ljubljani, kaže da mu je nekoliko puta Polde Bobič rekao: „Pozdravi Ljubu mnogo!" Bili smo prijatelji, iako on jedno misli a ja mislim drugo... preko Radeta, koji mi se javi često, znam kako su i šta rade Duško Jovanović, Milence Zupančič, Radko Polič... Daleko smo.

Kažeš da živiš u stvarnosti. Kad se završi proba, obrišeš li cipele pre nego što ponovo uđeš u stvarnost?

Ne brišem ja cipele. To su mistifikacije... Mene je život uvek mnogo zanimao. Kad se spusti zavesa, ja sam najsrećniji što odem s prijateljima... Moramo da se odbranimo od depresije. A depresivno je sve. Gledam te ljude u redovima... Pravo da kažem, ja što manje jedem, meni je, zbog prirode moje bolesti, bolje. Malo pšenice, malo soje, malo raži, pa narendam jabuku... Doktor mi je zabranio da uzimam mnogo belančevina. Ne pijem mleko, ne pijem jogurt... Srećan sam čovek, s te strane... Imao sam, kad su počele probe, osamdeset devet kilograma, sada imam osamdeset šest, a planiram da imam osamdeset tri... Malo imam problema s kičmom. Pao sam jedanput s konja u Rusiji. Pa vežbam. Eto... Rekao sam ti za Ljubišu Jovanovića. Kraj sezone bio, a on je u leto umro. Pokojnom Đokoviću, upravniku, rekao je: „Stavi mi jedno dve-tri predstave da igram..." A Đoković kaže: „Pa Ljubiša, ne moraš ovog meseca da igraš, odmori se, bolestan si." Kaže: Dobro, ne moram." I pošli smo Ljubiša i ja niz stepenice, a on na onom prvom odmorištu stade, kaže: „Idemo gore kod Đokovića. Pridrži me." Pridržim ga, dođemo do Đokovića, on otvori vrata, kaže: „Slušaj, Milane, molim te stavi mi ipak jedno dve-tri predstave...„ Ja se zbunim, pa kažem: „Gosin Ljubiša, zašto vi hoćete da igrate?" „Bože, Ljubo, mene jedino na pozornici ništa ne boli. A sve me boli. Pa makar dva-tri sata da me ništa ne boli." To je glumac. Ja sam na groblju to ispričao.

Šta da rade oni koji nisu glumci?

Neka rade... Kad piše, pisac valjda ne misli na to da li ga boli noga ako treba da opiše pikslu pred sobom... Ima dosta sredstava odbrane. Recimo, prvo ukineš novine. Ne gledaš televiziju, sem sporta i filmova. Zatvoriš se u svoje zvono.

Pričao si prošli put, a to nije snimljeno, da su ti se tačke života spojile...

Krug mi se potpuno zatvorio. Ono što sam video kao dečak od dvadeset godina u Kragujevcu, u početku Drugog svetskog rata, četrdeset prve, gledam opet. Kako sam onda živeo, tako manje-više živim i sada. Liči. Ovo vreme počinje da liči na ono vreme... Nisam prorok, ali jedino znam da neću prisustvovati razrešenju... Ono će trajati mnogo dugo... Kaže Ser u *Garderoberu:* „Ja se izlažem opasnosti. Padaju bombe, a ja moram da igram. Moram da bodrim ljude i da održavam veru. To mi je posao." Kaže Ser. Da li se zeza ili ozbiljno misli? Baš smo Mijač i ja o tome dugo pričali. On ozbiljno misli!

On se ozbiljno brani od pomisli da treba da prestane. A nervira ga užasno to što padaju bombe, a on igra Šekspira. I veruje da bodri ljude... Kad bih ja mislio da on ne veruje, zašto bih radio ovaj komad?

Ljuba Tadić (Foto: Vesna Pavlović)

KAZALIŠNI DOGAĐAJI U HRVATSKOJ

Aleksandra Jakšić

Tartif u zagrebačkoj Gaveli

Festival svjetskog kazališta, osmi po redu, održan je u Zagrebu od 17. septembra do 2. oktobra na scenama Hrvatskog narodnog kazališta i Zagrebačkog kazališta mladih. „Zajednički imenitelj (pet odabranih) predstava jeste da se bave stvarima o koje se i sami svakodnevno spotičemo. Predstave su te koje vode dijalog sa svakim u publici, a najbolje odgovaraju vremenu u kome ne znamo šta nam se može dogoditi sutra", kazala je Dubravka Vrgoč; „Nastojali smo, s jedne strane, dovesti majstorsko pozorište, prepoznatljive i autorske predstave, a s druge pokazati nove tendencije koje se ređe mogu videti na našim daskama", dodao je Ivica Buljan, oboje selektori ovog festivala. *U Moskvu! U Moskvu!* reditelja Franka Kastorfa, poznatog po šokiranju konvencionalnog teatra smelim adaptacijama romana i građanskih komada, zapravo je Čehovljeva drama *Tri sestre*, čijom se političkom i dekadentnom dimenzijom reditelj poigrava, te u nju inkorporira istorijske događaje u Rusiji 20. veka. U predstavi *Moj tajni vrt* nemačkog dramatičara i reditelja Falka Rihtera i njegovog francuskog kolege Stanislasa Nordija protagonist je depresivni reditelj u krizi, kroz koga se progovara uopšte o Nemcima na početku četvrte decenije svog života. *Ulica Vandenbranden 32* trupe „Peeping Tom" iz Brisela koncentrisana je na izolovanost i osamljenost ljudi u zajednici zabačenoj u nekoj snegom obavijenoj pustari. Pod naslovom *Izvan konteksta, za Pinu* (Bauš, prim. A. J.) reditelja Alena Platela krije se plesna predstava o ekstazi, koja slavi jednostavnost života, odnosno propituje opšta mesta naših života. I konačno, peta predstava, *Megalopolis* argentinske rediteljke Konstance Makras, hvata paranoju, diktaturu tehnike i krizu identiteta savremenih megalopolisa, te neljudske uslove u njima – reč je o pozorišnoj refleksiji grada i tela.

Najbolja predstava u celini 43. međunarodnog festivala kazališta lutaka **PIF** je *Lirika i epika*, Budimpeštanskog pozorišta lutaka, koja je nagrađena i za najbolju režiju, te za kreaciju lutaka (koje su napravljene od kartona), dok je najbolja predstava za decu *Neobičan koncert* moskovskog lutkarskog pozorišta „Sergej Obrazcov".

„Svi Molijerovi središnji likovi su glupani, ako ne i idioti – ingeniozno je posredstvom ljudske gluposti dopreti do elementarnih spoznaja o čoveku samom", rekao je italijanski reditelj Marko Sciakaluga uoči premijere ***Tartifa***, kojim je zagrebačka Gavela započela novu pozorišnu sezonu. Kritika ovu postavku u klasičnom maniru ocenjuje kao maestralnu osudu licemerstva, ostvarenje koje odlično pokazuje kako je Molijer bio i ostao bezvremen, a i jedinstven u ismevanju ljudske gluposti.

Povijest gledanja Olivera Frljića i Studija za savremeni ples premijerno je izvedena u Teatru &TD. Ono po čemu se ova predstava razlikuje od drugih plesnih predstava jeste uskraćivanje čina gledanja publici. Već u inicijalnoj situaciji, pri ulasku u dvoranu, Frljić gledaoce stavlja na sučeljene strane koje se međusobno ne vide od zavese. Po razgrtanju zavese, oko se automatski usmerava na ono dotad skriveno i pomno promatra drugu stranu.

A Frljić dimnom zavesom zastire i sam čin plesanja, čime se cela izvedba uzdiže na nivo metafore o nevidljivosti hrvatskog najstarijeg plesnog kolektiva, a moglo bi se reći i cele plesne scene.

„Zdravlje neke nacije meri se po tome koliko se može sama sebi smejati, a Hrvatska je prema tome bolesna. Ona zapravo jeste smešna zemlja, ali nije duhovita", kazao je reditelj Krešimir Dolenčić povodom premijere njegove predstave ***Čudo u Poskokovoj Dragi***, nastale po istoimenoj hit knjizi Ante Tomića. Nova izvedba Kazališta Kerempuh priča je o Jozi Poskoku i njegovoj četvorici sinova zarobljenih u prostoru Zagore, zaboravljenih u vremenu koje ih mimoilazi. „Reditelj ne bi napravio posao do kraja da u vrlo dobro doziranoj ironizaciji nije uveo treš poetiku (kič postaje kvaliteta po sebi), u kojoj se pod istom kapom grle tradicionalizam, globalizacija, rodoljublje i i nabujali kapitalizam. Iako je predstava puna lakih nota, s umereno rastućom patetikom, bespoštedno se govori o hrvatskom društvu danas, paradoksima i kontroverzama koje nas okružuju", deo je kritike zagrebačkog „Vjesnika".

Još jedna premijera u pozorištu &TD – ***Cefas*** Damira Bartola Indoša i Tanje Vrvilo svojevrsna je angažovana lekcija iz hrvatske povesti. Autori su kreirali opčinjavajuću, komunikativnu i značenjski krcatu otvorenu scenu – radi se o neuspešnom atentatu na tadašnjeg bana Slavka Cuvaja u kome su, podstaknuti uspehom đačkih štrajkova, idejno i praktički sudelovali i mladi Valaši – družina napredne omladine, srednjoškolaca i mladih književnika koja je izdavala i istoimeni časopis. Naziv predstave preuzet je od literarno-revolucionarnoga kružoka Janka Polića Kamova, uzora Valaša.

Najpoznatije delo engleskog pisca Džonatana Svifta „Guliverova putovanja" iz 1726. godine predložak je po kom je reditelj Saša Anočić osmislio predstavu ***Guliver u zemlji malih ljudi***, čijom je premijerom Gradsko kazalište lutaka u Rijeci otvorilo novu sezonu. Anočićev Guliver bavi se problemom sveprisutnog globalizma, kad se gube male manufakture, ljudi ostaju bez posla. Guliver, dakle, predstavlja sistem, tj. nevidljivi aparat koji vuče konce; koji istovremeno oblikuje ljude, ali ih i ubija.

Na ovogodišnjim jubilarnim **25. Gavelinim večerima**, koje čine najbolja ostvarenja dramskog teatra u okviru jedne sezone, od 18. do 29. oktobra, pravo nastupa u konkurenciji izborilo je dvanaest predstava po izboru Lade Martinac-Kralj, koje su, prema njenim rečima, nastale iz podsticajnih, nestereotipnih pozorišnih postavki, te donose različite teatarske estetike. Predstave je moguće svrstati u tri tematska bloka, od kojih je najzastupljeniji onaj zaokupljen iščitavanjem klasičnih tekstova (*Bjesovi* zagrebačkog HNK-a, *Hamlet* splitskog HNK-a, *Per Gint* Gavele, *Služavke* dubrovačkog Kazališta „Marina Držića", *Breza* varaždinskog HNK-a). Savremeni dramski tekstovi, mahom hrvatskih autora, čine tematski blok koji se bavi propitivanjem uloge glumca i pozorišne ilužije u odnosu s običnošću; nasilja i nehumanosti, granica nelagode (*Balon* Teatra EXIT, *Udarac* splitske PlayDrame, *Barbelo, o psima i deci* Gavele, *Garaža* ZKM-a). Smeh i njegov terapeutski učinak u žarištu su trećeg tematskog bloka, bloka koji slavi lepotu pomalo zapostavljene vrste – komedije (*Žrtve zemljopisa 2* Teatra &TD, *Građanin plemić* zagrebačkog HNK-a, *Okovani Galileo* u međunarodnoj koprodukciji). Gaveline večeri zatvaraju gosti iz Srbije predstavom van konkurencije – *Drama o Mirjani i ovima oko nje* JDP-a.

Jedina sačuvana Euripidova satirska drama ***Kiklop*** u režiji Ivice Buljana i adaptaciji Gorana Ferčeca, premijerna je inscenacija teksta za koji je, zbog njegove žanrovske neodređenosti, kako kažu autori, uvek nedostajalo hrabrih. Na granici komedije i tragedije, satire i slepstika, bez uzvišenih i božanskih bića, bez objava velikih istina, ali prepun travestije, parodije i bučnog plesa, *Kiklop* se na Sceni Gorica pojavljuje uz pomoć benda Let 3.

U Istarskom narodnom kazalištu premijerno je izveden komad ***Čast*** australijske književnice Džoane Marej Smit u režiji Ivice Šimića. Kako kaže Šimić, „drama je zanimljiv pogled na priču o mužu koji ostavlja svoju suprugu zbog mlađe žene".

NOVITETI SLOVENAČKOG GLEDALIŠČA

Pomorandžina kora u Ljubljani (foto: Mimi Antolovič)

Festival **NETA** (Nova evropska teatarska akcija) pod umetničkim vođstvom Primoža Beblera i u organizaciji koparskog Primorskog poletnog festivala i festivala MESS iz Sarajeva, ove godine odvijao se u tri grada – Trstu, Sarajevu i Kopru. Na repertoaru manifestacije bili su: *Don Žuan* u koprodukciji Crnogorskog narodnog pozorišta i Međunarodnog festivala KotorArt, *Crveno* u produkciji Nete, *Mortal kombajn* Narodnog pozorišta Sarajevo, *Bahanatkinje* Narodnog pozorišta Beograd i *Uh, ljubezen* Slovenskog stalnog gledališča iz Trsta.

I 17. **EX PONTO** protekao je u znaku koprodukcijskih premijera. Ovaj međunarodni festival, održan od 15. do 23. septembra u Ljubljani, otvorila je gorepomenuta predstava *Kralj umire* u režiji Silvija Purkarete, a zatvorila predstava *Crveno* u režiji Martina Kočovskog, prošlogodišnjeg dobitnika nagrade za najboljeg mladog reditelja na MESS-u. Premijerno su na festivalu izvedena i četiri nova autorska projekta koje potpisuju Marko Čeh (*R9-42U*), Branko Potočan (*Očima dodira*), KUD Ljud (*Električna čajanka*) i Via Negativa, ali i *Snežana* u produkciji Mini teatra, te *Lovački prizori iz donje Bavarske* (PGK Kranj i Art centar Kranj) nemačkog dramatičara Martina Spera u režiji Ivice Buljana. Buljan je postavio dramu od 18 jednostavnih i realističnih scena koje pripovedaju o stanovnicima bavarskog sela; ona ilustruje njihovu glupost i malicioznost prema ljudima koji su drugačiji. Od inostranih gostovanja tu su Frljićevo *Buđenje proleća* (ZKM), *Kockar* u režiji Viktora Bodoa (Sputnik Shipping Company, Budimpešta); rumunski plesni *Fragile* čiju režiju i koreografiju potpisuje Gabor Goda, međunarodna koprodukcija *Controllo Remoto* Alesandra Panzavolte, te kontroverzni *Libido Sciendi* autora Paskala Ramberta, jer je po sredi stilizovani seks dvoje izvođača. Ex ponto je deo programa posvetio i okruglom stolu pod naslovom „Detabuizacija hrvatske (po)ratne drame", na kom su učestvovali Sibila Petlevski, Ivana Sajko, Slobodan Šnajder i Tomislav Zajec.

Pozorišni festival **45. Borštnikovo srečanje**, na kom se izvode najbolja ostvarenja minule sezone, održan je od 16. do 25. oktobra u Slovenskom narodnom kazalištu u Mariboru. Jubilarno izdanje ovog najvažnijeg slovenačkog festivala obuhvata i „Slovenački šoukejs" namenjen upoznavanju inostranih gostiju s domaćim produkcijama, program „Generacije", namenjen mladoj publici, internacionalni program „Mostovi", međunarodna konferencija kritičara, scenska čitanja antičkih drama, te izložba posvećena 45-ogodišnjci festivala itd. U takmičarskom programu izvedene su predstave: *Malograđanska svadba* (Drama SNG Maribor, režija Mateja Koležnik), *Amado Mio* (SMG i Gledališce ŠKUC, režija Ivan Peternelj), *Bliže* (Drama SNG Maribor, režija Dino Mustafić), *Pogovori, samogovori* (SNG Nova Gorica, Jaša Jamnik), *Proklet bio izdajica svoje domovine* (SMG, režija Oliver Frljić), *Žabe* (MG Ptuj Jernej Lorenci), *Manifest K.* (E.P.I. centar, Dramsko društvo MUKI, grupa autora), *Persona* (Mini tetar, režija Janez Pipan), *Platonov* (SNG Ljubljana, režija Vito Taufer), *Privatni život* (SNG Ljubljana, režija Mojca Krajnc), *Cenci* (MGLJ, režija Diego de Brea) i *Kada sam bio mrtav* (SNG Ljubljana, režija Diego de Brea).

Mladinsko gledališče ljubljansko počelo je sezonu s čak tri premijere. Šekspirovog ***Romea i Juliju*** režirao je Diego de Brea, ***Golubove*** Nemca Davida Gajselmana Tijana Zinajić i slovenačku praizvedbu ***Pomorandžine kore*** Maje Pelević postavila je Ivana Đilas. Glavni lik *Golubova* umoran je od posla i dosadnog života, te planira bekstvo. Kada porodica čita testament nestalog Roberta pojavljuje se njegov misteriozni polubrat Fransoa... Ovu komediju zamenjenih identiteta i zabune prate klasični modeli farsičnih situacija i pored njenog modernog konteksta (problem individualnosti u savremenom svetu).

Na sceni Slovenskog ljudskog gledališča Celje premijeru je imao komad Artura Milera ***Smrt trgovačkog putnika*** u režiji Janeza Pipana, kao i komedija Antona Tomaža Linharta ***Županova Micka*** u viđenju Luke Martina Škofa. Ovoj kritici društva iz 1849, inspirisanoj prosvetiteljskim idejama koje su podsticale zdrav razum ljudi sa sela i kritikovale idiličan svet noblesa, pisac je dodao i nacionalne i antinemačke sadržaje. Radnju pokreće to što je Županova ćerka Micka zaljubljena u gradskog džentlmena (koji nema, ispostaviće se, dobre namere) dok njen otac želi da je uda za zemljoposednika...

Nova predstava Slovenskog mladinskog gledališča ***Kralj Lir*** u režiji Matjaža Bergera, smeštena je u prostor srednjovekovnog zamka čija zapuštenost i surovost odlično odgovara Šekspirovoj drami. „Po meni ovo je reditelјski najzahtevniji i najnepredvidljiviji Šespirov tekst. Inspirisala me je estetika početnog Lirovog problema, podela kraljevstva... Lir je drama o časti i dostojanstvu... Postavka u zamku u Klevevžu bila je radikalna, kruta i intimna", rekao je reditelj.

Na sceni Drame ljubljanskog SNG-a izvedene su tri nove predstave. Nastao u koprodukciji Joneskov ***Kralj umire*** je imao prvo festivalske premijere po regionu. Komad ***Koverta*** napisao je italijanski dramatičar Spiro Scimone a režirao Marko Sosič. Pisac je opisao dramu beketovskih dijaloga i kafkijanske anksioznosti kao parabolu moderne demokratije. Sve počinje krajnje naivno: čovek prima misterioznu kovertu, odlazi do sudije gde se učini sumnjičav sekretarici koja počinje da ga maltretira svim mogućim metodama. Mile Korun je postavio dramu Iva Prijatelja ***Totenbirt*** (reč označava kafanu u blizini groblja gde se ljudi okupljaju na daću). Tekst počinje *in medias res*, tokom običnog dana, kafana je poprište konflikata, kriza sredovečnih ljudi i priča o ljubavi i prjateljstvu, a komad se nalazi na međi između realizma i simbolizma.

Na Velikoj sceni SNG-a Nova Gorica premijerno je izvedena tragikomedija švajcarskog dramatičara Fridriha Direnmata ***Obisk stare gospe*** (Poseta stare dame) u režiji Dušana Jovanovića. Reč je o oštroj i aktuelnoj kritici svih slojeva društva. Radnju pokreće dolazak bogatašice Kler u njen rodni gradić koji se bori sa siromaštvom, te svi očekuju korist od njenog potencijanog ulaganja.

TEATARSKE VESTI IZ MAKEDONIJE

Šekspirov *Otelo* u režiji Veljka Mićunovića, koprodukcija Budva Grad teatra, sarajevskog MESS-a i Zetskog doma sa Cetinja, otvorio je u Strumici **18. internacionalni festival kamernog teatra „Risto Šiškov"**. Profil festivala „Risto Šiškov" posvećen je glumcu i glumi i prilikom selekcije predstava poseban akcent stavljen je na različitu prirodu glumačkog majstorstva pokazanu od već renomiranih glumačkih zvezda zemalja učesnica, čime je postignut zreli, potvrđeni i popularni akterski imidž oficijalne selekcije naslovljene „Bez maski". Pored crnogorske predstave, u okviru festivala biće izveden i *Drveni sanduk Tomasa Vulfa* Narodnog teatra iz Sarajeva, *Komemoracija u kafe teatru* iz Prištine itd...

Predstava ***Crveno*** koju je po motivima romana Orhana Pamuka režirao makedonski reditelj Martin Kočovski, premijerno je izvedena i u Bitolju. Reč je o pozorišnom komadu koji je prva produkcija asocijacije NETA (Nova evropska teatarska akcija), a koproducenti su i Crnogorsko narodno pozorište, Međunarodni festival Ex Ponto iz Ljubljane, Primorski poletni festival iz Kopra, Narodno pozorište Sarajevo, MESS i Mal dramski teatar – Produkcija B. M. (Bitolj, Skoplje). Nakon septembarskih premijera u Makedoniji, Sloveniji i Italiji, predstava je u oktobru izvedena i u Podgorici i Sarajevu. „Iz dela Orhana Pamuka sam izvukao dve osnovne ideje: uticaj nekadašnjeg Irana na tradicionalnu Tursku, prevedeno na današnje vreme i pokušaj Zapada da utiče na vrednosti i način života na Istoku", rekao je Kočovski.

„Prateći prvobitnu temu, predstava istražuje približavanje dva puta s kojima se danas suočavaju mladi ljudi. Prvi je izrazito religiozan, dok je drugi – put neograničene slobode života i svesti. Oba puta imaju i zablude i vrline, pa tako i putanja vere i putanja života koji se zasniva na slobodi, predstavljaju opasnost da će pojedinci izgubiti osećaj za umerenost i osnovne crte ljudskosti. Religija zauvek ostaje izazov, a *Crveno* nas

Najbolji na MOT-u: *San letnje noći* iz Litvanije

suočava s pitanjem kako se nositi s njom u određenom periodu", zapisali su reditelj Martin Kočovski i dramaturg Bilge Emin.

Međunarodni teatarski festival MOT (Mlad otvoren teatar) u Skoplju, koji se 35. put održao od 18. do 26. septembra pod parolom „Osmeli se da sanjaš", otvoren je predstavom *Kralj je mrtav* Ežena Joneska. Reč je o francusko-slovenačko-luksemburško-rumunsko-makedonskoj u režiji Silvija Purkarete, čija je inscenacija *Pantagruel* pobedila na prošlogodišnjem festivalu. To je predstava o smrti kao preduslovu za život, tj. o suočavanju sa smrću; kralj je simbolično otelotvorenje svakog čoveka koji je gospodar sopstvenog života. Selektor makedonskog programa MOT-a Dejan Lilić odabrao je: *Kavkaski krug kredom* prilepskiog teatra „Vojdan Černodrinski", *Gospođicu Juliju* Turskog teatra, *Žene kao vojno polje* i *Razgovor sa Spinozom* Dramskog teatra... Od stranih predstava igrale su: *Proklet bio izdajnik svoje zemlje* i *Ljubav moja* SMG-a, *Saloma* Istarskog narodnog kazališta, *San letnje noći* Gradskog pozorišta iz Vilnusa iz Litvanije, *Mansarda u Parizu s pogledom na smrt* luksemburškog „Kulturfabrika", *Libido skiendi* iz Francuske, *Umetnosta stavljanja đubreta pod tepih* iz Bugarske, *Belo kao jasmin* i *Malo malecko* Odin teatra iz Danske. Najboljom predstavom MOT-a proglašena je litvanska izvedba Šekspirovog *Sna letnje noći* u režiji Oskara Koršunovasa. Žiri je istakao njegov maštovit rediteljski koncept zasnovan na polifunkcionalnosti rekvizite i upotrebi minimalnih scenskih sredstava koja podstiče gledaočevu imaginaciju, kao i glumačku igru koja dosledno i predano prikazuje komad.

ŠTA SE DOGAĐA U POZORIŠTIMA BIH

Predstava bjelopoljskog Centra za kulturu *Jedan dan sa familijom Kiš*, po motivima Kišovog romana „Bašta, pepeo" autora Dragana Koprivice, otvorila je na velikoj sceni Narodnog pozorišta u Tuzli **10. međunarodni festival pozorišta sa područja Balkana „Pozorište bez granica 2010"**. Na jubilarnom izdanju do 19. septembra pored Crnogoraca učestvovali su pozorišni ansambli iz BiH (DIS Teatar iz Banja Luka), Srbije (Puls teatar iz Lazarevca), Makedonije (Tetovski teatar) i Slovenije (Harlekin teatar iz Postojne).

U Narodnom pozorištu Republike Srpske 81. pozorišna sezona počela je praizvedbom drame ***Moj brat*** Nebojše Bradića, koja ima svojevrsno izvorište u delu Meše Selimovića, čime je obeležena stogodišnjica rođenja tog klasika srpske savremene književnosti, kaoi 80 godina od osnivanja banjalučkog pozorišta. Režiju *Mog brata* potpisuje Milan Karadžić.

Jubilarni, pedeseti Međunarodni teatarski festival **MESS** održava se od 15. do 31. oktobra pod motom „Zauvek mlad". Ovaj najstariji teatarski festival na Balkanu jedino ove godine neće biti takmičarskog karaktera, već će se odvijati u svečarskoj atmosferi koja će slaviti teatar. Govoreći o festivalskim imenima koja će privući najveću pažnju, kako publike tako i medija, direktor MESS-a Dino Mustafić izdvojio je Boba Vilsona, Matijasa de Koninga, prošlogodišnjeg laureta Jana Lauersa, te Docolomanskog i dvostrukog dobitnika Zlatnog lovorovog venca za režiju Franka Kastorfa, koji dolazi s teatrom Folksbine. Među imenima iz regije, Mustafić je izdvojio Olivera Frljića, Boruta Šeparovića, Ivu Milošević, Dijega de Brea. Jubilarno izdanje MESS-a ponudiće sadržaje i za najmlađu publiku u okviru programa „Children MESS", a i ove godine se održava „Future MESS", program za mlade reditelje do 30 godina. „Budžet jubilarnog MESS-a najmanji je od 1997. i iznosi oko 250.000 evra. Uprkos tome ugostićemo oko 600 gostiju i umetnika, dok će se i ove godine u saradnji sa Bosanskim narodnim pozorištem u Zenici deo festivalskog programa odvijati i u tom gradu. I ove godine učinićemo sve što je u našoj moći da nastavimo misiju širenja pozorišne umetnosti u sredine koje nemaju teatarsku infrastrukturu tokom cele godine", zaključio je Mustafić. Evo nekih od predstava koje će biti izvedene na 50. MESS-u: *Život sa idiotom* (Teatral Nacional „Rada Stanca" Sibiu, Rumunija), *Čekaonica* (Farm in the Cave, Češka), *Hodnici žuti, purpurni, plavi* (Radionica integracije, Srbija), *Crveno* (koprodukcija), *Kako sam naučila da vozim* (MTM Mostar), *Saloma* (INK Pula), *Sarajevska pozorišna tragedija* (MESS/NP Sarajevo), *Elijahova stolica* (JDP/MESS), *Sanjari* (JDP), *Corol. la* (Angels Margarit/Cia Mudances, Španija), *Kuća jelena* (Needcompany, Belgija), *The amnesic*

Rumunska predstava koja je otvorila 50. MESS: *Život sa idiotom*

days of the polar nights (JAMU/I. M. Popovici, Češka), *Kean* (Folksbine, Berlin), *Don Quijote* (BNP Zenica), *Kamer 10* (SNDO Amsterdam), *Pulse* (Amsterdam Hogeschool voor de Kunsten), *Proslava* (Atelje 212), *Proklet bio izdajica svoje domovine* (SMG Ljubljana), *Plastelin* (ASU Sarajevo), *Ko se boji Virdžinije Vulf* (CNP Podgorica), *Fragmenti ljubavnog diskursa* (Teatr Dramatyczny, Poljska), *O, ljubavi* (SSG Trst), *Zemlja bez reči* (Suite 42, Velika Britanija), *Generacija '91–'95* (ZKM), *„Spasavaj se ko može", nije loše za naslov* (TgStan, Belgija), *Soba* (Teatrino Giullare, Italija), *Priče o junu* (Compagnia Pippo Delbono, Italija), *Pornobboy* (Babilonia Teatri, Italija).

POZORIŠNE NOVOSTI IZ CRNE GORE

Predstava Gradskog pozorišta iz Podgorice *Više od terapije* rediteljke Alise Stojanović uvrštena je u zvaničnu selekciju „Balkan Theatre Festa", koji je održan u Tirani od 1. do 6. septembra.

Umesto proslave 25 godina od osnivanja Festivala jugoslovenskog alternativnog teatra (FJAT), koji je sredinom devedesetih godina prošlog veka prerastao u Festival internacionalnog alternativnog teatra (FIAT), toj manifestaciji preti gašenje. Podgorički list „Pobjeda" objavljuje u nastavcima niz tekstova koji se prvenstveno odnose na značaj FIAT-a za crnogorsku kulturu, kao i na probleme u vezi s njegovim kontinuiranim organizovanjem, u nadi da će nadležne institucije i svi subjekti koji mogu biti od pomoći, prepoznati interes i konačno pomoći da se festival u potpunosti ne ugasi...

Predstava ***Vladimir i Kosara*** koja je premijerno izvedena u julu na otvaranju Barskog ljetopisa u ambijentalnom prostoru, sada je adaptirana za zatvorenu teatarsku scenu Doma kulture u Baru. Priču od pre deset vekova, koja u osnovi ima veliku ljubav dukljanskog kneza Vladimira i makedonske princeze Kosare, napisala je Zagorka Pop Antoska-Andovska a režirao Slobodan Milatović. Komad se igra na crnogorskom i makedonskom jeziku i ima elemente muzičko-scenskog spektakla.

Novu sezonu Crnogorskog narodnog pozorišta otvorila je premijera Gogoljevog ***Revizora*** u režiji Veljka Mićunovića. „Sve se vrti ukrug i otrežnjenje očigledno ne zaslužujemo, koliko god to nihilistički zvučalo. Smejemo se ljudima u komadu, zato što se sami sebi smejemo. Postavka *Revizora* danas ne može da podrazumeva nešto što je bilo zanimljivo u Gogoljevo vreme, kada je ova tema bila tabu. Živimo u društvu koje ne poznaje moralne kodekse, a tom društvu samim tim ništa nije strano. Neverovatno da se situacija toliko malo promenila od Gogoljevog doba do ovog našeg tranzicionog vremena. A usudiću se da kažem i da je danas korupcija sastavni deo svakog biznisa, ali i uslov njegove uspešnosti, što je posebno zanimljivo", ocenio je Mićunović.

Takođe, na sceni istog teatra crnogorsku premijeru je imao komad *Crveno* po motivima istoimenog romana Orhana Pamuka, o kom više u nastavku teksta.

Od 6. do 20. oktobra CNP organizuje **Bijenale crnogorskog teatra**, kada će se na scenama nacionalnog pozorišta, Zetskog doma i KIC „Budo Tomović" odigrati 15 predstava – 11 u takmičarkom programu i po dva komada u Selekciji off i Selekciji plus. Selektor takmičarskog dela teatrolog Veselin Radunović kazao je da se na osnovu odabranih predstava može sa sigurnošću reći da je Crna Gora uspostavila zavidne estetske standarde. Bijenale je otvorila inscenacija *Na ljetovanju* CNP-a i festivala KotorArt, a izvedene su i predstave: *Suza* Zetskog doma, *Ko se boji Virdžinije Vulf* i *Antigona* CNP-a, *Oro iz bajke* i *Instant seksualno vaspitanje* Gradskog pozorišta Podgorica, *Eksplozija sjećanja 5* Zetskog doma i KotorArta, *Otelo* CNP-a u koprodukciji sa Zetskim domom, Budva Grad teatrom i MESS-om, *Kasandra* u koprodukciji nekoliko festivala iz regiona, *Don Žuan* KotorArta i CNP-a i *Hotel Boka – Novecento* u produkciji Centra za kulturu Tivat. Selekcija off, u odabiru rediteljke Ane Vukotić, predstavila je *Ne igraj na En-*

Crveno Orhana Pamuka u ex yu koprodukciji

gleze u produkciji i režiji NVO Off projekat i „Čaura" baletske trupe Ballo iz Podgorice. Na programu Selekcije plus, u izboru Željka Hubača, bile su predstave *Čekaonica* Ateljea 212 i *Opšta bolnica* Bosanskog narodnog pozorišta Zenica. U okviru pratećeg programa priređena su dva okrugla stola, javno čitanje drama troje studenata dramaturgije Fakulteta dramskih umetnosti sa Cetinja i radionica pozorišne kritike. „Bijenale crnogorskog teatra jeste mesto susreta raznolikosti pozorišnog sistema Crne Gore. Ta raznolikost treba da uključi i nove produkcione centre koji kroz profesionalne pozorišne projekte mogu da, posebno sa novom infrastrukturom na severu, pozicioniraju kao centre za kulturu u našem pozorišnom atlasu. Da bi se to desilo treba osnažiti lokalne kulturne politike, pre svega da razvijaju pozorišnu umetnost kroz različite projekte. Takođe od značaja je da se mladim umetnicima otvore različite scene i uslovi za rad", rekao je Janko Ljumović, direktor CNP-a.

NAJBOLJA PREDSTAVA „NA LJETOVANJU“

Pregled Bijenala crnogorskog teatra

Ana Tasić

U Podgorici i na Cetinju je od 6. do 20. oktobra održan treći festival crnogorskog pozorišta, prvi put u bijenalnoj formi. Glavnu selekciju, u kojoj je prikazano jedanaest predstava (selektor Veselin Radunović), otvorila je predstava *Na ljetovanju* rediteljke Radmile Vojvodić (produkcija CNP). Nastala na osnovu drame Maksima Gorkog, predstava kritički tretira umor, rezignaciju, kao i snobizam društevnih elita, u vremenu društvenih promena – umesto da budu vođe progresa, oni svojim dekadentnim i trivijalnim pogledima na svet zaustavljaju mogućnost promene, odnosno održavaju mrtvački status kvo. Predstava je inicijalno izvedena u okviru festivala „Kotor Art“, u čarobnom ambijentalnom prostoru Instituta za proučavanje biologije mora koji je, zbog svoje fascinantne specifičnosti, bitno uticao na recepciju predstave, privlačeći značajnu pažnju publike, gotovo potiskujući značaj ostalih segmenata predstave. Prebacivanjem predstave u zatvoreni prostor, na klasičnu scenu, proizveo se jedan dublji, snažniji utisak o likovima i radnji, došlo je do zgušnjavanja egzistencijalističkih pitanja, naglašavanja praznine, apsurda i obezličenosti života tih likova, te je predstava, u celini, postala efektnija, emotivno snažnija (u predstavi, između ostalih, igraju i Svetozar Cvetković, Nada Šargin, Jelena Đokić). Drugo veče, na sceni Zetskog doma na Cetinju, videli smo predstavu *Suza* u režiji Nika Uppera (pseudonim Nika Goršiča), nastalu na osnovu teksta Herberta Ahternbuha (1979), u koju su uključeni i delovi rasprave *Pol i karakter* Ota Vajningera. *Suza* se bavi problemom represije nad ženama, ali, zbog svoje estetizovane forme i metaforičke poetičnosti koje ju bitno definišu, njeno značenje nadrasta taj konkretan problem i postaje univerzalna kritika niza drugih represija, društvenih, političkih, religioznih (produkcija Kraljevsko pozorište „Zetski dom“, Cetinje). Predstava je podeljena na četiri dela, četiri priče, koju igraju četiri različite glumice, predstavljajući lik Suze, u različitim životnim dobima, s različitim problemima. Forma predstave je istraživačka, multimedijalna, snažan utisak proizvodi vizuelni aspekat predstave, njena metaforička likovnost, kao i uzbudljiva, energična koreografija, naročito u trećem segmentu predstave, u prikazu Suze koju igra Nada Vukčević koja je nesvakidašnje uzbudljivo, fizički, kao i emotivno, moćno izgradila svoj lik.

Kultnu dramu Edvarda Olbija *Ko se boji Virdžinije Vulf* koja slojevito, psihološki uverljivo, prikazuje muško-ženske odnose, što je polazište za oštru kritiku društvenih odnosa, izveli su glumci Varja Đukić, Branimir Popović, Milutin Milošević i Kristina Stevović (reditelj Dino Mustafić, produkcija CNP). Predstava je publiku ostavila skoro bez daha, iako traje dva sata, zbog izuzetne, suptilno prodorne glumačke igre, kao i zbog osobenog rediteljskog tumačenja ove apsurdne, mračne, psihodelične Olbijeve drame – ona je ovde postala topla ljubavna priča, pomalo i melodramska. Mržnja koju Marta i Džordž isijavaju jedno prema drugom, tumači se kao prikrivena ljubav, iz čega se nameće ideja da društvo sprečava ostvarivanje ljubavi, guši njene potencijale. Nasilje je zapravo reakcija na represiju osećanja u društvu. *Oro iz bajke* je izuzetno maštovita lutkarska predstava koja se bavi crnogorskim folklorom i običajima, pri čemu je usmerena na razbijanje stereotipa i predrasuda, što se izražava kroz ples, pesmu i nekoliko dramskih minijatura (produkcija Gradsko pozorište, Podgorica). Predstavu je režirao bugarski autor Bonjo Lungov, profesor i jedan od najznačajnijih autora na polju lutkarske režije, a izveli su je mladi glumci podgoričkog pozorišta, pri čemu su se svi, prvi put, profesonalno sreli sa scenskom animacijom lutaka, ostvarujući je s veliki elanom.

Eksplozija sjećanja 5 je predstava reditelja Eduarda Milera, nastala na osnovu dva teksta Hajnera Milera (*Zadatak* i *Kvartet*), a govori o moći i represiji, individualnim nesigurnostima i tenzijama u savremenim društvenim odnosima, kao i o zavođenju, ali i o nasilju u muško-ženskim odnosima koje dovodi do globalnog nasilja, na društvenom planu (produkcija Kotor art i Kraljevsko pozorište „Zetski dom“). Predstava je izuzetno značajna za crnogorski teatar, zbog svoje suptilno estetizovane forme, izuzetne poetičnosti, iako izvesne hermetičnosti koju tekstovi Hajnera Milera uvek podrazumevaju. I ova predstava, kao i *Na ljetovanju,* premijerno je izvedena u Kotoru, na otvorenom prostoru; njenim prebacivanjem u zatvoreni prostor dobijena je posebna dubina, snažniji doživljaj, naglasila se metaforika i poetičnost koji nisu, u toj meri, bili prisutni u ambijentalnom izvođenju. Ovaj zaključak, naravno, ne umanjuje vrednosti ambijentalnog izvođenja, naprotiv, reč je o drugačijim doživljajima. I ovde nas je potpuno oduševila igra Nade Vučković, njen specifičan, izuzetno uzbudljiv, precizan spoj snažnog fizičkog izraza, svedene mimike, stroge kontrole svake reči, pokreta, grimase.

Tekst *Instant seksualno vaspitanje* Đorđa Milosavljevića koji je pre dve godine imao praizvedbu u Pozorištu „Boško Buha“, na scenu Gradskog pozorišta u Podgorici postavio je Nikola Vukčević, bitno prilagođavajući tekst lokalnoj sredini (uključen je čitav niz detalja karakterističnih za život u Podgorici). Iako dosta sirova, pomalo i estradna u svom izrazu, predstava ima vrednosti, prevashodno u društvenom smislu, uzimajući u obzir da ona postavlja niz važnih pitanja – porodični odnosi, obrazovanje, nasilje u društvu, u formi koja je pitka, privlačna gledaocima. Predstava se na kraju pretvara u rok koncert, što mlađa publika sa oduševljenjem prima. Sala podgoričkog pozorišta uvek je puna, i dve godine posle premijere, a predstavu glumci veoma vole igrati, što se na sceni itekako oseća.

Don Žuan u režiji Ane Vukotić suptilno je, poetično, fino aktuelizovano, nenametljivo savremeno čitanje Molijerove komedije koja se razračunava s društvenim licemerjem, lažnim moralom, konformizmom, primitivizmom. Gotovo bez scenografije, savremeno obučeni, stilizovano, kao da su na modnoj reviji (kostim Leo Kulaš), glumci odmereno, tačno, bez velikih gestova, s finom psihološkom uverljivošću, igraju ovu (tragi)komediju o metaforičkom zavođenju. Dragan Mićanović, sa velikom strašću, ali i neskrivenim cinizmom, igra Don Žuana, Simo Trebješanin njegovog antipoda, u pogledu striktnog pridržavanja konformističkih društvenih načela. Don Luj Branimira Popovića je lokalno prepoznatljivi borac za tvrde patrijarhalne vrednosti (ne odvaja se od svog pištolja, više puta puca na svog sina, pokušavajući da ga ubije i tako opere čast porodice). Predstava je specifična po prisustvu niza poetičnih, lucidnih, duhovitih rediteljskih rešenja, poigravanjima sa višeznačnim detaljima: scena ljubavnog trougla između Šarlote, Maturine i Don Žuana, igra badmintona, Elvira koja za sobom paćenički nosi konzerve koje zveckaju itd. Višak je uključivanje dva televizijska ekrana koji neopravdano, nejasno prikazuju video sekvence ulica starog Kotora. Predstava *Novecento – Boka hotel* poslednja je prikazana na ovom Bijenalu, žanrovski se može označiti kao poetska melodrama (produkcija Centar za kulturu Tivat). Nastala na osnovu teksta Stevana Koprivice u režiji Đurđe Tešić predstava epski iscrtava istoriju dvadesetog veka, kroz prikaz odnosa i razvoja života članova četvoročlane muzičke grupe koja svira na terasi hotela „Boka“. U predstavi se prepliću lično i političko, slikaju se individualne porodične drame, turbulentni društveni događaji, stvarnost se meša s fikcijom, bajkom i poezijom.

Na glavnom programu festivala je prikazana i Sofoklova *Antigona,* u režiji Lidije Dedović (produkcija CNP), Šekspirov *Otelo*, pročitan kao politička drama, u režiji Veljka Mićunovića (Otela igra Branimir Popović, Jaga Branislav Lečić), *Kasandra*, prema tekstu Ljubomira Đurkovića, u režiji Slobodana Milatovića, koja je dala tumačenje mita kroz vizuru medijske kulture, rijaliti šou obrasce. U okviru selekcije Off (selektorka Ana Vukotić), igrane su predstave *Ne igraj na Engleze* pisca Vladimira Đurđevića koju su izveli mladi glumci Mišo Obradović, Petar Burić i Goran Slavić (produkcija NVO Off projekat) i *Čaura,* plesna predstava baletske trupe „Ballo“ koja se bavi temom potrage za kreativnošću, traženjem puta od zatvorenosti i jednoličnosti življenja ka otvaranju, otkrivanju i izražavanju individualnih vrednosti. U okviru selekcije Plus, koja prikazuje predstave izvan Crne Gore koje su režirali crnogorski reditelji (selektor Željko Hubač), igrana je *Čekaonica* Ateljea 212 (tekst Boris Liješević i Branko Dimitrijević, reditelj Boris Liješević) i *Opšta bolnica* Bosanskog narodnog pozorišta iz Zenice (tekst Hristo Bojčev, reditelj Goran Bulajić). O *Čekaonici* smo već pisali, a *Opšta bolnica* je crnohumorna, problemska komedija, sa elementima apsurda, fantastike i poezije. Radnja se dešava u bolnici, stvarnost se meša sa fikcijom, pri čemu se pokreću pitanja odnosa realnosti i fantazije, normalnosti i ludila. Kao i u *Čekaonici*, i u ovoj predstavi publika sedi na sceni, što stvara zgusnutiju, napetiju atmosferu, odgovarajući, pri tome, tema komada (čekanje, gubitak identiteta, potreba za begom, osvajanjem slobode). Nažalost, zbog nedovoljne promišljenost rediteljsko tumačenja, kao i nedostatka energičnosti igre većine glumaca, predstava nije naročito komunicirala s publikom.

Žiri, koji su činili Blagoj Stefanovski (predsednik), Dragana Čolić-Biljanovski, Barbara Orel, Slobodan Danko Selinkić i Petar Pejaković, doneo je odluku da je najbolja predstava *Na ljetovanju*, dok je nagrada za najbolju režiju pripala Radmili Vojvodić za isto ostvarenje. Nagrada za domaći dramski tekst pripala je Ljubomiru Đurkoviću za *Kasandru*. Najbolje muške role imali su Simo Trebješanin i Dragan Mićanović u *Don Žuanu* i Branimir Popović u *Ko se boji Virdžinije Vulf*. Glumice koje su nagrađene su Ksenija Mišić za *Eksploziju sjećanja 5* i Nada Vukčević za *Suzu*, dok je Varja Đukić nagrađena za dve uloge, u predstavama *Ko se boji Virdžinije Vulf* i *Na ljetovanju*. Žiri je odlučio i da dodeli dve nagrade za autore-saradnike – Tamari Vujošević-Mandić, autorki koreografije i scenskg pokreta u predstavama *Suza* i *Don Žuan* i Ivanu Maroviću, autoru muzike za lutkarsku predstavu *Oro iz bajke*. I glumački ansambl komada *Oro iz bajke* dobio je specijalno priznanje. Nagrade za autorska ostvarenja u ostalim celinama – selekciji Off i selekciji Plus – pripale su plesnoj predstavi *Čaura*, odnosno glumcu Nebojši Iliću za ulogu u predstavi *Čekaonica*.

Na ljetovanju

Don Žuan

Milan Mihailović Caci

Iz „Uspomenara 212“

NARUDŽBINA

Dugogodišnji šef bifea Ateljea 212 je Novica Nikić.
Ovako izgleda jedna od narudžbina Dragana Nikolića:
– Novice, je l' imaš pivo?
– Imam!
– Je l' ti 'ladno?
– Jeste – kaže Novica.
Pa, obuci nešto, a meni daj jedan viski!
(1996)

„Urnebesna tragedija“ D. Kovačevića: Snežana Bogdanović, Tatjana Vančelovska, Lazar Ristovski, Milan Caci Mihailović, Ljiljana Dragutinović, Milena Dravić, Danilo Stojković i Dragan Nikolić. Zvezdara teatar, 21.03.1993.

RADE MARKOVIĆ (1921 –2010)

NOSILAC POZORIŠNE MAGIJE

Srce moje samohrano, ko te dozva u moj dom? Neumorna pletisanko, što pletivo pleteš tanko, među javom i međ' snom"... Nezaboravnim stihovima Laze Kostića, u maestralnoj interpretaciji Petra Kralja, tog sunčanog popodneva, 15. septembra, u Aleji zaslužnih građana na Novom groblju u Beogradu, odata je poslednja počast bardu srpskog glumišta Radetu Markoviću. Sahrani, pored porodice, predsednika Borisa Tadića, ministra kulture Nebojše Bradića, prisustvovao je veliki broj poštovalaca, ali i kolega među kojima su bili Voja Brajović, Ksenija Jovanović, Svetlana – Ceca Bojković, Toma Kuruzović, Milena Dravić, Ružica Sokić, Svetozar Cvetković, Radmila Živković, Đurđija Cvetić...

„Svoje darove je nesebično davao generacijama studenata koje je podučavao, ali i brojnim kolegama koji su s njim išli putem kojim se ređe i teže ide. Nosio je plamen u umetnosti, magiju u pozorištu. Ono što Marković jeste bio mogu da stavim u dve reči: nosilac vatre", rekao je, između ostalog, Nebojša Bradić oprаštajući se od velikog umetnika koji je preminuo 10. septembra u Zaboku, u Hrvatskoj.

Rođen je 1921. godine u Beogradu. U rodnom gradu studirao je Tehnički, potom i Filozofski fakultet, a onda je odlučio da se posveti glumi, nastupajući prvo u amaterskoj grupi na Kolarcu. U Beogradskom dramskom pozorištu igrao je više od deceniju i po, često u predstavama sa svojom prvom suprugom Oliverom Marković. Bio je spiker prvih izdanja „Filmskih novosti", kao i u brojnim kratkometražnim filmovima.

Glumio je u mnogim igranim filmovima – *Sofka, Čudotvorni mač, Daleko je sunce, Most, Roj, Valter brani Sarajevo, Otpisani, Život je lep, Specijalno vaspitanje, Okupacija u 26 slika, Nacionalna klasa, Petrijin venac, Variola vera, Sabirni centar, Tito i ja*...

Mikojan Bezbradica

PREDRAG TASOVAC (1922–2010)

BIO JE GOSPODIN GLUMAC

Gospodin glumac, dоajen srpskog teatra Predrag Tasovac, otišao je od nas 22. septembra. Rođen je 9. avgusta 1922. godine u Bosanskom Šamcu. Gimnaziju je završio u Beogradu, studirao je na Ekonomskom, a potom na Filozofskom fakultetu – književnost.

Prvi put na scenu Narodnog pozorišta staje 1943, u komadu *Sto miliona dolara*. Bio je potom u Kulturnoj ekipi Prve proleterske divizije, a posle oslobođenja jedan od osnivača Beogradskog dramskog pozorišta i njegov član od 1947. godine. U Narodno pozorište se vraća 1953. i tu ostaje do poslednjeg dana. Po završetku predstave *Višnjik*, 21. aprila 2003, Pozorište mu je napravilo malo iznenađenje, čestitavši mu šezdeset godina umetničkog rada!

Bio je rado viđen gost na scenama Jugoslovenskog dramskog pozorišta, Ateljea 212, Pozorišta na Terazijama, Pozorišta „Boško Buha", Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku, u projektima Dubrovačkih letnjih igara i na mnogim drugim scenama ondašnje države, ostvarivši preko dvesta pedeset pozorišnih likova. Među mnogima kojima je udahnuo dušu na sceni Narodnog pozorišta, ističu se i: Stiva (*Ana Karenjina* L. Tolstoja), Stepan Astahov (*Tihi Don* M. Šolohova/ V. Lukića), Klaudije (*Hamlet* V. Šekspira), Migajev (*Talenti i obožavaoci* A. Ostrovskog), Šjor Iže (*Ribarske svađe* K. Goldonija), Sigmund Frojd (*Analiza ili Franja Josif na krevetu Sigmunda Frojda* M. Hubaja), Panikovski (*Zlatno tele*, Iljf i Petrov/ B. Živića), Grof Rostov (*Rat i mir* L. Tolstoja), Pater Lorenco (*Romeo i Julija* V. Šekspira), Kaifa (*Majstor i Margarita*, M. Bulgakov/ A. Petrović), Knez K. (*Ujkin san* F. M. Dostojevskog), Teča Panta (*Gospođa ministarka* B. Nušića), Nikolaj Nikolajevič (*Sveti đavo Raspućin* A. Popovića), Krizal (*Učene žene* Ž. B. P. Molijera), Doktor (*Pat ili igra kraljeva* Pavela Kohouta), Pukovnik Pikering (*Pigmalion* B. Šoa), Doktor Katić (*Sabirni centar* D. Kovačevića)...

Igrao je u televizijskim dramama, serijama i filmovima. Dobitnik je više priznanja i staleških nagrada, među kojima je i Plaketa Narodnog pozorišta, najveće priznanje koje ova kuća dodeljuje.

Reči njegove dugogodišnje scenske partnerke i prijateljice Ksenije Jovanović najbolje slikaju ovog izuzetnog čoveka: „Nezamenjiv u karakternim ulogama, pouzdan, šarmantan, duhovit, unosio je na scenu i u probnu salu pozitivnu energiju i vedrinu. Nikad ga nisam videla namrštenog i mrzovoljnog, uvek elegantan, odmeren, jedinstven čovek i glumac... Nosio je nenametljivo svoje gospodstvo, svoje građansko vaspitanje, obrazovanje i otmenost... Sa Predragom Tasovcem otišao je, verovatno, poslednji gospodin glumac moje generacije".

Jelica Stevanović

VOJISLAV – VOKI KOSTIĆ (1931-2010)

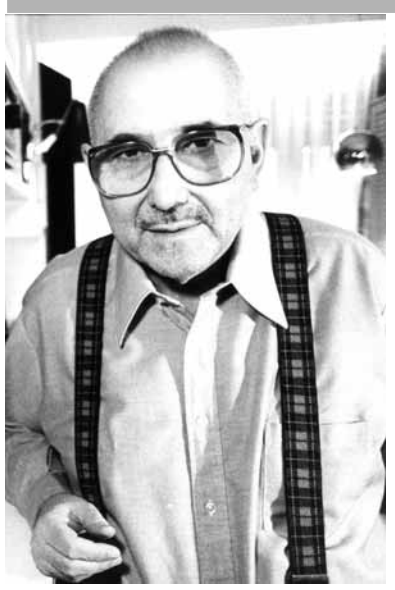

PROBLEME JE REŠAVAO MUZIKOM

Muzika se uči kao i život – borbe, nada, očajanje, pobeda. Pobeda koja se ne osvaja životom nego delom. Svi smo svoju muziku pevali. Život znali da ponudimo i drugima. Voki Kostić je svoje probleme rešavao muzikom nasuprot svim preprekama koje se nalaze u noti zvanoj fatum. Ali taj fatum nalazi se i u traženju ne samo života nego i pored života, a muzika nalazi duh i u čegrtanju oluka uz kišu. Zaboravljena flaša krije note koje se mogu iskoristiti i u stvaranju jednog muzičkog dela. Voki je u svojim delima dao život običnim stvarima, čaša vode koja se presipa u vino, trepet krila zalutale ptice, grom koji ponekad u Vokijevoj pesmi briše pogrešnu notu. Ko se sve nije pojavio u muzici Vokija. Mi slavimo njegovo delo *Ko to tamo peva* misleći da je to muzika ne o nama, nego o nekom drugom. Ne, to je muzika koju je pokupio od nas svih sa ponekad lažnim biografijama. Neko od onih koji zaista znaju šta je muzika, mogli bi da na delu Vokija Kostića ispričaju dijaloge koje je Voki vodio sa svojim instrumentima. Nije to uvek bila ljubav za muziku. To su bile svađe između Vokija i violine, možda ne baš violine, istinitije je da je imao probleme sa kontrabasima. Ima mnogo instrumenata u svakom orkestru, ljubav i mržnja na kraju rode muziku, mnogo je bilo teže naći pravu melodiju s ljudima. Plašim se da ovo kažem, ali moram, poslednjih godinu dana dogovarali smo se da snimamo dokumentarac o njegovom životu. Imali smo ideju da to bude ne baš biografija nego kako nastaje muzika, zbog čega je Fis umesto mola u D-duru. Hoću reći zašto je njegov život imao molske i durske trenutke. Ne zbog ljudi, ne zbog nekih nesporazuma. Mnogo je teže biti u sukobu s notama, jer i one se nekad ponašaju ironično. Da, pisali smo taj scenario za dokumentarac o njemu, imali smo dobar naslov – *Tempo rubato*. Ali komisija koja ne ume da čita note odbila je kompoziciju koju smo ponudili. Autor muzike odbijanja, moram da kažem, bila je komisija iz beogradskog okruga. A u tom tekstu Voki je pričao, i to bez filma ostade, sa svojom muzikom. Bio je prijatelj najpoznatijih kompozitora sveta. Za jedan film rekao mi je da muziku počnemo mirno, uz šaljive note, da to na kraju filma bude sirena radosti. Za taj film dobio je nagradu u Italiji, a za film o njemu, možda ćemo imati više sreće na nebu, kada se budemo opet sastali. Alegro ma non tropo.

Puriša Đorđević
(reč na komemoraciji)

BORISLAV GRIGOROVIĆ (1928-2010)

DAROVIT I OTMEN

Tiho i diskretno kao što je živeo poslednjih godina otišao je iz života naš Bora Grigorović reditelj. Njegov odlazak je bolni udarac za nas koji smo ga poznavali, decenijama sarađivali s njim i prijateljevali.

Na intezivnoj nezi Vojno-medicinske akademije sreli su se poslednjeg dana svojih života Predrag Tasovac i Bora Grigorovic, dva velikana Narodnog pozorišta, dva darovita, otmena, uljudna i rafinirana umetnika, već u poznoj starosti za naše uslove. Da li je to bila slučajnost *Pat ili Igra kraljeva* (poslednja predstava koju su zajedno radili), ili je njihovim istovremenim odlaskom zatvoren krug i završena epoha u kojoj je bilo bitnije uvažavanje kolega, ljudskost, zajedničko stremljenje od lične promocije u teatru?

Dragi Boro, imala sam dvadeset jednu godinu i bila pripravnik Narodnog pozorišta kada sam zaigrala u tvojoj pradstavi *Goli mačići*, po tekstu Mirka Miloradovića, o studentskim protestima 1968. Režirao si lako, lepo i uspešno. Kako tada, tako uvek, svih trideset godina do svog odlaska u penziju. S tobom je bilo lako napraviti komičnu ulogu, poput ove u *Golim mačićima*, ili one u *Kategoričkom zahtevu*. Lako mi je bilo da odigram tešku sudbinu Nadežde Mandeljštam, ili da tumačim sofistcirani *Por roajal*, rusku klasiku Gorkog i *Decu sunca*. S tobom smo lako pravili predstave jer si bio nadaren, obrazovan, delikatan, taktičan, a pre svega skroman. Poštovao si glumce, i sam si na početku karijere glumio, davao si nam slobodu, prihvatao predloge. Voleli smo da radimo s tobom, jer su tvoje predstave bile uspešne, otmene, svedene, poput nekih Pitera Bruka, s malo dekora, gde je misao pisca bila poštovana, a lice glumca u krupnom planu. Režirao si krupan plan u pozorištu, zato je publika volela tvoje predstave. Proslavio si scenu „Krug 101", na kojoj su se tvoje predstave igrale preko 100 puta, a *Koštana* na velikoj sceni prikazivana je 14 sezona i bila dupke puna 300 puta.

Govorio si briljantan francuski jezik, ne znm gde i kad si ga naučio, ali, kao i u svemu drugom, ti od toga nisi pravio priču niti se razmetao.Sećam se ovacija koje smo doživeli na Festivalu malih i eksprerimentalnih scena u Sarajevu igrajuci *Strah i nadu Nadežde Mandeljštam*, i sećam se panegirik kritike za istu predstavu u Mariboru, kojom malo koji reditelj može da se pohvali i koja će ostati u istoriji Narodnog pozorišta kao svedočanstvo o tvom briljantnom i hrabrom rediteljskom rukopisu.

Zbornik koji je objavljen povodom 50 godina tvog umetničkog rada onima koji te nisu poznavali biće informacija o tvom stvaralaštvu, a ja ću ti uvek biti zahvalna što si imao poverenja da nam poveravaš velike i teške uloge dok smo još bili mladi, što tada nije bio običaj i tako nam omogućio da razvijamo svoje talente. Biću ti zahvalna što si u pozorištu stvarao zdravu atmosferu, što nisi pravio klanove i delio ansambl i što si nam omogućio da pravimo predstave u radosti i ljubavi. Gluma je za nas tada imala ogroman smisao, a život u pozorištu često je bio značajniji od naših privatnih života. Sastajali smo se s tobom u starom bifeu posle predstava i dugo raspravljali šta je te večeri bilo bolje nego na prezhodnoj predstavi, a šta možemo da poboljšamo.

Imao si veliku podršku i uvažavanje jednog od najuspešnijih upravnika Narodnog pozorišta Velimira Lukića, pesnika i dramskog piscabriljantnog ukusa, koji je godinama pravio vrhunski repertoar i omogućio ti da režiraš najbolje dramske tekstove.

Bio si, dragi prijatelju, poslednjih godina svog života često setan i mučen nepravdom, ali oni koji su ti ostali dužni imaće priliku da to poprave, uvažavajući rad tvoje ćerke Ane, koja je od tebe nasledila dar, temeljnost i skromnost i koja je krenula tvojim stopama.Tvoja draga

Savka, koja te je odano volela i pratila sve ove godine do poslednjeg dana, može biti ponosna što si čitav život bio dostojanstven i svoj. Bilo je to teško u ovim smutnim vremenima, u ovoj „prokletoj avliji" u kojoj se još uvek bavimo najefemernijim od svih poslova. Dragi Boro, najdraži moj reditelju, hvala ti na poverenju i hvala za sve one divne predstave i uloge koje smo zajedno uradili.

Sonja Jauković
(reč na ispraćaju)

FIZIČKI OBRAČUN SA SVETOM

Putujem, mislim, osećam

Piše: Jovan Ćirilov

**Beograd–Priština,
13. oktobar 2010.**

Prihvatio sam da s grupom beogradskih intelektualaca i umetnika odem u misiju dobre volje u Prištinu i da s tamošnjim intelektualcima i umetnicima otpočnemo dijalog o mogućnostima naših boljih odnosa i predložimo neke konkretne mere. Bivao sam ove decenije nekoliko puta na Kosovu kao tadašnji predsednik Nacionalne komisije Uneska u državi koja je za to vreme bar dva puta menjala ime – od krnje Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) do Republike Srbije. Tada sam odlazio da vidim stanje manastira na terenu, naročito posle nesrećnih martovskih razaranja srpskih manastira od strane albanskih ekstremista. Ceo taj period išao je uz preteške napore da se prevlada teza vladike Artemija i njegovog sekretara Simeona da ne treba sarađivati u obnovi manastira s „onim koji su ih rušili", tako izjednačavajući sve albanske Kosovare s rušiteljima, što je daleko od istine. Druga struja pripadnika Srpske pravoslavne crkve što na Kosovu što u Beogradu bila je za pragmatično opredeljenje da s lokalnom vlašću u interesu obnove i svake preventive valja sarađivati.

S beogradske strane inicijator sadašnjeg dijaloga s kosovskim Albancima je Helšinski odbor u Beogradu, a sa albanske Sorosov Fond za otvoreno društvo. Ni ne razmišljam ko bi mogao biti protiv ovih susreta, uveren da sa strane kosovskih Albanaca srećom ima ljudi sličnog stanovišta kao i našeg da do istorijskog pomirenja između Albanaca i Srba mora doći. Znam da jedna poseta grupe ljudi dobre volje ne može rešiti vekovno pitanje, ali neki začeci u istoriji uvek prethode krupnim i korenitim preobražajima.

Stižemo posle dugih sati autobusom u Prištinu. Dočekuje nas urbanistički haos grada u tranziciji. Ostatke orijentalnog grada koji su drugde adaptirani u turističke objekte ovde je zbrisao rani socrealizam, neka mešavina socrealizma i moderne. Sav taj složen sraz istorijskih vektora na Kosovu dao je i Prištini pečat urbanističkog pačvorka, kako je to arhitekta Kolja Milunović formulisao urbanistički haos Beograda. Ono što je lepo u Prištini to su mladi, odeveni kao svekolika omladina Evrope, koji više ne znaju srpski, ali znaju perfektno engleski. Neki bez akcenta.

U ovom gradu šetamo i glasno pričamo srpski, a da nas niko ne pogleda mrko. Tu je na velikim bilbordima od pre neki naša zajednička prijateljica i gošća, državna sekretarka Hilari Klinton. A negde na nekom od prištinskih trgova i jedan od retkih svetskih spomenika živom čoveku, njenom suprugu Bilu Klintonu.

Sedim u foajeu hotela „Priština" sa Enverom Petrovcijem. Želeo bi da mi, Beograđani, vidimo njegovu pozorišnu salu. Žali mi se da mu nije nimalo lako, ali ne priča o detaljima.

Priština, 14. oktobar 2010.

Okupili smo se za „okruglim" stolom (u praksi je uvek, pa i ovde četvrtast), gosti i domaćini sličnog društvenog i intelektualnog profila. Sonja Biserko, za razliku od poznatog klišea da je jedna od „veštica" antinacionalističke Srbije, izuzetno je tiha osoba, koja ne diže glas ni u javnim ni u privatnim kontaktima, ali je racionalna kao većina demokratski orijentisanih intelektualaca. Borka (Pavićević) kao i obično galami, ovoga puta protiv arhitekture kič-prostora u kom stolujemo kao za stolovima neke krležijanske balkanske krčme, koja tako jasno protivreči modernom političkom diskursu učesnika rasprave – „Investiranje u civilni dijalog". S temperamentom naglašava da su takozvana početna „tehnička" pitanja o kojima na državnom nivou treba da počnu rasprave Srba i Albanaca, u stvari duboko životna pitanja. Trša, alijas

Scena iz predstave *Krvava košulja*

Branimir Stojanović, sa stanovišta svoga filozofskog obrazovanja tvrdi da su naše (albansko-srpske) traume u odnosima ujedno i najbolja polazna tačka našeg nekog budućeg istorijskog sporazuma. Sa olimpijskim mirom dobro potkovanog istoričara i iskusnog političara Latinka Perović govori o demokratiji, ne kao sredstvu, nego kao cilju humanističke orijentacije koja nije nova ni u Albanaca ni u Srba. Ćutljivi Škeljzen Maljići po ugledu na *homo fabera* i *homo ludensa* izražava veru u *homo poeticusa* kao ličnosti koja će nam u orijentaciji najviše pomoći da prevaziđemo predrasude u našim odnosima i u nama samima. Dragoljub Todorović, advokat van serije, za mene najveće iznenađenje ovog skupa, grmi da ništa ne možemo da rešimo između nas i Albanaca dok se ne procesuiraju sva srpska zlodela. Veran Matić, direktor B92, podseća nas da su se albanski i srpski privrednici već sporazumeli, pa ćemo se i mi, verovatno, sporazumeti kad za to nađemo racionalni interes.

Šešir Madlen Olbrajt u Etnografskom muzeju u Prištini

Na ručku sa Srbima na Kosovu u restoranu „Gorenje" sedim pored Rade Trajković koja mi u prvom neposrednom susretu više deluje kao „čika doktor" nego političar. Dolazi pravo sa operacije raka grla koju je to pre podne obavila. Čini mi se da, kao specijalist za maligna oboljenja, smatra da i u politici zloćudno valja što radikalnije odstraniti. Veruje u saradnju i u dobru volju zapadnih zemalja da se odnosi između kosovskih Srba i Albanaca mogu i moraju srediti.

Priština, 15. oktobar 2010.

Za doručkom se nalazim sa rediteljem Bekimom Ljumijem. Zove nas na svoju predstavu *Crvena košulja*.

U podne zanimljiv ručak sa ambasadorima zapadnih zemalja na Kosovu. Meni i Sonji Biserko zapao je američki ambasador Kril Del. Verovatno diplomata od karijere, veoma ukusan ručak shvata kao radni zadatak. Njega zanima kako gledamo na mogućnost saradnje s Kosovarima, a meni kao „diplomatu od nekarijere" stalo je da mu jasno kažem da nam je jako drago da Amerika s Hilari Klinton odlučno menja, ne samo retoriku, već i suštinu politike prema Srbiji. Ipak ne propuštam da mu kažem da izjava kako bi Srbija mogla biti lider u Evropi i u regionu daje suviše težak i nepotrebni zadatak. Osim ako ne misli da to znači da treba da budemo primer demokratije i dobrosusedskih inicijativa. Ako je to liderstvo, onda je u redu.

Sledeći program je u Etnografskom muzeju. Skoknem na prvi sprat muzeja. Šta me je tamo zateklo – u vitrini poznati kaubojski beli šešir madam Olbrajt. Artefakt promena na Kosovu. Jedan od mnogih. Prikazana je zorno ključna uloga američkih političara SAD u promenama.

Tek juče sam saznao da je predviđeno da Maljići i ja u Etnografskom muzeju govorimo na temu „Umetnost jednakosti ili Jednakost i umetnost". Pojma nemam šta je hteo time da kaže taj koji je to smislio. Izgleda da je „krivac" moj kolega filozof Trša.

Potom pred samo predavanje ispade da ćemo Maljići i ja govoriti stojeći za mikrofonom. Još jedno organizaciono iznenađenje.

Pred taj nastup pričam s direktorom muzeja. U centralnoj vitrini je totem za koji kažu da je iz Ulpijane. A meni liči na ono što sam 1952. godine svojim rukama iskopavao na nalazištu Predionice, koje je vodio moj prijatelj Dragoslav Srejović, profesor direktora muzeja koji se ponosi što je imao takvog slavnog i odličnog pedagoga i naučnika. Bio sam u pravu. Kad sam mu rekao da sam bio na iskopavanjima i da sam možda iskopao neku od tih impresivnih figurina koje imaju u muzeju, reče mi direktor da su skoro sve „zarobljene" u Beogradu. Bile su izložene u SANU pre proglašenja nezavisnosti, a posle toga nisu vraćene Prištini. Neko reče da služe kao potencijalna „moneta za raskusurivanje" između Srba i Kosovara.

Naravno da skraćujem moj prilog o jednakosti u umetnosti, jer govorimo stojeći, kako rekoh prisutnima kao da je neka vrsta *stand-up* komedije. Ipak sam ukratko izložio sve što sam bio zamislio, počev od toga da se osećam kao neki maturant koji tek pred prijemni dobija zadatu temu. Zatim analiziram da zlovolja između Albanaca i Srba može da se objašnjava onom već banalizovanom teorijom o „mržnji (među narodima) malih razlika". Kako po mentalitetu baš i nismo mnogo slični, mogla bi da nam, po toj formuli, predstoji velika ljubav. Rekoh da je primer najboljih klišea o vrlinama Albanaca Bekim Fehmiu, čiji život je tragičan, a dobrovoljna smrt herojska. Rekoh da sam na Bitef doveo *Psihozis* iz Tirane u izvođenju Eme Andreje, da bi Albanci bili oni koji su prvi upoznali kulturni Beograd sa ovom dekadentnom, čak i perverznom britanskom spisateljkom Sarom Kejn, kako bih demantovao da su Albanci u pozorišnoj sferi zaostali za Evropom i da su puritanski patrijarhalni.

Posle mene je govorio na istu temu Škeljzen Maljići, koji nam je podelio govor u svom prevodu na srpski. Kad sam ga nekoliko sati posle toga pročitao, video sam da je završio protestom što Beograd ne vraća neolitsko blago Predionice i dosta čudnom konstatacijom da zvanični Beograd na rečima obećava povraćaj, ali se ponaša kao da je to njegovo vlasništvo, kao što uostalom smatra da je Kosovo srpsko vlasništvo. Oni su za njih „višak", „uljezi" i „smetnje". Istini za volju, nigde nisam naišao da je neki član Demokratske stranke izjavio da tako doživljava Albance na Kosovu.

Posle ovog zvaničnog okončanja naših susreta sedimo Borka, Trša i ja u kafiću knjižari „Dan i noć". Sa albanskim domaćinima čekamo tu u blizini vreme početka predstave *Krvava košulja*. I tu sedi lepi mladi svet. Na ulici nema nikoga ko bi na glavi imao ono belo keče iz *Kursadžija*. Video sam samo dve mlade Albanke zabrađene po adetima muslimanske vere.

U dvorištu zgrade najsličnije našem Konaku kneginje Ljubice čeka nas Bekim Ljumi, reditelj mlađe generacije koji je za dvadeset gledalaca postavio predstavu *Krvava košulja*. U nekoliko reči daje nam ključ za razumevanje predstave. Uzeo je Šekspirove scene u kojima se tretira motiv osvete iz *Magbeta*, *Ričarda Trećeg* i *Hamleta*, s tim da završava predstavu delovima iz *Kanona* Leke Dukađinija (XIV vek) takođe na temu osvete. U veoma malom prostoru tradicionalne osmanlijske kuće traje predstava izražena jezikom dobro uvežbanog i smisaonog fizičkog teatra u najboljoj tradiciji Grotovskog i Ričarda Šeknera. Petorica studenata Pozorišne akademije izuzetne fizičke sceničnosti, do pola obnaženog torza, žestoko izlažu temu osvete, zajedno sa još dve koleginice na nivou njihove spreme. Koliko se može razabrati, autor je sa svojim ansamblom izrazito protiv rodovske tradicije krvne osvete. Dobro je da je napredni umetnički iskorak i iskorak u odnosu na lošu beskonačnost krvave osvetničke tradicije. Naravno ne tako da naravoučenije bude ispisano kao parola, u ovom slučaju na nepostojećim kulisama.

**Priština–Beograd,
17. oktobar 2010.**

Vraćamo se našim busom za Beograd. Na granici vozač diskretno menja lokalne kosovske tablice za lokalne srpske. Za svaki slučaj da nas ne napadnu ekstremističke budale na bilo kojoj strani.

Kad je o ekstremistima reč, u Prištini upitah jednog od kolega da li bi u slučaju Parade ponosa moglo biti razornog kontraprotesta. Rekoše da bi do kontraparade moglo doći, ali ne i razaranja svog grada.

Vraćam se u Beograd sa osećanjem da davno nisam za kraće vreme stekao više novih saznanja.

LUDUS
Pozorišne novine

YU ISSN 0354-3137
COBISS.SR-ID 54398983
Izlaze jednom mesečno
(osim u julu i avgustu)
Tiraž: 1500 primeraka

Izdaje
Udruženje dramskih umetnika Srbije
Beograd, Studentski trg 13/VI
Telefoni: 011/2631-522,
2631-592 i 2631-464; fax: 2629-873
http://www.udus.org.rs
e-mail: udus@udus.org.rs
PIB 100040788
Tekući račun: 255-0012640101000-92
(Privredna banka a.d.)
Devizni račun: 5401-VA-1111502
(Privredna banka a.d.)

Predsednik
Ljiljana Đurić

Glavni i odgovorni urednik
Tatjana Nježić

Savet Ludusa
Svetlana Bojković, Jovan Ćirilov, Goran Marković, Dejan Mijač, Gorica Mojović, Ljubomir Simović

Redakcija
Branko Dimitrijević, Petar Grujičić, Željko Hubač, Aleksandra Jakšić, Aleksandar Milosavljević, Olivera Milošević, Miroslav – Miki Radonjić, Ana Tasić

Lektura i korektura
Aleksandra Jakšić

Sekretar redakcije
Radmila Sandić

Tekstove i fotografije slati na:
ludus@udus.org.rs

Grafički dizajn i priprema za štampu
Tatjana Buha
e-mail: buhat@ikomline.net

Dizajn *LUDUSA*
Đorđe Ristić

Redizajn *LUDUSA*
AXIS studio

Štampa
Preduzeće za grafičko izdavačku delatnost i usluge d.o.o. BRANMIL, Beograd, Borisa Kidriča 24